

प्रदेश सभा
लुम्बिनी प्रदेश

विधेयक सङ्ग्रह
पाँचौँ र छैठौँ अधिवेशन

प्रदेश सभा सचिवालय
लुम्बिनी प्रदेश, मुकाम: बुटवल, नेपाल

प्रदेश सभा
लुम्बिनी प्रदेश
मुकाम: बुटवल, नेपाल ।

पाँचौं अधिवेशन: (२०७६/१०/०५-२०७७/०१/१०)
छैठौं अधिवेशन: (२०७७/०२/०९-२०७७/०६/२०)

श्री पूर्ण बहादुर घर्ती - सभामुख
श्री कृष्णी थारु - उपसभामुख

सम्पादन तथा प्रकाशन मण्डल

श्री दुर्लभ कुमार पुनमगर - प्रदेश सभा सचिव
श्री श्याम प्रसाद श्रेष्ठ - उपसचिव (कानून)
श्री सीता घिमिरे - कानून अधिकृत

ले-आउट/डिजाईन : विवश बोहरा - कम्प्युटर अपरेटर
प्रकाशक : प्रिज्म ट्रेडर्स एण्ड सप्लायर्स प्रा.लि., बुटवल
वितरण : नि:शुल्क
प्रकाशन प्रति : १२०० प्रति
प्रकाशन मिति : २०७७, माघ
सर्वाधिकार : प्रदेश सभा सचिवालयमा सुरक्षित

विषय सूची

क्र.सं.	विधेयको नाम	पेज नं.
१.	सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक	१
२.	केही प्रदेश ऐन संशोधन गर्न बनेको विधेयक, २०७७	४३
३.	"स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूले पाउने सुविधा सम्बन्धी कानूनमा संशोधन र एकीकरण गर्न बनेको विधेयक, २०७६"	४५
४.	लोक सेवा आयोगका पदाधिकारीको पारिश्रमिक, सेवाको शर्त र सुविधा सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७६	६०
५.	वातावरण संरक्षण सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक	६८
६.	सडक निर्माण, मर्मत-संभार तथा विस्तार गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक	९५
७.	आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को सेवा र कार्यको लागि प्रदेश नं. ५, प्रदेश सञ्चित कोषबाट केही रकम खर्च गर्ने र विनियोजन गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक	११५
८.	प्रदेश सरकारको अर्थसम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यान्वयन गर्न बनेको विधेयक	१३२
९.	स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूको सुविधा सम्बन्धी ऐन, २०७६ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक	१६१
१०.	प्रदेश नं ५, प्रदेश सभाका पदाधिकारी तथा सदस्यको पारिश्रमिक र सुविधा सम्बन्धी ऐन, २०७५ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक	१६४
११.	बजार नियमन तथा प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक	१६५

सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना: सार्वजनिक प्रशासनलाई जनमुखी जवाफदेही, पारदर्शी, निष्पक्ष, समावेशी एवम् सहभागितामूलक बनाई त्यसको प्रतिफल जनतालाई उपलब्ध गराउन, कानूनको शासन कायम गरी सर्वसाधारणले पाउनु पर्ने सेवा छिटो छरितो तथा कम खर्चिलो ढङ्गबाट पाउने अवस्था सिर्जना गर्न, सुशासन पाउने नागरिक अधिकार सुनिश्चित गर्न, विकास प्रशासनलाई गुणस्तरीय, नतिजामूलक र अनुमानयोग्य बनाउन तथा प्रशासन संयन्त्रलाई प्रदेश सरकारको कार्य सम्पादनको महत्वपूर्ण र जिम्मेवार संयन्त्रको रूपमा विकास गरी सुशासनको प्रत्याभूति दिने सम्बन्धमा कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

प्रदेश नं. ५ को प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस ऐनको नाम “प्रदेश सुशासन ऐन, २०७६” रहेको छ ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) “कार्यालय” भन्नाले प्रदेश सभा सचिवालय, मन्त्रालय वा निर्देशनालय र सो अन्तर्गतका कार्यालय सम्झनुपर्छ र सो

शब्दले प्रदेश सरकारले स्थापना गरेको अन्य निकायलाई समेत जनाउँछ ।

- (ख) “कार्यालय प्रमुख” भन्नाले मन्त्रालयको सम्बन्धमा सचिव, निर्देशनालयका सम्बन्धमा निर्देशक, आयोजनाको सम्बन्धमा आयोजना प्रमुख र कार्यालयको सम्बन्धमा सोही कार्यालयका प्रमुख सम्झनुपर्छ ।
- (ग) “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।
- (घ) “मन्त्रालय” भन्नाले प्रदेश सरकारको मन्त्रालय सम्झनुपर्छ र सो शब्दले मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय समेतलाई जनाउँछ ।
- (ङ) “मन्त्री” भन्नाले प्रदेश सरकारको मुख्यमन्त्री वा मन्त्री सम्झनु पर्छ र सो शब्दले स्वतन्त्र रूपमा मन्त्रालयको कार्यभार सम्हाल्ने राज्यमन्त्रीलाई समेत जनाउँछ ।
- (च) “निर्देशक” भन्नाले कुनै मन्त्रालय अन्तर्गतको निर्देशनालय वा सो सरहको अन्य कार्यालयको प्रमुखको रूपमा काम गर्ने पदाधिकारी सम्झनु पर्छ ।
- (छ) “सचिव” भन्नाले मन्त्रालयको सचिव सम्झनु पर्छ र सो शब्दले प्रदेश सरकारको प्रमुख सचिव र सचिव सरहको कार्य सम्पादन गर्ने प्रदेश सरकारको अन्य अधिकृतलाई समेत जनाउँछ ।
- (ज) “संविधान” भन्नाले नेपालको संविधान सम्झनु पर्छ ।

(झ) "अन्य निकाय" भन्नाले प्रदेश लोक सेवा आयोग वा प्रदेश सरकार अन्तर्गतको सोही प्रकृतिको कार्यालय सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद-२

प्रशासन सञ्चालन सम्बन्धी सामान्य प्रावधानहरू

३. विषयगत मन्त्रालय तथा निर्देशनालय रहने: (१) प्रदेश सरकारको कार्य सम्पादन गर्नका लागि आवश्यक संख्यामा विषयगत मन्त्रालय, निर्देशनालय, डिभिजन कार्यालय तथा अन्य कार्यालय रहनेछन् ।

(२) मन्त्रालयको संख्या र सोको कार्य विभाजन प्रदेश सरकारको कार्य विभाजन नियमावली बमोजिम हुनेछ ।

(३) प्रदेश सरकारको प्रमुख प्रशासनिक निकायको रूपमा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय रहनेछ ।

४. आवश्यक निकाय गठन गर्न सक्ने: (१) प्रशासनिक कार्य सम्पादन गर्न मन्त्रालय, निर्देशनालय तथा कार्यालयको अतिरिक्त प्रदेश सरकारले आवश्यकता अनुसार सचिवालय, आयोग, बोर्ड, केन्द्र, समिति वा त्यस्तै प्रकृतिका अन्य निकाय गठन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठन भएका सचिवालय, आयोग, बोर्ड, केन्द्र, समिति वा अन्य निकायको काम, कर्तव्य,

अधिकार तथा कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू (टर्म्स अफ रेफरेन्स) प्रदेश सरकारले तोके बमोजिम हुनेछ ।

५. प्रशासनिक कार्य सम्पादनका आधार : सुशासन कायम गर्नका लागि यस ऐन वा अन्य प्रचलित कानून बमोजिम प्रशासनिक कार्य सम्पादन गर्दा त्यस्तो कार्य सम्पादन गर्ने पदाधिकारीले संविधान तथा अन्य प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भएका कुराहरूको अतिरिक्त देहायका आधारमा कार्य सम्पादन गर्नु पर्नेछ :-

(क) संघीय शासन प्रणालीको सुदृढीकरण,

(ख) राष्ट्र र जनताको बृहत्तर हित,

(ग) समन्याय र समावेशीकरण,

(घ) कानूनको शासन,

(ङ) मानवअधिकारको प्रत्याभूति,

(च) पारदर्शिता, जवाफदेहिता र जिम्मेवारीपन,

(छ) मितव्ययिता, सदाचार र ईमानदारिता,

(ज) आर्थिक अनुशासन एवम् भ्रष्टाचारमुक्त चुस्त र नतिजामूलक प्रशासन,

(झ) प्रशासन संयन्त्रको तटस्थता तथा निष्पक्षता,

(ञ) प्रशासनिक संयन्त्र र निर्णयमा सर्वसाधारणको पहुँच

(ट) जनसहभागिता तथा स्थानीय स्रोतको अधिकतम उपयोग ।

६. प्रदेश सरकारले अख्तियार गर्ने नीतिहरू : संविधान तथा अन्य प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भएका नीति एवम् समय समयमा अख्तियार गरिएका नीतिका अतिरिक्त प्रदेशको प्रशासनिक कार्य

सम्पादन गर्दा प्रदेश सरकारले देहायका नीतिहरू अख्तियार गर्नेछः-

- (क) आर्थिक समानता र शोषण रहित समाजको निर्माण,
- (ख) सामाजिक न्याय,
- (ग) प्राकृतिक तथा अन्य सार्वजनिक स्रोतबाट प्राप्त लाभको न्यायोचित वितरण,
- (घ) लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण,
- (ङ) वातावरणीय संरक्षण,
- (च) भौगोलिक र जनसांख्यिक सन्तुलन,
- (छ) आर्थिक विकासमा क्षेत्रीय सन्तुलन,
- (ज) श्रम र मानवअधिकारको सम्मान,
- (झ) दीगो विकास र नवप्रवर्तन,
- (ञ) नविनतम् प्रविधिको विकास ।

परिच्छेद-३

प्रशासनिक कार्यको सञ्चालन तथा जिम्मेवारी

७. सुशासन कायम गर्नु सम्बन्धित पदाधिकारीको कर्तव्य हुने : सुशासन कायम गर्ने र सर्वसाधारणलाई समयमा नै त्यसको प्रतिफल उपलब्ध गराउने उद्देश्यले यस ऐन वा अन्य प्रचलित कानून बमोजिम प्रदेश सरकारको प्रशासनिक कार्य मितव्ययी, पारदर्शी, नतिजामूलक ढंगले समयमै सञ्चालन गर्नु गराउनु सम्बन्धित पदाधिकारीको कर्तव्य हुनेछ ।
८. मन्त्रीको जिम्मेवारी : (१) संविधान तथा अन्य प्रचलित कानूनमा उल्लिखित जिम्मेवारीका साथै आफूले सम्हालेको मन्त्रालयबाट

सम्पादन हुने कार्यसम्बन्धी नीतिगत विषय लगायत सम्पूर्ण आवश्यक कार्य समयमा नै सम्पादन गर्ने, गराउने समग्र जिम्मेवारी सम्बन्धित मन्त्रीको हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) को सर्वसामान्यतामा प्रतिकूल नहुने गरी सम्बन्धित मन्त्रीले आफ्नो मन्त्रालय र अन्तर्गतका कर्मचारीलाई आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ र त्यस्तो निर्देशनको समयभित्रै पालना गर्नु सम्बन्धित कर्मचारीको कर्तव्य हुनेछ ।

९. **प्रमुख सचिवको जिम्मेवारी :** (१) प्रमुख सचिव प्रदेश सरकारको प्रमुख प्रशासकीय पदाधिकारी हुनेछ र सोही हैसियतमा निजले आफ्नो जिम्मेवारी वहन गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) को सर्वसामान्यतामा प्रतिकूल नहुने गरी यस ऐन वा अन्य प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भएका काम, कर्तव्य र अधिकारका अतिरिक्त प्रमुख सचिवको काम, कर्तव्य, अधिकार र जिम्मेवारी देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) मन्त्रपरिषद्को सचिवको रूपमा काम गर्ने र सोही हैसियतमा मन्त्रपरिषद्को निर्णय प्रमाणित गर्ने,
- (ख) प्रदेश सरकार (मन्त्रपरिषद्)को निर्णयको लागि सचिवले पेश गरेको प्रस्तावमा आवश्यक व्यहोरा पुगे नपुगेको जाँची प्रस्तावलाई प्रदेश सरकार

- (मन्त्रिपरिषद्) समक्ष पेश गर्ने र व्यहोरा नपुगेको पाइएमा सम्बन्धित मन्त्रालयमा फिर्ता पठाउने,
- (ग) मन्त्रिपरिषद्को निर्णय कार्यान्वयन गर्न, गराउन सम्बन्धित मन्त्रालयहरूलाई परिचालन गर्ने, गराउने र ती निर्णय कार्यान्वयन स्थितिको सुपरीवेक्षण गर्ने गराउने,
- (घ) मुख्यमन्त्रीको सुपरीवेक्षण तथा निर्देशनको अधीनमा रही मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको प्रशासकीय प्रमुखको रूपमा सो कार्यालयको कार्य सम्पादन गर्ने, गराउने,
- (ङ) विभिन्न मन्त्रालय तथा अन्य सम्बद्ध निकायहरूको प्रशासनिक काम कारवाहीलाई समन्वय गर्ने, गराउने,
- (च) प्रदेश सरकारको सचिव तथा सो सरहको अन्य अधिकृतको सुपरीवेक्षकको हैसियतले निजहरूले सम्पादन गरेका कार्यको सुपरीवेक्षण गर्ने तथा सचिवले सम्पादन गर्नुपर्ने प्रशासनिक कार्यका सम्बन्धमा आवश्यक निर्देशन दिने,
- (छ) प्रशासनतन्त्रलाई छरितो र परिणाममुखी बनाउन प्रदेश सरकारका सचिव तथा अन्य कर्मचारीलाई उत्प्रेरित गर्ने,
- (ज) प्रदेश सरकारको काम कारवाहीलाई प्रभावकारी बनाउन समय समयमा सचिव बैठक आयोजना गर्ने

र सचिव बैठकबाट भएका निर्णय कार्यान्वयन स्थितिको सुपरीवेक्षण गर्ने गराउने

- (झ) विभिन्न मन्त्रालय तथा कार्यालयहरूको काम कारवाहीको अनुगमन, निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षण गर्ने, गराउने,
- (ञ) दशौं तह वा रा.प. द्वितीय श्रेणीसम्मको पदस्थापना, सरुवा, पुरस्कार र विदेश भ्रमण सम्बन्धी निर्णय गर्ने ।
- (ट) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार अन्य प्रदेश सरकार र प्रदेशभित्रका स्थानीय तह बीचको अन्तरसम्बन्ध सुदृढ गर्न आवश्यक समन्वय गर्ने गराउने,
- (ठ) तोकिए बमोजिमका अन्य कार्य गर्ने गराउने ।

१०. सचिवको जिम्मेवारी : (१) सचिव सम्बन्धित मन्त्रालय वा सो सरहको निकायको प्रमुख प्रशासकीय पदाधिकारी हुनेछ र सोही हैसियतमा निजले जिम्मेवारी निर्वाह गर्न आवश्यक कार्य सम्पादन गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) को सर्वमान्यतामा प्रतिकूल नहुने गरी यस ऐन वा प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भएको काम, कर्तव्य र अधिकारको अतिरिक्त सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) प्रदेश सरकारले प्रतिपादन गर्नुपर्ने नीतिका सम्बन्धमा सम्बन्धित मन्त्रीलाई सघाउने,

- (ख) सम्बन्धित मन्त्रीको निर्देशन तथा सुपरीवेक्षणको अधीनमा रही आफू बहाल रहेको मन्त्रालय वा निकायको कार्य सम्पादन गर्ने,
- (ग) आफू बहाल रहेको मन्त्रालय अन्तर्गतका नीतिगत विषयमा कुनै सुधार गर्नुपर्ने भएमा सम्बन्धित मन्त्री समक्ष सोको प्रस्ताव पेश गर्ने,
- (घ) आफू बहाल रहेको मन्त्रालयको व्यवस्थापन, दैनिक कार्य सञ्चालन तथा मातहत निकाय वा कर्मचारीको काम कारवाहीको नियन्त्रण तथा सुपरीवेक्षण गर्ने र आवश्यकता अनुसार निर्देशन दिने,
- (ङ) प्रदेश सरकारले स्वीकृत गरेका नीति र कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने, गराउने,
- (च) आफू बहाल रहेको मन्त्रालय मातहत निकायले प्रत्येक महिना सम्पादन गरेको कामको प्रतिवेदन तोकिए बमोजिम मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय समक्ष पेश गर्ने,
- (छ) वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गरी स्वीकृत कार्यक्रमको कार्ययोजना बमोजिम कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्नुका साथै प्रगति समीक्षा गर्ने, गराउने,
- (ज) मन्त्रालय वा सो मातहतका कार्यालयले सञ्चालन गरेका आयोजनाको समय समयमा निरीक्षण गरी आवश्यक निर्देशन दिने,

- (झ) मन्त्रालयबाट वर्षभरिमा सम्पादन गरिएका प्रमुख काम कारवाहीका बारेमा वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी मन्त्री समक्ष पेश गर्ने,
- (ञ) आफ्नो मन्त्रालयसँग सम्बन्धित विषयमा प्रस्ताव तयार गरी प्रदेश सरकार (मन्त्रिपरिषद्) समक्ष स्वीकृतीका लागि पठाउने,
- (ट) आफू बहाल रहेको मन्त्रालयसँग सम्बन्धित विषयमा प्रदेश सरकार (मन्त्रिपरिषद्) बाट भएको निर्णय कार्यान्वयन गर्ने, गराउने र त्यस्तो निर्णयको कार्यान्वयन स्थितिको सुपरिवेक्षण गर्ने
- (ठ) सचिव बैठकबाट भएको निर्णय कार्यान्वयन गर्ने, गराउने,
- (ड) खण्ड (ज) बमोजिम निरीक्षण गर्दा सञ्चालन भएका आयोजना समयमा पूरा हुन नसकेको पाइएमा वा पूरा भएको आयोजनाको गुणस्तर न्यून देखिएमा त्यसको आवश्यक छानबिन गरी दोषी देखिएका सम्बन्धित आयोजना प्रमुख वा कार्यालय प्रमुखलाई आवश्यक कारवाही गर्ने,
- (ढ) प्रचलित कानून बमोजिम मन्त्रालय वा मातहत कार्यालयका कर्मचारीको नियुक्ति, पदस्थापन, सरुवा, बढुवा, काज, पुरस्कार वा सजाय सम्बन्धी कार्य गर्ने,
- (ण) तोकिए बमोजिमको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार प्रयोग गर्ने वा गराउने ।

(३) उपदफा (२) मा उल्लेख भएका कामका सम्बन्धमा प्रदेश सरकारप्रति सचिव उत्तरदायी रहनेछ र आफू बहाल रहेको मन्त्रालय वा कार्यालयसँग सम्बन्धित प्रदेश सरकारले मागेको कुनै पनि विषयमा अद्यावधिक जानकारी दिनु निजको जिम्मेवारी र कर्तव्य हुनेछ ।

११. निर्देशकको जिम्मेवारी : (१) निर्देशक सम्बन्धित निर्देशनालयको प्रमुख प्रशासकीय पदाधिकारी हुनेछ र सोही हैसियतमा आफ्नो जिम्मेवारी निर्वाह गर्न आवश्यक कार्य सम्पादन गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) को सर्वसामान्यतामा प्रतिकूल नहुने गरी यस ऐन वा प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भएको काम, कर्तव्य र अधिकारका अतिरिक्त निर्देशकको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

- (क) आफू बहाल रहेको निर्देशनालयको प्रमुखको रूपमा कार्य सम्पादन गर्ने,
- (ख) आफू बहाल रहेको निर्देशनालयको व्यवस्थापन, दैनिक कार्य सञ्चालन तथा आफ्नो मातहतमा रहेका कर्मचारीको सुपरीवेक्षण र नियन्त्रण गर्ने
- (ग) आफू बहाल रहेको निर्देशनालय तथा सो अन्तर्गतका कार्यालयको काम कारबाही र कार्य सम्पादन सम्बन्धी कार्यविधिलाई निरन्तर सुधार गर्दै सर्वसाधारणलाई छिटो, छरितो र गुणस्तरयुक्त सेवा प्रदान गर्ने व्यवस्था गर्ने,

- (घ) आफू बहाल रहेको निर्देशनालय वा सो अन्तर्गतका कार्यालयले कार्यान्वयन गर्ने कुनै कानून वा नीतिमा सुधार गर्नुपर्ने भएमा सोको कारण सहित सचिव समक्ष पेश गर्ने,
- (ङ) आफू बहाल रहेको निर्देशनालय वा सो अन्तर्गतका कार्यालयका कर्मचारीको कार्य सम्पादन तथा दक्षताको स्तर निरन्तर रूपमा अभिवृद्धि गर्न प्रशिक्षण तथा तालिम दिने व्यवस्था गर्ने,
- (च) आफू बहाल रहेको निर्देशनालय तथा सो अन्तर्गतका कार्यालयको तोकिए बमोजिमको मासिक, वार्षिक वा अन्य प्रतिवेदन सचिव समक्ष पेश गर्ने,
- (छ) तोकिए बमोजिमको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकारको प्रयोग गर्ने, गराउने ।

१२. **कार्यालय प्रमुखको जिम्मेवारी** : प्रचलित कानूनमा उल्लेख भएको काम, कर्तव्य र अधिकारका अतिरिक्त कार्यालय प्रमुखको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (क) आफू बहाल रहेको कार्यालयको व्यवस्थापन, दैनिक कार्य सञ्चालन तथा सो कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीको सुपरीवेक्षण तथा नियन्त्रण गर्ने
- (ख) आफू बहाल रहेको कार्यालय अन्तर्गत सञ्चालित आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको काम निश्चित समयभित्र सम्पन्न गर्न लगाउने,

- (ग) आफू बहाल रहेको कार्यालयबाट जनसाधारणलाई प्रदान गरिने सेवालालाई गुणस्तरीय, पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउने,
- (घ) तोकिए बमोजिमको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकारको प्रयोग गर्ने वा गराउने ।

परिच्छेद-४

प्रशासनिक कार्य सम्पादन गर्दा अपनाउनु पर्ने कार्यविधि

१३. निश्चित कार्यविधि अवलम्बन गर्नुपर्ने : यस ऐन वा अन्य प्रचलित कानून बमोजिम निर्णय गर्न पाउने अधिकारीले कुनै विषयमा निर्णय गर्दा प्रचलित कानूनमा कुनै कार्यविधिको व्यवस्था भएको रहेछ भने त्यस्तो कार्यविधि र त्यस्तो व्यवस्था नभएकोमा निर्णय गर्नुपर्ने विषयको प्रकृति हेरी उपयुक्त कार्यविधि अपनाउनुपर्नेछ ।
१४. निश्चित समयविधिभित्र निर्णय गर्नुपर्ने : (१) यस ऐन वा अन्य प्रचलित कानून बमोजिम निर्णय गर्न पाउने अधिकारीले कुनै विषयमा निर्णय गर्दा प्रचलित कानून बमोजिम कुनै निश्चित अवधिभित्र निर्णय गर्नु पर्ने रहेछ भने सोही समयविधिभित्र र त्यस्तो व्यवस्था नभएकोमा निर्णय गर्नुपर्ने विषयको प्रकृति हेरी उपयुक्त समयभित्र निर्णय गर्नुपर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम उपयुक्त समयभित्र निर्णय गर्दा कति समयभित्र निर्णय गरिसक्नुपर्ने हो सोको निस्सा सम्बन्धित सेवाग्राहीलाई दिनुपर्नेछ ।

(३) आवश्यक तथ्य, सूचना वा प्रमाण उपलब्ध नभएको कारणले उपदफा (१) बमोजिमको अवधिभित्र निर्णय गर्न नसकिने रहेछ भने निर्णय गर्न पाउने अधिकारीले सोको कारण खुलाई यथाशीघ्र निर्णय गर्नुपर्नेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम कारण खुलाई निर्णय भएकोमा निर्णय गर्न पाउने अधिकारीले सोको जानकारी आफूभन्दा एक तह माथिको पदाधिकारीलाई तुरुन्त दिनुपर्नेछ ।

१५. निर्णय गर्दा पारदर्शिता कायम गर्नुपर्ने: (१) यस ऐन वा अन्य प्रचलित कानून बमोजिम निर्णय गर्न पाउने अधिकारीले कुनै विषयमा निर्णय गर्दा पारदर्शी ढङ्गबाट गर्नुपर्नेछ ।

स्पष्टीकरण : यस ऐनको प्रयोजनको लागि “पारदर्शिता” भन्नाले निश्चित मापदण्डको आधारमा निर्णय गर्नु पर्ने प्रक्रिया सम्झनु पर्छ र सो शब्दले प्रचलित कानून बमोजिम गोप्य राख्नुपर्ने कुराको गोपनियता राख्ने सम्बन्धमा कुनै प्रतिकूल असर पर्ने छैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पारदर्शिता कायम गर्दा निर्णय गर्ने अधिकारीले निर्णय गर्नुपर्ने विषयमा आफ्ना मातहतका कर्मचारीको राय तथा परामर्श लिन सक्नेछ ।

(३) निर्णय गर्नुपर्ने विषयको कारबाही एक तहबाट प्रारम्भ भई अर्को तहबाट निर्णय गर्नुपर्ने रहेछ भने प्रत्येक तहमा संलग्न

रहने पदाधिकारीले सो विषयमा आफ्नो स्पष्ट राय ठहर सहित निर्णय गर्नुपर्ने विषय निर्णय गर्ने अधिकारी समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम निर्णय गर्ने प्रक्रियामा संलग्न रहेका प्रत्येक तहका पदाधिकारीले पेश गरेको रायमा कुनै प्रश्न उठेको देखिएमा निर्णय गर्ने अधिकारीले निर्णय गर्दा त्यस्तो प्रश्नको पनि सम्बोधन गर्नुपर्नेछ ।

(५) कुनै निर्णय गर्दा कानूनी वा प्राविधिक प्रश्नको पनि निरूपण गर्नु पर्ने रहेछ भने त्यस्तो विषयमा सम्बन्धित कानूनविज्ञ वा प्राविधिकको राय लिनुपर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम राय लिएकोमा त्यस्तो रायलाई समेत आधार मानी निर्णय गर्न सकिनेछ र त्यस्तो रायलाई मात्र नपर्ने देखेमा सोको कारण खुलाई निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(७) पारदर्शिता सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१६. निर्णय गर्दा आधार र कारण खुलाउनु पर्ने : यस ऐन वा अन्य प्रचलित कानून बमोजिम निर्णय गर्दा सम्बन्धित पदाधिकारीले स्पष्ट आधारहरू खुलाई निर्णय गर्नुपर्नेछ ।

१७. स्वार्थ बाझिएमा निर्णय गर्न नहुने : (१) यस ऐन वा अन्य प्रचलित कानून बमोजिम निर्णय गर्न पाउने पदाधिकारीले निर्णय गर्नुपर्ने विषयमा प्रत्यक्ष रूपमा आफ्नो कुनै हित, सरोकार वा स्वार्थ रहेको भएमा वा निजले गरेको निर्णयबाट निजको हकमा अपुताली खान पाउने व्यक्ति वा नजिकको अन्य नातेदार प्रत्यक्ष प्रभावित हुने भएमा वा निजको एकासगोलको व्यक्तिले सञ्चालन गरेको व्यापार, व्यवसायमा प्रत्यक्ष फाइदा पुग्नेगरी स्वार्थ बाझिने भएमा त्यस्तो पदाधिकारीले त्यस्तो विषयमा निर्णय गर्नसक्ने छैन ।

स्पष्टीकरण : यस उपदफाको प्रयोजनका लागि निर्णय गर्न पाउने पदाधिकारीले वृहत् सार्वजनिक हितको लागि गरेको निर्णयलाई स्वार्थ बाझिएको मानिने छैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अवस्था परी निर्णय गर्ने अधिकारीले निर्णय गर्न नहुने भएमा सोको कारण खुलाई आफू सरहको पदाधिकारी सोही कार्यालयमा भएमा निजलाई र नभएमा आफूभन्दा एक तह माथिको पदाधिकारी समक्ष सो विषयमा निर्णयका लागि पेश गर्नुपर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको पदाधिकारी सम्बन्धित कार्यालयमा नभएमा वा भएमा पनि उपदफा (१) बमोजिमको अवस्था परी निर्णय गर्न नहुने भएमा निर्णय गर्ने अधिकारी सचिव भएकोमा प्रमुख सचिव समक्ष र अन्य पदाधिकारी भएमा एक

तह माथिको पदाधिकारी समक्ष पेश गरी निकासा भए बमोजिम निर्णय गर्नु, गराउनु पर्नेछ ।

तर, प्रमुख सचिव निर्णय गर्ने अधिकारी भएकोमा सो विषय प्रदेश सरकार (मन्त्रिपरिषद्) समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) कुनै विषयगत क्षेत्र वा उपक्षेत्र सम्बन्धी नीति निर्माण गर्ने वा कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायमा वा कुनै विषयगत क्षेत्र वा उपक्षेत्रको नियमन गर्ने नियमनकारी निकायमा कार्यरत अधिकृतले आफू पदमा बहाल रहँदा गरेको निर्णयसँग सम्बन्धित कुनै गैरसरकारी वा निजीस्तरको सोही विषयगत क्षेत्र वा उपक्षेत्र अन्तर्गत कुनै वस्तु वा सेवा उत्पादन गर्ने कुनै व्यवसाय गर्ने वा त्यस्तो वस्तु वा सेवा उत्पादन गर्ने फर्म, कम्पनी वा अन्य कुनै प्रतिष्ठानको व्यवस्थापनमा आफू पदमा बहाल रहँदासम्म र जुनसुकै कारणले त्यस्तो पदबाट अवकाश प्राप्त गरेपछि पनि कम्तीमा तीन वर्षसम्म प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपमा संलग्न हुन सक्ने छैन ।

स्पष्टीकरण : यस उपदफाको प्रयोजनको लागि एकभन्दा बढी निकायमा बहाल रहेको व्यक्तिको हकमा सेवाबाट अवकाश प्राप्त गर्नु अधिको पछिल्ला दुई वर्षसम्मको अवधिमा कार्यरत रहेको निकायलाई जनाउनेछ ।

(५) यस दफाको प्रतिकूल हुनेगरी कुनै काम गर्ने कुनै व्यक्ति आफ्नो सेवामा बहाल रहेको व्यक्ति भए निजलाई सोही

आधारमा कानून बमोजिम विभागीय कारवाही गर्न र सेवाबाट अवकाश पाइसकेको व्यक्ति भए निजलाई प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही गर्न सम्बन्धित मन्त्रालयको सचिवले आदेश दिन सक्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम दिएको आदेश चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले पैंतीस दिनभित्र सम्बन्धित उच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

(७) यस दफाको प्रतिकूल हुनेगरी सेवामा बहाल रहेको पदाधिकारीले गरेका काम स्वतः बदर हुनेछ ।

१८. कार्य सम्पादन करार गर्न सकिने : (१) प्रदेश सरकारले सम्पादन गर्नुपर्ने कुनै काम निश्चित अवधिभित्र सम्पादन गरिसक्नु पर्ने वा निश्चित परिमाणको उपलब्धि हुनेगरी सम्पादन गर्नुपर्ने भएमा कुनै पदाधिकारीसँग कार्य सम्पादन करार (परफरमेन्स कन्ट्राक्ट) गरी त्यस्तो कार्य सम्पादन गर्ने जिम्मेवारी निजलाई दिन सकिनेछ ।

(२) विकास आयोजना वा कार्यक्रम संचालन गर्ने आयोजना प्रमुखसँग कार्य सम्पादन करार गर्नुपर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिमको करारमा अन्य कुराको अतिरिक्त जिम्मेवारी पाएको पदाधिकारीले गर्नुपर्ने

कामको विवरण, कार्य सम्पादन गरिसक्नु पर्ने समयवधि र कार्य सम्पादनको गुणस्तर वा परिमाण समेत उल्लेख गर्नुपर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम करार भएकोमा सो करार बमोजिम जिम्मेवारी पाएको व्यक्तिले त्यस्तो करार बमोजिम कार्य सम्पादन गर्नुपर्नेछ ।

(५) काबू बाहिरको कुनै परिस्थिति उत्पन्न भई उपदफा (३) बमोजिम सम्पादन गर्नु पर्ने कार्य सो कार्य सम्पादन गर्नुपर्ने अवधिभित्र पूरा गर्न नसकिने भएमा सोको कारण सहितको विवरण सम्बन्धित मन्त्रालयको सचिव समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।

(६) उपदफा (४) बमोजिम पेश भएको विवरण मनासिब देखिएमा काबू बाहिरको परिस्थिति उत्पन्न भई जति अवधि काम गर्न नसकिएको हो सो अवधि कटाई थप अवधिभित्र कार्य सम्पादन गर्न कार्य सम्पादन करार संशोधन गर्न सकिनेछ ।

(७) मनासिब कारणबिना उपदफा (३) वा (५) बमोजिमको अवधिभित्र कार्य सम्पादन गर्न नसक्ने पदाधिकारीलाई विभागीय कारवाही गर्न सकिनेछ ।

(८) यस दफा बमोजिम जिम्मेवारी पाएको व्यक्तिले बदनियत चिताई वा लापरवाही वा हेलचक्रयाई गरी कार्य सम्पादन गरेको कारणले प्रदेश सरकारलाई हानि नोक्सानी भएमा वा आयोजनाको लागत वृद्धि हुने भएमा त्यस्तो हानि

नोकसानी वा वृद्धि भएजतिको लागतको क्षतिपूर्ति तोकिए बमोजिम निजबाट भराउन सकिनेछ ।

(९) उपदफा (८) बमोजिम क्षतिपूर्ति भराउने निर्णय गर्दा क्षतिपूर्ति भराइने पदाधिकारीलाई सुनुवाईको मनासिव मौका प्रदान गर्नुपर्नेछ ।

(१०) उपदफा (८) बमोजिमको क्षतिपूर्ति भराउने निर्णयमा चित्त नबुझ्ने पदाधिकारीले पैतिस दिनभित्र सो सम्बन्धमा सम्बन्धित उच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

(११) कार्य सम्पादन करार सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१९. सार्वजनिक चासोको विषय कार्यान्वयन गर्दा सम्बन्धित सरोकारवालासँग परामर्श गर्नुपर्ने (१) प्रदेश सरकारले आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक चासोको कुनै विषय कार्यान्वयन गर्नुअघि सम्बन्धित सरोकारवालासँग आवश्यक परामर्श गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम परामर्श गर्दा कार्यान्वयन गर्न प्रस्ताव गरिएको विषयको सकारात्मक तथा नकारात्मक पक्षहरुको समग्र विश्लेषण गरी त्यसबाट प्राप्त हुनसक्ने संभावित प्रभावको मूल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ ।

(३) प्रदेश सरकारले सार्वजनिक चासोको विषय कार्यान्वयन गर्दा उपदफा (१) वा (२) बमोजिम सरोकारवालासँग गरेको परामर्शबाट प्राप्त सुझावलाई उचित ध्यान दिनेछ ।

स्पष्टीकरण : यस दफाको प्रयोजनका लागि “सार्वजनिक चासोको विषय” भन्नाले देहायका कुनै विषय सम्झनु पर्नेछ :-

- (क) आधारभूत रूपमा नयाँ पद्धति स्थापना गर्ने वा भइरहेको पद्धतिलाई आधारभूत रूपमा खारेज गर्ने कुनै विषय,
- (ख) सार्वजनिक महत्वको कुनै विकास कार्यक्रम वा आयोजना सञ्चालन गर्ने विषय, वा
- (ग) तोकिए बमोजिमको अन्य विषय ।

२०. **आफ्नो जिम्मेवारी पन्छाउन नहुने :** (१) यस ऐन वा प्रचलित कानून बमोजिम कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने पदाधिकारीले आफूलाई सुम्पिएको वा यस ऐन वा प्रचलित कानून बमोजिम आफूले सम्पादन गर्नुपर्ने काम निर्धारित शर्त तथा निर्धारित अवधिभित्र सम्पादन गर्नुपर्नेछ ।

२) उपदफा (१) बमोजिम कार्य सम्पादन गर्नुपर्ने पदाधिकारीले दफा १७ र २२ को अवस्थामा बाहेक आफ्नो जिम्मेवारी पन्छाउन वा आफूले गर्नुपर्ने काम अरु कसैलाई गर्न लगाउन हुँदैन ।

(३) उपदफा (२) को प्रतिकूल हुनेगरी अरुलाई काम लगाउने वा अन्य कुनै किसिमले जिम्मेवारी पन्छाउने वा जिम्मेवारी पन्छाउने बदनियतले निर्धारित अवधिभित्र कार्य सम्पादन नगर्ने वा कार्य सम्पादन सूचक बमोजिम उपलब्धि हासिल नगर्ने पदाधिकारीलाई प्रमुख सचिव भए प्रदेश मन्त्रिपरिषद्, सचिव भए सम्बन्धित मन्त्री, मन्त्रालय अन्तर्गतका पदाधिकारी वा निर्देशनालयको निर्देशक भए सम्बन्धित सचिव र निर्देशनालय अन्तर्गतका अन्य पदाधिकारी भए सम्बन्धित निर्देशकले चेतावनी दिन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम चेतावनी दिँदा पनि त्यस्तो पदाधिकारीको आचरण तथा काम कारवाहीमा सुधार नआएमा त्यस्तो पदाधिकारी उपर कार्यक्षमताको अभावको आधारमा प्रचलित कानून बमोजिम विभागीय कारवाही गर्नुपर्नेछ ।

२१. अरुको अधिकारमा हस्तक्षेप गर्न नहुने : (१) यस ऐन बमोजिम वा प्रचलित कानून बमोजिम कार्य सम्पादन गर्दा एक अधिकारीले अर्को अधिकारीको काम, कर्तव्य र अधिकार हस्तक्षेप गर्न हुँदैन ।

(२) उपदफा (१) को प्रतिकूल काम गर्ने अधिकारीलाई विभागीय कारवाही हुनेछ ।

२२. अधिकार प्रत्यायोजन गर्न सक्ने : (१) यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै पदाधिकारीले यस ऐन

वा प्रचलित कानून बमोजिम आफूले सम्पादन गर्नुपर्ने काम आफ्नो मातहतको अन्य कुनै पदाधिकारीले सम्पादन गर्न सक्नेगरी प्रचलित कानून बमोजिम अधिकार प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।

तर, अधिकार प्रत्यायोजन गरेको कारणले मात्र निजले आफ्नो पदीय जिम्मेवारीबाट छुट पाएको मानिने छैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्रत्यायोजन भएको अधिकार जुनसुकै बखत फिर्ता गर्न सकिनेछ ।

(३) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि न्यायिक रोहमा निर्णय गर्नुपर्ने अधिकार प्रत्यायोजन हुन सक्ने छैन ।

२३. पदीय वा पेशागत आचरण सम्बन्धी व्यवस्था : (१) सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिले आफू पदमा बहाल रहँदा वा जुनसुकै कारणले अवकाश प्राप्त गरेको मितिले तोकिए बमोजिमको अवधिसम्मका लागि तोकिए बमोजिमको पदीय वा पेशागत आचरण पालना गर्नुपर्नेछ ।

(२) कुनै मन्त्रालय वा सो अन्तर्गतका निकायमा बहाल रहेका कर्मचारीले पालना गर्नुपर्ने कर्तव्यको प्रकृतिलाई विचार गरी त्यस्ता कर्मचारीले पालना गर्नुपर्ने पदीय वा पेशागत आचरण त्यस्तो मन्त्रालय वा निकायले नै बनाउन सक्ने गरी प्रदेश सरकारले अख्तियारी दिन सक्नेछ ।

(३) यस दफा बमोजिम बनाएको पदीय वा पेशागत आचरण पालना गर्नु सम्बन्धित व्यक्तिको कर्तव्य हुनेछ र त्यस्तो आचरण उल्लंघन गर्ने व्यक्तिलाई उल्लंघनको गंभिरता अनुसार निज व्यक्ति कर्मचारी भए विभागीय कारवाही गरी सोको अभिलेख राख्नुपर्नेछ, निज अन्य अधिकारी भए निजका लागि पदीय वा पेशागत आचरण बनाउने अधिकारीले निजको त्यस्तो अभिलेख राख्नेछ र निज पेशागत व्यक्ति भए त्यस्तो पेशा नियमन गर्ने निकाय समक्ष कारवाहीका लागि लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिले आफ्नो पदीय वा पेशागत आचरण पालना नगरेको वा उल्लंघन गरेको कुनै कुरा प्रचलित कानून बमोजिम कसूर मानिने रहेछ भने सो सम्बन्धमा निज उपर प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही गर्न बाधा पर्नेछैन ।

२४. पदीय उत्तरदायित्वको निर्वाह : यस ऐन वा प्रचलित कानून बमोजिम कार्य सम्पादन गर्ने जिम्मेवारी भएको पदाधिकारीले आफ्नो अधिकारको प्रयोग गर्दा वा कर्तव्य पालना गर्दा देहायको विषयमा ध्यान दिनु पर्नेछ:-

(क) आफूले सम्पादन गर्ने काम निर्धारित समयमा नै सम्पादन गर्न आफैले पहल गर्ने,

- (ख) सरकारी वा सार्वजनिक स्रोतको प्रयोग गर्दा मितव्ययी ढङ्गबाट अधिकतम सदुपयोग र उत्पादनशील हुनेगरी प्रयोग गर्ने,
- (ग) सर्वसाधारण सेवाग्राही सेवा पाउने अधिकार भएको व्यक्ति हो भन्ने कुरामा ध्यान दिने,
- (घ) कार्य सम्पादनमा ढिलासुस्ती र विलम्ब हुनु भनेको स्रोत र साधनको दुरुपयोग हुनु हो भन्ने भावना राख्ने
- (ङ) कार्य सम्पादन गर्दा कुनै अपरिहार्य कारण परी तत्काल कार्य सम्पादन गर्न नसकिने भएमा त्यसको जानकारी सम्बन्धित व्यक्ति वा निकायलाई दिने,
- तर, सार्वजनिक सेवाको विषयमा वा सेवाग्राहीसँग सम्बन्धित विषय भएमा त्यस्तो विषय सम्बन्धित कार्यालयको सूचनापाटीमा टाँसी आवश्यकता अनुसार प्रचार प्रसार समेत गरी गराई सर्वसाधारणलाई जानकारी गराउनु पर्ने,
- (च) आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र पर्ने विषयमा जिम्मेवार पदाधिकारीले स्वयंम् निर्णय गर्ने र कुनै किसिमको जटिलता वा द्विविधा नभएको विषयमा माथिल्लो निकायको निर्देशन माग नगर्ने,
- (छ) सरकारी वा सार्वजनिक कामको सिलसिलामा सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिले सेवाग्राहीसँग प्रचलित सामाजिक मूल्य, मान्यता र संस्कृति अनुरूप शिष्ट र सभ्य व्यवहार गर्ने ।

परिच्छेद-५

सेवा प्रवाह तथा गुनासो सम्बन्धी व्यवस्था

२५. क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक बडापत्र राख्नुपर्ने (१) सर्वसाधारणलाई सेवा प्रदान गर्ने वा जनसम्पर्क कायम गर्ने प्रत्येक कार्यालयले सबैले देखे ठाउँमा तोकिए बमोजिम अनिवार्य रूपमा नागरिक बडापत्र राख्नुपर्नेछ । त्यस्तो बडापत्र डिजिटल स्वरूपमा पनि राख्न सकिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको नागरिक बडापत्रमा अन्य कुराको अतिरिक्त देहायका कुराहरू उल्लेख भएको हुनु पर्नेछः-

- (क) सम्बन्धित कार्यालयले दिने सेवा र त्यसको प्रकृति,
- (ख) सेवाग्राहीले सेवा प्राप्त गर्न पूरा गर्नुपर्ने कार्यविधि
- (ग) सेवा प्रदान गर्न लाग्ने समयावधि,
- (घ) सेवा प्रदान गर्ने अधिकारी र निजको कार्यकक्षको विवरण,
- (ङ) सेवा प्राप्त गर्न कुनै दस्तुर तथा अन्य रकम लाग्ने भए सोको विवरण,
- (च) तोकिए बमोजिमका अन्य कुराहरू ।

(३) उपदफा (१) मा उल्लेख भएका कुराहरू सम्बन्धित कार्यालयलाई बाध्यात्मक हुनेछन् र सो बमोजिम कार्यसम्पादन

गरी सर्वसाधारणलाई सेवा प्रदान गर्नु सम्बन्धित कार्यालय प्रमुख तथा अन्य कर्मचारीको कर्तव्य हुनेछ ।

(४) मनासिब कारणबिना उपदफा (१) बमोजिमको नागरिक बडापत्र बमोजिम कार्यसम्पादन नभई सेवाग्राहीले सेवा प्राप्त गर्न नसकेमा सम्बन्धित कार्यालयको प्रमुख तथा सोको लागि जिम्मेवार कर्मचारीउपर विभागीय कारवाही हुनेछ ।

(५) मनासिब कारणबिना उपदफा (१) बमोजिमको नागरिक बडापत्र बमोजिम कार्यसम्पादन नभई सेवाग्राहीले सेवा प्राप्त गर्न नसकी सेवाग्राहीलाई कुनै हानि नोक्सानी हुन गएकोमा सो हानि नोक्सानी बापतको क्षतिपूर्ति सम्बन्धित कार्यालय वा कर्मचारीले ब्यहोर्नु पर्नेछ ।

(६) क्षतिपूर्ति भराउने तथा नागरिक बडापत्रसम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२६. विद्युतीय सुशासन (इगभरनेन्स) प्रणालीको उपयोग गर्न सकिने :

(१) प्रदेश सरकारले उपलब्ध गराउने कुनै सेवालार्ई बढी भरपर्दो, सरल, सुलभ र प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि विद्युतीय सुशासन प्रणालीको उपयोग गर्न सक्नेछ ।

(२) विद्युतीय सुशासन प्रणालीको स्थापना र संचालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२७. सेवाग्राहीको प्रत्यक्ष उपस्थिति (डाइरेक्ट इन्टरफेस) बिना सेवा उपलब्ध गराउन सकिने: (१) प्रदेश सरकारले उपलब्ध गराउने कुनै सेवाग्राही स्वयम् उपस्थित नभएतापनि निजको वा निजले उपलब्ध गराएको ठेगानामा उपलब्ध गराउने गरी सेवा प्रवाह गर्न सकिनेछ ।

(२) सेवाग्राहीको प्रत्यक्ष उपस्थिति बिना सेवा उपलब्ध गराउने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२८. घुम्ती सेवा सञ्चालन गर्न सकिने : सर्वसाधारणको सामूहिक वा व्यक्तिगत सरोकार रहने कुनै सेवालाई सम्बन्धित सेवाग्राही रहे बसेको ठेगानामा नै सेवा उपलब्ध गराउनु पर्नेगरी प्रदेश सरकारले समय समयमा तोकिका कार्यालयले तोकिएबमोजिम घुम्ती सेवा सञ्चालन गर्ने व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

२९. न्यायोचित सेवा शुल्क निर्धारण सम्बन्धी व्यवस्था : (१) सरकारी सेवा उपलब्ध गराए बापत प्रदेश सरकार वा अन्य प्रादेशिक निकायलाई सेवाग्राहीले बुझाउनु पर्ने सेवाशुल्क निर्धारण गर्दा सामाजिक न्यायको आधारमा फरक फरक सेवा शुल्क निर्धारण गर्न सकिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सेवा शुल्क निर्धारण गर्दा दुर्गम वा पिछडिएका क्षेत्रका बासिन्दा अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, दलित तथा सीमान्तकृत समुदायका व्यक्तिलाई अन्य व्यक्तिलाई भन्दा सहूलियत हुनेगरी तोकिए बमोजिम सेवा शुल्क निर्धारण गरिनेछ ।

३०. स्थानीय जनताको सहभागिता र स्वामित्व सम्बन्धी व्यवस्था :

(१) प्रदेश सरकारले कुनै परियोजना वा आयोजना स्थानीय जनताको प्रत्यक्ष सहभागिता र स्वामित्वमा सञ्चालन हुने व्यवस्था मिलाउन सक्नेछ ।

(२) प्रदेश सरकारले सञ्चालन गर्ने परियोजनाको सामाजिक वा सार्वजनिक परीक्षण गर्नुपर्नेछ ।

(३) आयोजनामा स्थानीय जनताको प्रत्यक्ष सहभागिता र स्वामित्व तथा सार्वजनिक वा सामाजिक परीक्षण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३१. सार्वजनिक सुनुवाई गर्नुपर्ने: (१) सर्वसाधारणलाई सेवा प्रदान गर्ने प्रदेश सरकार अन्तर्गतका कार्यालय प्रमुखले आफू बहाल रहेको कार्यालयको काम, कारवाहीलाई स्वच्छ, पारदर्शी र वस्तुनिष्ठ बनाउन र सर्वसाधारण तथा सरोकारवालाको कानूनसम्मत सरोकारलाई सम्बोधन गर्न तोकिए बमोजिम सार्वजनिक सुनुवाई गर्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गर्नुपर्ने सार्वजनिक सुनुवाई गर्दा विषयसँग सम्बन्धित विशेषज्ञ, सरोकारवाला, नागरिक समाजका प्रतिनिधि, सञ्चारकर्मी तथा स्थानीय तहका अधिकारी समेतलाई आमन्त्रण गर्नुपर्नेछ ।

(३) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि न्यायिक निर्णय गर्नुपर्ने विषयमा सार्वजनिक सुनुवाई गर्न पाइने छैन ।

३२. गुनासो व्यवस्थापन: (१) प्रत्येक मन्त्रालय, निर्देशनालय तथा कार्यालयमा सो मन्त्रालय, निर्देशनालय तथा कार्यालयले सम्पादन गरेको काम कारवाहीको गुणस्तर, प्रभावकारिता तथा त्यसमा हुनसक्ने अनियमितताको सम्बन्धमा गुनासो सुन्न सबैले देखे ठाउँमा गुनासो पेटिका राख्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पेश भएका गुनासो पेटिकामा जोसुकैले गुनासो पेश गर्नसक्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम पेश भएका गुनासो व्यवस्थापन गर्नका लागि सम्बन्धित मन्त्रालय, निर्देशनालय एवम् कार्यालयका जिम्मेवार अधिकृतले प्रत्येक दिन अन्य कर्मचारीको रोहवरमा गुनासो पेटिका खोल्नु पर्नेछ र सो पेटिकामा प्राप्त भएका गुनासो तथा सुझाव मनासिब रहेको पाइएमा त्यसको समुचित व्यवस्थापन गर्न आवश्यक कारवाही गर्नुपर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम प्राप्त भएका गुनासो प्रदेश सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय, निर्देशनालय एवम् कार्यालयको कार्यसँग सम्बन्धित नभई त्यस्तो मन्त्रालय, विभाग एवम्

कार्यालयको प्रमुखको वैयक्तिक आचरणसँग सम्बन्धित रहेछन् भने सोको विवरण माथिल्लो निकायमा पठाउनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (३) वा (४) बमोजिम गरिएको कामको जानकारी आफ्नो कार्यालयको सूचना पाटीमा टाँस्नु पर्नेछ ।

(६) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि सम्बन्धित मन्त्रालय, निर्देशनालय तथा कार्यालयको काम कारवाहीसँग असम्बन्धित विषयको गुनासो प्राप्त भएमा गुनासो दिने सम्बन्धित व्यक्ति पहिचान भएको रहेछ भने निजलाई सो जानकारी दिई फिर्ता गर्ने र पहिचान भएको रहेनछ भने गुनासोसँग सम्बन्धित मन्त्रालय, निर्देशनालय तथा कार्यालयमा पठाउने र त्यस्तो कार्यालय पहिचान हुन नसकेमा सो गुनासो तामेलीमा राखी सो व्यहोरा कार्यालयको सूचना पाटीमा टाँस गर्नुपर्नेछ ।

(७) गुनासो व्यवस्थापन सम्बन्धी विद्युतीय माध्यम लगायत अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३३. हिसल ब्लोअर सम्बन्धी व्यवस्था : (१) कार्यालयको कुनै काम कारवाहीमा अनियमितता वा गंभिर त्रुटी हुन लागेको थाहा पाउने कुनै कर्मचारी वा सरोकारवालाले त्यस्तो अनियमित काम हुनबाट रोक्न वा कुनै गंभिर त्रुटी हुनबाट जोगाउने उद्देश्यले त्यस्तो काम कारवाही सम्बन्धमा कार्यालय प्रमुख समक्ष वा कार्यालय प्रमुखबाट त्यस्तो काम कारवाही हुन लागेको भए एक

तह माथिको निकाय वा पदाधिकारी समक्ष वा दफा ३६ बमोजिमको सुशासन व्यवस्थापन केन्द्र समक्ष उजुरी दिनसक्ने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

स्पष्टीकरण : यस दफाको प्रयोजनको लागि "हीसल ब्लोअर" भन्नाले कुनै कार्यालय भित्र हुन लागेको अनियमितता वा गम्भीर त्रुटी हुन नदिने उद्देश्यले दिइएको उजुरी सम्झनुपर्छ र यस्तो उजुरी कार्यालयको कर्मचारी वा अन्य कुनै सरोकारवालाले दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम उजुरी परेमा कार्यालय प्रमुख वा सम्बन्धित पदाधिकारीले त्यस्तो उजुरी सम्बन्धमा तत्काल प्रारम्भिक छानबिन गर्नुपर्नेछ ।

(३) प्रारम्भिक छानबिन गर्दा अनियमित काम कारवाही वा गम्भिर त्रुटी हुन लागेको देखिएमा तत्काल त्यस्तो कार्य गर्न रोकी सो सम्बन्धमा थप छानबिन गर्न लगाउन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (२) र (३) बमोजिम छानबिन गर्दा कुनै अनियमित कार्य भएको देखिएमा आवश्यक कारवाहीका लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम उजुरी गरेकै आधारमा उजुरीकर्ता उपर कुनै कारवाही चलाइने छैन ।

(६) यस दफा बमोजिम उजुरी सुन्ने पदाधिकारीहरूले उजुरीकर्ताको परिचय गोप्य राख्नुपर्नेछ र निजको सुरक्षाको सुनिश्चितता गर्नुपर्नेछ ।

परिच्छेद-६

संस्थागत व्यवस्था

३४. उच्चस्तरीय निर्देशन समिति: (१) यस ऐन बमोजिम सुशासन कायम गर्ने सम्बन्धमा भए गरेका कार्यहरूको समय समयमा समीक्षा गर्न र आवश्यक निर्देशन दिन देहाय बमोजिमको उच्चस्तरीय निर्देशन समिति रहनेछ :-

(क) मुख्यमन्त्री, प्रदेश सरकार

(ख) प्रदेश सरकारका सबै मन्त्रीहरू

(ग) प्रमुख सचिव, प्रदेश सरकार

(घ) प्रदेश सरकारका सबै सचिवहरू

(ङ) सचिव, मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय (सुशासन हेर्ने)

(२) समितिको बैठकमा आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित पदाधिकारी वा विशेषज्ञलाई आमन्त्रित गर्न सकिनेछ ।

(३) समितिले आफ्नो कार्यविधि आफै बनाउन सक्नेछ ।

३५. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समिति : (१) निर्देशन समितिले समितिलाई सहयोग गर्न प्रत्येक मन्त्रालयमा देहाय बमोजिमको एक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समिति रहनेछ:-

(क) सचिव, सम्बन्धित मन्त्रालय

(ख) मन्त्रालय अन्तर्गतका निर्देशनालयका निर्देशकहरू

(ग) मन्त्रालयका महाशाखा प्रमुखहरू

(घ) मन्त्रालयको सम्बन्धित शाखा प्रमुख,

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिले नागरिकमा प्रवाह भएको सेवा र सुविधा तथा प्रदेशको सरकारी कामको सिलसिलामा प्राप्त उपलब्धि, प्रमुख घटना तथा तथ्याङ्क सम्बन्धी विवरण संकलन गरी निर्देशन समिति समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।

(३) अनुगमन तथा मूल्यांकन समितिका अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३६. सुशासन व्यवस्थापन केन्द्र: (१) मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयमा एक सुशासन व्यवस्थापन केन्द्र रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठन हुने सुशासन व्यवस्थापन_केन्द्रको काम कारवाही प्रमुख सचिवको निर्देशनमा सुशासन सम्बन्धी विषय हेर्ने महाशाखाले सम्पादन गर्नेछ ।

(३) सुशासन व्यवस्थापन केन्द्रको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

(क) प्रदेश सरकारका मन्त्रालय, निर्देशनालय, प्रदेश सरकारको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व भएका सार्वजनिक संस्थाबाट सम्पादन हुनुपर्ने कार्यहरू नियमित र प्रभावकारी रूपमा सम्पादन भएको विषयमा सूचना संकलन गर्ने र नियमित र प्रभावकारी भएको नपाइएमा त्यस्ता निकायलाई सो विषयमा सतर्क गराउने,

- (ख) सार्वजनिक पदधारण गरेको व्यक्तिले प्रचलित कानून बमोजिम प्रदेशमा बुझाउने सम्पत्ति विवरणको अभिलेख व्यवस्थापन गर्ने, तर, प्रचलित कानूनबमोजिम अन्य कुनै निकायमा सम्पत्ति विवरण बुझाउने भनी तोकिएकोमा सोही बमोजिम हुनेछ,
- (ग) प्रदेश मातहत हुने सेवा प्रवाहमा ढिलासुस्ती वा अनियमितता तथा कार्यक्रम वा आयोजना संचालनमा अनियमितता वा भ्रष्टाचार हुनसक्ने स्थानमा नियमित निगरानी, छड्के जाँच लगायतका कार्यहरू गर्ने,
- (घ) भ्रष्टाचार र अनियमितता नियन्त्रण, सेवा प्रवाह र सुशासन सुधारका विषयमा अपनाउनुपर्ने नीति, रणनीति र सोसम्बन्धी कानूनमा गर्नुपर्ने सुधारका सम्बन्धमा अनुसन्धान गरी प्रतिवेदन दिने,
- (ङ) प्रदेश सरकारका मन्त्रालय, निर्देशनालय, कार्यालय वा सार्वजनिक संस्थामा गुनासो व्यवस्थापन संयन्त्र निर्माणको व्यवस्था गर्ने,
- (च) सेवा प्रवाहमा प्रभावकारिता, शासकीय सुधार, अनियमितता र भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धमा प्रदेश सरकार मातहतका निकायलाई निर्देशन दिने
- (छ) प्रदेश सरकार मातहतका विभिन्न पदाधिकारीहरूले पालना गर्नुपर्ने आचार संहिता पालना भए नभएको अनुगमन गर्ने, गराउने ।

(४) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिले प्रचलित कानून बमोजिम बुझाएको सम्पत्ति विवरण सार्वजनिक गर्न स्वीकृत दिएमा त्यस्तो सम्पत्ति विवरण राख्ने निकायले सो विवरण सार्वजनिक गर्नुपर्नेछ ।

परिच्छेद-७

विविध

३७. सल्लाहकार नियुक्त गर्नसक्ने (१) प्रदेश निजामती सेवाको पदबाट कार्यसम्पादन हुन नसक्ने सम्बन्धित विषयमा विशेषज्ञता हासिल गरेको विशेषज्ञ सेवा प्राप्त गर्नुपर्दा प्रदेश सरकारले कुनै व्यक्तिलाई विषयगत सल्लाहकारको रूपमा प्रचलित कानून बमोजिम नियुक्त गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम नियुक्त हुने सल्लाहकारको संख्या, निजको योग्यता र नियुक्तिको कार्यविधि, पारिश्रमिक तथा अन्य सुविधा एवम् काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम नियुक्त हुने सल्लाहकारले सम्पादन गर्ने काम, निजको पदावधि तथा निजको जिम्मेवारी निजलाई नियुक्ति गर्दाका बखत प्रदेश सरकारले स्वीकृत गरेको कार्य क्षेत्रगत शर्तहरूमा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।

(४) सल्लाहकारको हैसियतमा कार्यसम्पादन गर्दा पालना गर्नुपर्ने आचरण तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३८. स्वकीय सचिवालय स्थापना गर्न सकिने : (१) मन्त्री वा तोकिएका अन्य पदाधिकारीको दैनिक कार्यमा सहयोग र सहजीकरणका लागि प्रचलित कानून बमोजिम स्वकीय सचिवालय स्थापना गर्न सकिनेछ ।

(२) स्वकीय सचिवालय सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३९. प्रवक्ता तोक्नु पर्ने : (१) प्रदेशस्तरका प्रत्येक मन्त्रालय, निर्देशनालय तथा सो अन्तर्गतका सरकारी निकाय एवम् कार्यालयले आफ्नो कार्यालयको काम कारवाहीको विषयमा सरोकारवालालाई वा सार्वजनिक रूपमा जानकारी दिन आफ्नो कार्यालयको कुनै अधिकृतलाई प्रवक्ता तोक्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको प्रवक्ताको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४०. नियमनकारी निकाय वा संगठित संस्थाले यो ऐन पालना गर्नुपर्ने : संविधान वा प्रचलित कानून बमोजिम कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने नियमनकारी निकाय (रेगुलेटरी बडी) वा प्रदेश सरकारको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व वा नियन्त्रण भएको सार्वजनिक संस्थाले तथा त्यस्तो निकाय वा संस्थामा बहाल रहेका अधिकारीले आफ्नो कार्यसम्पादन गर्दा यस ऐनमा उल्लेख भएका

व्यवस्थाहरू आवश्यक हेरफेर सहित (मुटाटिस मुटाण्डिस) लागू गर्नु, गराउनु पर्नेछ ।

४१. सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्नुपर्ने : (१) प्रत्येक मन्त्रालय, सरकारी निकाय एवम् कार्यालयले आफ्नो स्रोत र साधनको उपलब्धताको आधारमा विद्युतीय सूचना तथा संचार प्रविधिलाई व्यवहारमा ल्याउनुपर्नेछ ।

(२) सूचना प्रविधिलाई व्यवहारमा ल्याउने सम्बन्धी अन्य कुरा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४२. जनचेतना अभिवृद्धि सम्बन्धी काम गर्ने: प्रदेश सरकारले सुशासन सम्बन्धी कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन जनचेतना अभिवृद्धि गर्न आवश्यक कार्य गर्नेछ ।

४३. सरकारी कार्य फछ्यौट र सरकारी कार्यालयको निरीक्षण : यस ऐन वा अन्य प्रचलित कानूनमा उल्लिखित व्यवस्थाका अतिरिक्त सरकारी कार्य फछ्यौट तथा निरीक्षण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४४. वार्षिक कार्य योजना बनाउनु पर्ने : (१) वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने कार्यालयले चौमासिक रूपमा गर्ने कामहरूको विवरण उल्लेख गरी तोकिए बमोजिम वार्षिक कार्ययोजना बनाई लागू गर्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्ययोजनाको कार्यान्वयनको प्रतिवेदन र सोको स्वीकृती तथा अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४५. पुरस्कारका लागि सिफारिश गर्न सक्ने : (१) यस ऐन बमोजिम अनुगमन गर्दा कुनै कर्मचारीले उल्लेखनीय रूपमा उत्कृष्ट कार्य गरेको पाइएमा त्यस्तो कर्मचारीलाई पुरस्कृत गर्नका लागि कार्यालय प्रमुख, निर्देशक, सचिव वा प्रमुख सचिवले सम्बन्धित पदाधिकारी वा निकाय समक्ष सिफारिश गर्न सक्नेछ ।

(२) पुरस्कारका लागि सिफारिश गर्ने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४६. कारवाही गर्न सक्ने : (१) यस ऐन बमोजिम अनुगमन गर्दा वा गर्न लगाउँदा कुनै पदाधिकारीले यस ऐन बमोजिम सम्पादन गर्नुपर्ने कार्य उचित ढंगले असल नियतका साथ सम्पादन गरेको नपाइएमा प्रमुख सचिवले त्यस्तो अधिकारी उपर छानविन गरी कारवाही गर्न सुशासन व्यवस्थापन केन्द्र वा सम्बन्धित मन्त्रालयको सचिवलाई आदेश दिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम आदेश प्राप्त भएमा यस ऐन बमोजिम कार्यसम्पादन नगरेको वा दायित्व पूरा गरेको नपाइएमा सचिवले त्यस्तो अधिकारी उपर छानविन गरी कारवाही गर्नुपर्नेछ ।

(३) यस दफा बमोजिम छानविन गर्दा सम्बन्धित अधिकारीलाई सुनुवाईको मौका दिनुपर्नेछ ।

४७. सुविधा तोके बमोजिम हुने : प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भएको सुविधाका अतिरिक्त प्रमुख सचिव सचिव, निर्देशक वा कार्यालय प्रमुखले सो हैसियतमा उपभोग गर्न पाउने सुविधा तथा सो

हैसियतले कार्यसम्पादन गरे बापत पाउने अन्य सुविधा प्रदेश सरकारले तोके बमोजिम हुनेछ ।

४८. वार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने: (१) मन्त्रालय तथा प्रदेशस्तरका सरकारी निकायले प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले तोकिए बमोजिमको अवधिभित्र आफूले सो आर्थिक वर्षभरी सञ्चालन गरेको कार्यक्रम, सम्पादन गरेको काम र त्यस्तो कामको स्थिति तथा प्रगति र लागत लगायतका अन्य आवश्यक कुराहरु समेत समावेश गरी वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी मन्त्रालय वा प्रदेशस्तरका निकायले भए मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयमा, निर्देशनालयले भए सम्बन्धित मन्त्रालयमा र अन्य कार्यालय तथा निकायले भए तालुक कार्यालयमा पेश गर्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रतिवेदनमा सो उपदफामा लेखिएको कुराको अतिरिक्त सम्बन्धित मन्त्रालय वा निकायले त्यस्तो मन्त्रालय वा निकाय वा सोअन्तर्गतका कार्यालयहरुमा सुशासन कायम गर्न गरेका सुधार कार्यक्रम र त्यसबाट प्राप्त परिणामको विवरण उल्लेख गर्नुपर्नेछ ।

(३) मुख्य मन्त्रीले उपदफा (१) बमोजिमको प्रतिवेदनको आधारमा प्रत्येक वर्ष शासकीय सुधार र सुशासन सम्बन्धमा भए गरेका उल्लेखनीय प्रगति सम्बन्धी प्रतिवेदन प्रदेश प्रमुख मार्फत प्रदेश सभा समक्ष पेश गर्नेछ ।

४९. कार्यसम्पादन सूचक : यस ऐन बमोजिम कुनै अधिकारीले सम्पादन गर्नुपर्ने कामको कार्यसम्पादन सूचक तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
५०. असल नियतले गरेको कामको बचाउ : यस ऐन वा प्रचलित कानून बमोजिम कार्यसम्पादन गर्ने अधिकारीले यस ऐन वा प्रचलित कानून बमोजिम आफ्नो कार्यसम्पादन गर्दा वा प्रशासनिक कार्य सञ्चालन गर्दा निजले असल नियतले गरेको काम कारवाहीको विषयलाई लिएर निज उपर कुनै कारवाही हुने छैन ।
५१. प्रतिबद्धता जनाउनु पर्ने : (१) प्रदेश सरकार अन्तर्गत काम गर्ने कुनै पनि पदाधिकारी वा कर्मचारीले प्रदेश सरकार मातहत काम गर्नु अघि प्रदेश सरकारबाट तोकिएको प्रतिबद्धता पत्रमा हस्ताक्षर गर्नु पर्नेछ ।
(२) प्रतिबद्धता पत्रको नमुना तथा सो पत्रमा हस्ताक्षर गर्नेसम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
५२. नियम बनाउने अधिकार : प्रदेश सरकारले यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ ।
५३. निर्देशिका वा दिग्दर्शन बनाउन सक्ने : प्रदेश सरकारले सरकारी कार्यालयको काम कारवाहीलाई प्रक्रियागत ढङ्गबाट छिटो, छरितो र मितव्ययीरूपमा सञ्चालन वा कार्यसम्पादन गर्न आवश्यक निर्देशिका, कार्यविधि वा दिग्दर्शन बनाई लागू गर्नसक्नेछ ।
५४. ऐन बमोजिम हुने : यस ऐनमा लेखिए जति कुरामा यसै ऐन बमोजिम र अरुमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

५५. बचाउ : यो ऐन लागू हुनुपूर्व भए गरेका काम कारवाही यसै ऐन अनुसार भए गरेको मानिनेछ ।

सभाबाट पारित मिति: २०७६/११/१८

प्रमाणीकरण मिति: २०७६/१२/२४

केही प्रदेश ऐन संशोधन गर्न बनेको विधेयक,२०७७

प्रस्तावना: प्रचलित प्रदेश ऐनमा समसामयिक सुधार गर्न केही प्रदेश ऐनलाई संशोधन गर्न बाञ्छनीय भएकोले,

प्रदेश नं. ५ को प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस ऐनको नाम "केही प्रदेश ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०७७" रहेको छ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।

२. **प्रदेश नं ५, प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ मा संशोधन:**
प्रदेश नं ५, प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ९ को,-

(क) उपदफा (१) मा रहेका "कम्तीमा १ (एक) महिना" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "कम्तिमा पन्ध्र दिन" भन्ने शब्दहरू राखिएका छन्।

(ख) उपदफा (२) मा रहेका "एक महिना" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "सात दिन" भन्ने शब्दहरू राखिएका छन्।

३. **प्रदेश नं. ५ का सार्वजनिक लिखत प्रमाणीकरण (कार्यविधि) ऐन, २०७५ मा संशोधन:** प्रदेश नं. ५ का सार्वजनिक लिखत प्रमाणीकरण (कार्यविधि) ऐन, २०७५ को,-

(क) दफा ३ को उपदफा (५) मा रहेका "कानून मन्त्रालयका सचिवले" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "प्रदेश सरकारका कानून सचिवले" भन्ने शब्दहरू राखिएका छन्।

- (ख) दफा ५ को उपदफा (७) मा रहेका "कानून मन्त्रालयका सचिवले" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "प्रदेश सरकारका कानून सचिवले" भन्ने शब्दहरू राखिएका छन्।
- (ग) दफा १० को उपदफा (२) मा रहेका "कानून मन्त्रालयको सचिवको" शब्दहरूको सट्टा "प्रदेश सरकारका कानून सचिवको" भन्ने शब्दहरू राखिएका छन्।

सभाबाट पारित मिति: २०७७/०२/१४

प्रमाणीकरण मिति: २०७७/०२/१५

"स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूले पाउने सुविधा सम्बन्धी कानूनमा संशोधन र एकीकरण गर्न बनेको विधेयक, २०७६"

प्रस्तावना: नेपालको संविधान बमोजिम स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूले पाउने सुविधा सम्बन्धमा कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

प्रदेश नं. ५ को प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस ऐनको नाम "स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूको सुविधा सम्बन्धी ऐन, २०७६" रहेको छ ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) "अध्यक्ष" भन्नाले संविधानको धारा २१५ को उपधारा (१) बमोजिमको गाउँ कार्यपालिकाको अध्यक्ष सम्झनुपर्छ ।

(ख) "उपप्रमुख" भन्नाले संविधानको धारा २१६ को उपधारा (२) बमोजिमको नगर कार्यपालिकाको उपप्रमुख सम्झनुपर्छ ।

(ग) "उपाध्यक्ष" भन्नाले संविधानको धारा २१५ को उपधारा (२) बमोजिमको गाउँ कार्यपालिकाको उपाध्यक्ष सम्झनुपर्छ ।

(घ) "कार्यपालिका सदस्य" भन्नाले संविधानको धारा २१५को उपधारा (४) तथा धारा २१६ को

- उपधारा (४) बमोजिमको कार्यपालिकाको सदस्य सम्झनुपर्छ।
- (ड) "प्रमुख" भन्नाले संविधानको धारा २१६ को उपधारा (१) बमोजिमको नगर कार्यपालिकाको प्रमुख सम्झनुपर्छ।
- (च) "पदाधिकारी" भन्नाले प्रमुख, उपप्रमुख, अध्यक्ष र उपाध्यक्षलाई सम्झनुपर्छ र सो शब्दले समितिको प्रमुख वा उपप्रमुख समेतलाई जनाउँछ।
- (छ) "वडा अध्यक्ष" भन्नाले संविधानको धारा २१५ को उपधारा (२) तथा धारा २१६ को उपधारा (२) बमोजिमको वडा अध्यक्ष सम्झनुपर्छ।
- (ज) "सदस्य" भन्नाले नेपालको संविधानको धारा २२२ को उपधारा (२) तथा धारा २२३ को उपधारा (२) बमोजिमको सदस्य सम्झनु पर्छ र सो शब्दले नेपालको संविधानको धारा २२० को उपधारा (३) बमोजिमको जिल्ला समन्वय समितिको सदस्यलाई समेत जनाउँछ।
- (झ) "समिति" भन्नाले संविधानको धारा २२० को उपधारा (३) बमोजिमको जिल्ला समन्वय समिति सम्झनुपर्छ।
- (ञ) "सभा" भन्नाले गाउँपालिकाको हकमा गाउँ सभा, नगरपालिकाको हकमा नगर सभा सम्झनुपर्छ।
- (ट) "स्थानीय तह" भन्नाले गाउँपालिका, नगरपालिका वा जिल्ला समन्वय समिति सम्झनुपर्छ।

३. सुविधा: (१) पदाधिकारी र सदस्यले आफू निर्वाचित भई काम कारवाही शुरू गरेको मितिदेखि अनुसूची बमोजिमको रकममा नबढ्ने गरी स्थानीय तहको आन्तरिक स्रोत समेतको आधारमा यस ऐनमा उल्लेख भएको सुविधा पाउनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो ऐन प्रारम्भ हुनु अघि कायम रहेको "स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यको सुविधा सम्बन्धी ऐन, २०७५" र अनुसूची बमोजिम मासिक सुविधा नपाएका पदाधिकारी वा सदस्यले सो सुविधा नपाएको मितिदेखि मात्र यस ऐन बमोजिमको सुविधा पाउनेछ ।

४. यातायात सुविधा: (१) पदाधिकारीलाई सम्बन्धित स्थानीय तहले सवारी साधन उपलब्ध गराउनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सवारी साधन उपलब्ध नभएको अवस्थामा त्यस्तो पदाधिकारीले अनुसूची बमोजिम यातायात खर्च पाउनेछ ।

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम सवारी साधन उपलब्ध गराएकोमा पदाधिकारीले यस दफा बमोजिमको यातायात सुविधा पाउने छैनन् तर त्यस्तो सवारी साधनलाई अनुसूची बमोजिमको इन्धन र मोबिल उपलब्ध गराईनेछ ।

(४) सदस्यले अनुसूची बमोजिमको रकम यातायात सुविधा बापत पाउनेछ ।

तर, कुनै सदस्यले यातायात सुविधा बापत कुनै सवारी साधन पाएको भए यातायात सुविधा बापतको रकम पाउने छैनन् ।

५. सञ्चार सुविधा: (१) पदाधिकारी तथा सदस्यले सञ्चार सुविधा बापत अनुसूची बमोजिमको रकम टेलिफोन शुल्क र मोबाइल फोन रिचार्ज खर्च बापत पाउनेछ ।

(२) पदाधिकारी तथा सदस्यले सञ्चार सुविधा बापत अनुसूची बमोजिमको रकम पत्रपत्रिका र इन्टरनेट सेवा शुल्कका लागि पाउनेछ ।

६. अतिथि सत्कार सुविधा: पदाधिकारी तथा सदस्यले अनुसूची बमोजिमको रकम अतिथि सत्कार सुविधा बापत पाउनेछ ।

७. अन्य सुविधा: (१) पदाधिकारी तथा सदस्यले अनुसूची बमोजिमको रकम जनसम्पर्क/विशेष कार्यसुविधा बापत पाउनेछ ।

(२) पदाधिकारीले अनुसूची बमोजिमको रकम खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधाका लागि पाउनेछ ।

(३) पदाधिकारीले मर्मत संभार र विद्युत/उर्जा खर्च बापत अनुसूची बमोजिमको रकम पाउनेछ ।

(४) पदाधिकारी तथा सदस्यले अनुसूची बमोजिम चाडपर्व खर्च सुविधा बापतको रकम पाउनेछ ।

८. बैठक भत्ता: (१) सभाका सदस्यले सभा वा कार्यपालिका वा वडा समिति वा न्यायीक समिति लगायत स्थानीय तहको अन्य कुनै समिति वा उपसमितिको बैठकमा भाग लिएको प्रत्येक दिनको लागि अनुसूची बमोजिमको रकम बैठक भत्ता बापत पाउनेछ ।

तर एकै दिनमा एकभन्दा बढी बैठक बसेकोमा एउटा बैठक बापत मात्र बैठक भत्ता पाउनेछ ।

स्पष्टीकरण: यस दफाको प्रयोजनको लागि न्यायिक समिति भन्नाले संविधानको धारा २१७ बमोजिमको न्यायिक समिति सम्झनुपर्छ ।

९. दैनिक तथा भ्रमण भत्ता: (१) पदाधिकारी तथा सदस्यले कार्यालयको कामको सिलसिलामा आफ्नो कार्यक्षेत्र र सम्बन्धित जिल्ला बाहेक नेपाल भित्र वा नेपाल बाहिर भ्रमण गर्दा स्थानीय तहको आन्तरिक स्रोत समेतको आधारमा अनुसूची बमोजिमको दरमा नबढ्ने गरी दैनिक तथा भ्रमण भत्ता पाउनेछ ।

(२) पदाधिकारी, सदस्य तथा सभाका सदस्यले उपदफा (१) बमोजिम भ्रमण गर्दा लाग्ने यातायात खर्च बापत टिकट वा सो बराबरको बिल बमोजिमको रकम पाउनेछ ।

(३) पदाधिकारी तथा सदस्यले उपदफा (१) बमोजिम भ्रमण गर्दा भ्रमण अवधिको लागि अनुसूची बमोजिमको रकम

बराबर दुर्घटना विमा गर्दा लाग्ने विमाशुल्क (प्रिमियम) बापत बिल बमोजिमको रकम पाउनेछ ।

(४) पदाधिकारी तथा सदस्यहरूको भ्रमण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१०. अशक्त पदाधिकारी वा सदस्यलाई विशेष सुविधा: (१) कुनै पदाधिकारी तथा सदस्यलाई अपाङ्गताका कारण बैठकमा उपस्थित हुन सहयोगीको सेवा आवश्यक पर्ने भएमा गाउँ कार्यपालिका, नगर कार्यपालिका वा जिल्ला समन्वय समितिले त्यस्तो पदाधिकारी वा सदस्यको साथमा रहने निजले रोजेको एक जना सहयोगीको सेवा उपलब्ध गराउनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम उपलब्ध गराइएको सहयोगीलाई यस ऐन बमोजिम सदस्यले पाउने सरहको बैठक भत्ता दिईनेछ ।

११. भत्ता तथा सुविधा बापतको रकम भुक्तानी: (१) पदाधिकारी तथा सदस्यले यस ऐन बमोजिम पाउने भत्ता तथा सुविधा बापतको रकम सम्बन्धित स्थानीय तहको कार्यालयले सम्बन्धित पदाधिकारी वा सदस्यको बैंक खाता मार्फत भुक्तानी गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि कुनै पदाधिकारी वा सदस्यले उक्त स्थानीय तहमा बैंक नभएको अवस्था भएमा निजले पाउने भत्ता वा सुविधा बापतको रकम

सम्बन्धित स्थानीय तहको कार्यालयबाट उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

१२. **भत्ता नपाउने:** यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै पदाधिकारी वा सदस्य आफ्नो पदबाट निलम्बित भएमा त्यस्तो निलम्बित अवधिभर र फौजदारी अभियोगमा अदालतको आदेश बमोजिम थुनामा वा कैदमा रहेमा त्यसरी थुना वा कैदमा रहेको अवधिभरको लागि निजले यस ऐन बमोजिम पाउने कुनै किसिमको सुविधा वा भत्ता पाउने छैन ।

तर त्यस्तो अभियोग प्रमाणित नभई अदालतबाट सफाई पाएमा निजले यस ऐन बमोजिमको सुविधा पाउनेछ ।

१३. **सुविधा घटाउन सक्ने:** यस ऐनले पदाधिकारी तथा सदस्यका लागि निर्धारण गरेको सुविधा सम्बन्धमा आफ्नो श्रोत तथा क्षमताका आधारमा सम्बन्धित स्थानीय तहले निर्णय गरी सुविधा घटाउन सक्नेछ ।

१४. **पारिश्रमिक र अन्य सुविधा नपाउने:** (१) स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यले पारिश्रमिक बापत कुनै रकम पाउने छैन ।

(२) स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यले यस ऐनले निर्धारण गरेको सुविधा बाहेक अन्य सुविधा पाउने छैन ।

१५. सार्वजनिक गर्नु पर्ने: पदाधिकारी तथा सदस्यले यस ऐन बमोजिम प्राप्त गरेका सुविधाहरूको विवरण तीन-तीन महिनामा सम्बन्धित स्थानीय तहले सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।

१६. खारेजी र बचाऊ: (१) स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यको सुविधा सम्बन्धी ऐन, २०७५ खारेज गरिएको छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खारेज गरिएको ऐन खारेज हुनु अघि सो ऐन बमोजिम भएको काम कारवाही यसै ऐन बमोजिम भएको मानिनेछ ।

अनुसूची

(दफा ३, ४, ५, ६, ७, ८ र ९ सँग सम्बन्धित)

स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यले पाउने सुविधा

(क) गाउँपालिकाका पदाधिकारी तथा सदस्यले पाउने सुविधा

क्र.सं.	सुविधाको किसिम	ईकाई दर	अध्यक्ष	उपाध्यक्ष	वडा अध्यक्ष	कार्यपालिका सदस्य	सभाका सदस्य
१)	सवारी इन्धन	प्रति महिना लिटर	१२० लि.	१२० लि.	-	-	-
२)	मोबिल	त्रैमासिक लिटर	५ लि.	५ लि.	-	-	-
३)	यातायात सुविधा	प्रति महिना रु.	१२,०००	१२,०००	१०,०००	६,०००	३,०००
४)	पत्रपत्रिका, इन्टरनेट	प्रति महिना रु.	४,०००	४,०००	३,०००	३,०००	२,०००
५)	टेलिफोन, मोबाइल रिचार्ज	प्रति महिना रु.	३,५००	३,०००	३,०००	३,०००	२,५००
६)	अतिथि सत्कार	प्रति महिना रु.	६,०००	५,०००	४,०००	-	-
७)	जनसम्पर्क/ विशेष कार्यसुविधा	प्रति महिना रु.	१०,०००	८,०००	६,०००	५,०००	३,०००

८)	खानेपानी तथा सरसफाई	प्रति महिना रु.	५,०००	५,०००	२,०००	-	-
९)	मर्मत संभार र विद्युत / उर्जा खर्च	प्रति महिना रु.	५,०००	५,०००	२,०००	-	-
१०)	चाडपर्व खर्च	वार्षिक रु.	१५,०००	१५,०००	१२,०००	१०,०००	७,०००
११)	बैठक भत्ता	प्रति बैठक रु.	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००
१२)	दैनिक भ्रमण भत्ता	प्रति दिन रु.	१,८००	१,६००	१,५००	१,५००	१,५००
१३)	विदेश भ्रमण गर्दाको दैनिक भत्ता	प्रति दिन अमेरिकी डलरमा	१००	१००	१००	१००	१००
१४)	यात्रा बिमा	प्रति भ्रमण रु.(लाखमा)	१०	१०	१०	१०	१०

(ख) नगरपालिकाका पदाधिकारी तथा सदस्यले पाउने सुविधा

(अ) नगरपालिका

क्र.सं.	सुविधाको किसिम	ईकाई दर	प्रमुख	उपप्रमुख	वडा अध्यक्ष	कार्यपालिका सदस्य	सभाका सदस्य
१)	सवारी इन्धन	प्रति महिना लिटर.	१२०लि.	१२० लि.	-	-	-
२)	मोबिल	त्रैमासिक लिटर	५ लि.	५ लि.	-	-	-

३)	यातायात सुविधा	प्रति महिना रु.	१२,०००	१२,०००	१२,०००	७,०००	३,५००
४)	पत्रपत्रिका, इन्टरनेट	प्रति महिना रु.	५,०००	५,०००	४,०००	३,०००	२,०००
५)	टेलिफोन, मोबाइल रिचार्ज	प्रति महिना रु.	४,०००	४,०००	३,०००	३,०००	२,५००
६)	अतिथि सत्कार	प्रति महिना रु.	७,०००	६,०००	६,०००	-	-
७)	जनसम्पर्क/विशेष कार्यसुविधा	प्रति महिना रु.	१३,०००	८,०००	७,०००	५,०००	३,०००
८)	खानेपानी तथा सरसफाई	प्रति महिना रु.	५,०००	५,०००	५,०००	-	-
९)	मर्मत संभार र विद्युत/उर्जा खर्च	प्रति महिना रु.	५,०००	५,०००	५,०००	-	-
१०)	चाडपर्व खर्च	वार्षिक रु.	१५,०००	१५,०००	१२,०००	१०,०००	८,०००
११)	बैठक भत्ता	प्रति दिन रु.	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००
१२)	दैनिक भ्रमण भत्ता	प्रति दिन रु.	२,०००	१,८००	१,६००	१,६००	१,६००
१३)	विदेश भ्रमण गर्दाको दैनिक भत्ता	प्रति दिन अमेरिकी डलरमा	१००	१००	१००	१००	१००
१४)	यात्रा विमा	प्रति भ्रमण रु.(लाखमा)	१०	१०	१०	१०	१०

(आ) महानगरपालिका/उपमहानगरपालिका

क्र.सं.	सुविधाको किसिम	ईकाई दर	प्रमुख	उपप्रमुख	वडा अध्यक्ष	कार्यपालिका सदस्य	सभाका सदस्य
१)	सवारी इन्धन	प्रति महिना लिटर.	१२० लि.	१२० लि.	-	-	-
२)	मोबिल	त्रैमासिक लिटर	५ लि.	५ लि.	-	-	-
३)	यातायात सुविधा	प्रति महिना रु.	१२,०००	१२,०००	१२,०००	८,०००	४,०००
४)	पत्रपत्रिका, इन्टरनेट	प्रति महिना रु.	५,०००	५,०००	४,०००	३,५००	२,०००
५)	टेलिफोन, मोबाइल रिचार्ज	प्रति महिना रु.	५,०००	५,०००	४,०००	३,५००	३,०००
६)	अतिथि सत्कार	प्रति महिना रु.	९,०००	८,०००	७,०००	-	-
७)	जनसम्पर्क/ विशेष कार्यसुविधा	प्रति महिना रु.	१५,०००	१२,०००	७,०००	५,०००	४,०००
८)	खानेपानी तथा सरसफाई	प्रति महिना रु.	६,०००	५,०००	५,०००	-	-

९)	मर्मत संभार र विद्युत /उर्जा खर्च	प्रति महिना रु.	६,०००	५,०००	५,०००	-	-
१०)	चाडपर्व खर्च	वार्षिक रु.	१५,०००	१५,०००	१३,०००	१०,०००	८,०००
११)	बैठक भत्ता	प्रति दिन रु.	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००
१२)	दैनिक भ्रमण भत्ता	प्रति दिन रु.	२,०००	१,८००	१,६००	१,६००	१,६००
१३)	विदेश भ्रमण गर्दाको दैनिक भत्ता	प्रति दिन अमेरिकी डलरमा	१२५	१२५	१२५	१२५	१२५
१४)	यात्रा बिमा	प्रति भ्रमण रु.(लाखमा)	१०	१०	१०	१०	१०

(ग) जिल्ला समन्वय समितिका पदाधिकारी तथा सदस्यले पाउने सुविधा

क्र.सं.	सुविधाको किसिम	ईकाई दर	प्रमुख	उपप्रमुख	जिल्ला समन्वय समितिको सदस्य
१)	सवारी इन्धन	प्रति महिना लिटर.	१२० लि.	१२० लि.	-
२)	मोबिल	त्रैमासिक लिटर	५ लि.	५ लि.	-

३)	यातायात सुविधा	प्रति महिना रु.	१२,०००	१२,०००	१०,०००
४)	पत्रपत्रिका, इन्टरनेट	प्रति महिना रु.	५०००	५०००	३,०००
५)	टेलिफोन, मोबाइल रिचार्ज	प्रति महिना रु.	५०००	५०००	३,०००
६)	अतिथि सत्कार	प्रति महिना रु.	७,०००	७,०००	-
७)	जनसम्पर्क/विशेष कार्यसुविधा	प्रति महिना रु.	१५,०००	१२,०००	५०००
८)	खानेपानी तथा सरसफाई	प्रति महिना रु.	७,०००	६,०००	-
९)	मर्मत संभार र विद्युत /उर्जा खर्च	प्रति महिना रु.	७,०००	६,०००	-
१०)	चाडपर्व खर्च	वार्षिक रु.	१५,०००	१५,०००	१०,०००
११)	बैठकभत्ता	प्रति बैठक रु.	१,०००	१,०००	१,०००
१२)	दैनिक भ्रमण भत्ता	प्रति दिन रु.	२,०००	१,८००	१,६००
१३)	विदेश भ्रमण गर्दाको दैनिक भत्ता	प्रति दिन अमेरिकी डलरमा	१२५	१२५	१२५
१४)	यात्रा बिमा	प्रति भ्रमण रु.(लाखमा)	१०	१०	१०

द्रष्टव्यः

१. कार्यपालिका सदस्य कुनै विषयगत समितिको संयोजक भएमा वडा अध्यक्ष सरह सुविधा पाउनेछ ।
२. पदाधिकारी सदस्य तथा सभाका सदस्यहरूले विदेश भ्रमण गर्दा भारतको चेन्नाई, हैदराबाद, बैंगलोर, मुम्बई, दिल्ली, कोलकाता र बङ्गलादेशको ढाका र चटगाउँ बाहेक अन्य स्थानमा रात बिताउनु पर्दा माथि उल्लिखित विदेश भ्रमण गर्दाको दैनिक भत्ता दरको पचास प्रतिशत रकम मात्र दिइनेछ ।

सभाबाट पारित मिति: २०७७/०२/१४

प्रमाणीकरण मिति: २०७७/०२/२९

लोक सेवा आयोगका पदाधिकारीको पारिश्रमिक, सेवाको शर्त र सुविधा सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७६

प्रस्तावना: प्रदेश लोक सेवा आयोगका पदाधिकारीको पारिश्रमिक, सेवाको शर्त र सुविधा सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले प्रदेश नं ५ को प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यो ऐनको नाम "लोक सेवा आयोगका पदाधिकारीको पारिश्रमिक, सेवाको शर्त र सुविधा सम्बन्धी ऐन, २०७६" रहेको छ ।
(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।
२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,—
(क) "अध्यक्ष" भन्नाले प्रदेश लोक सेवा आयोगको अध्यक्ष सम्झनु पर्छ ।
(ख) "आयोग" भन्नाले नेपालको संविधानको धारा २४४ बमोजिम गठित प्रदेश लोक सेवा आयोग सम्झनु पर्छ ।
(ग) "ऐन" भन्नाले प्रदेश लोकसेवा आयोग ऐन, २०७६ सम्झनु पर्छ ।
(घ) "कार्यालय" भन्नाले आयोगको कार्यालय सम्झनुपर्छ ।

- (ड) "पदाधिकारी" भन्नाले आयोगका अध्यक्ष र सदस्यलाई सम्झनुपर्छ ।
- (च) "प्रदेश सरकार" भन्नाले प्रदेश नं. ५ को प्रदेश मन्त्रिपरिषद्लाई सम्झनु पर्छ ।
- (छ) "सदस्य" भन्नाले प्रदेश लोक सेवा आयोगको सदस्य सम्झनु पर्छ ।
- (ज) "संविधान" भन्नाले नेपालको संविधान सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद-२

पारिश्रमिक र सुविधा

३. पारिश्रमिक: आयोगका पदाधिकारीले यस ऐनको अनुसूचीमा उल्लेख भए बमोजिमको पारिश्रमिक पाउनेछ ।
४. आवास सुविधा : (१) आयोगका पदाधिकारीलाई आवासको निमित्त प्रदेश सरकारबाट सरकारी आवासको बन्दोवस्त हुनेछ । सरकारी आवासको बन्दोवस्त नभएकोमा वा प्रदेश राजधानी वा आयोगको कार्यालय रहेको जिल्लाभित्र आफ्नो घर नभई घर भाडामा लिनु परेमा आयोगका पदाधिकारीलाई घरभाडा वापत प्रति महिना अनुसूची बमोजिमको रकम दिइनेछ ।
  - (२) उपदफा (१) बमोजिम बन्दोवस्त भएको सरकारी आवासको मर्मत, सम्भार प्रदेश सरकारबाट हुनेछ ।
  - (३) यस दफा बमोजिमको सुविधा आयोगका पदाधिकारीलाई आफ्नो पदावधि समाप्त भएको मितिले सात दिनसम्म दिइनेछ ।

५. धारा, विजुली, संचार महसुल: आयोगका पदाधिकारीलाई धारा, विजुली तथा संचार महसुल बापत अनुसूचीमा उल्लेख भए बमोजिमको रकम दिईनेछ ।

तर सरकारी आवास वा कार्यालयले भाडामा लिएको आवासमा बस्ने पदाधिकारीलाई यस्तो रकम दिइने छैन ।

६. लुगाभत्ता: आयोगका पदाधिकारीले प्रत्येक वर्षको चैत्र मसान्तमा अनुसूचीमा उल्लेख भए बमोजिमको लुगा भत्ता पाउनेछ ।

७. चाडपर्व खर्च: (१) आयोगका पदाधिकारीले खाईपाई आएको एक महिनाको पारिश्रमिक बराबरको रकम चाडपर्व खर्च बापत पाउनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको रकम आयोगका पदाधिकारीले एक आर्थिक वर्षमा एक पटक आफ्नो धर्म, संस्कृति र परम्परा अनुसार मनाउने मुख्य चाडपर्वको अवसरमा भुक्तानी लिन पाउनेछ ।

८. सवारी तथा ईन्धन सुविधा: आयोगका पदाधिकारीलाई सवारीको निमित्त चालक सहितको मोटर एक र सो मोटरको लागि अनुसूची बमोजिमको ईन्धन र मोबिल सुविधा दिइनेछ ।

९. भ्रमण सम्बन्धी व्यवस्था: (१) अध्यक्षले सात दिनसम्मको भ्रमण आदेश आफैले स्वीकृत गर्नेछ र सात दिन भन्दा बढीको भ्रमण भए प्रदेश प्रमुखबाट स्वीकृत गराउनुपर्नेछ ।

(२) सदस्यको भ्रमण आदेश अध्यक्षले स्वीकृत गर्नेछ ।

१०. बीमा खर्च: आयोगका पदाधिकारीलाई सरकारी कामको सिलसिलामा नेपाल भित्र वा बाहिर भ्रमण गर्दा भ्रमण अवधीको भ्रमण विमा गर्दा लाग्ने प्रिमियम बापतको रकम बीमा खर्च भुक्तानी गरिनेछ ।

परिच्छेद-३
बिदा सम्बन्धी व्यवस्था

११. **बिदा:** आयोगका पदाधिकारीले देहायका बिदा पाउनेछन्:-

- (क) भैपरी आउने बिदा,
- (ख) पर्व बिदा,
- (ग) घर बिदा,
- (घ) बिरामी एवम् विशेष बिदा,
- (ङ) किरिया बिदा,
- (च) प्रसुति बिदा,
- (छ) प्रसुति स्याहार बिदा ।

१२. **भैपरी र पर्व बिदा:** (१) आयोगका पदाधिकारीले प्रत्येक वर्ष पूरा पारिश्रमिक सहितको छ दिन भैपरी आउने बिदा र छ दिन पर्व बिदा लिन पाउनेछ ।

(२) एक वर्षको भैपरी र पर्व बिदा अर्को वर्षलाई संचित गर्न पाइने छैन ।

१३. **घर बिदा:** (१) आयोगका पदाधिकारीले काम गरेको अवधिको बाह्र दिनको एक दिनको दरले पूरा पारिश्रमिक सहितको घर बिदा पाउनेछ ।

स्पष्टिकरण: यस दफाको प्रयोजनको लागि "काम गरेको अवधि" भन्नाले भैपरी बिदा र पर्व बिदामा बसेको दिन र सार्वजनिक बिदाको दिनलाई समेत जनाउनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको घर बिदा बढीमा नब्बे दिनसम्म संचित गरी राख्न सकिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम संचित रहेको घर बिदा वापत आयोगका पदाधिकारी पदमा नरहेमा आफूले खाईपाई आएको पारिश्रमिकको दरले हुन आउने रकम एकमुष्ट लिन पाउनेछ ।

१४. बिरामी एवम् विशेष बिदा: (१) आयोगका पदाधिकारीले प्रत्येक वर्ष बाह्र दिनका दरले पारिश्रमिक सहितको बिरामी बिदा पाउनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको बिरामी बिदा नलिएमा संचित हुँदै जानेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम संचित रहेको बिरामी बिदा वापत आयोगका पदाधिकारी पदमा नरहेमा आफूले खाईपाई आएको पारिश्रमिकको दरले हुन आउने रकम एकमुष्ट लिन पाउनेछ ।

(४) आयोगका पदाधिकारीले कुनै कडा रोग लागि स्वीकृत चिकित्सकको प्रमाण पत्र पेश गरेमा बिरामी बिदा बाँकी नभए दुई महिना सम्म पारिश्रमिक सहितको र त्यस्तो पारिश्रमिक सहितको थप बिरामी बिदा लिईसकेपछि एक पटकमा थप चार महिनासम्म र सेवा अवधिभरमा जम्मा बाह्र महिनामा नबढ्ने गरी बिना पारिश्रमिकको विशेष बिदा पाउन सक्नेछ ।

१५. किरिया बिदा: आयोगका पदाधिकारी आफैले किरिया बस्नु पर्दा कुल धर्म वा संस्कार अनुसार बढीमा पन्ध्र दिनको पारिश्रमिक सहितको किरिया बिदा पाउनेछ ।

१६. प्रसूति बिदा: (१) आयोगका महिला पदाधिकारीले प्रसूतिको अघिपछि गरी अन्ठानव्वे दिन प्रसूति बिदा लिन पाउनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रसूति बिदामा बस्ने
आयोगका पदाधिकारीले पूरा तलब पाउनेछ ।

१७. प्रसूति स्याहार बिदा: (१) आयोगका पदाधिकारीको पत्नी
सुत्केरी हुने भएमा त्यस्तो पदाधिकारीले सुत्केरीको अघि वा
पछि गरी पन्ध्र दिन प्रसूति स्याहार बिदा लिन पाउनेछ ।

(२) प्रसूति स्याहार बिदामा बस्ने आयोगका
पदाधिकारीले पूरा तलब पाउनेछ ।

१८. बिदा दिने पदाधिकारी: (१) भैपरी बिदा र पर्व बिदा आयोगका
अध्यक्ष आफैले र सदस्यले अध्यक्षलाई जानकारी गराई लिन
सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको भैपरी तथा पर्व बिदा
लिएकोमा सम्बन्धित पदाधिकारीले सोको जानकारी
कार्यालयलाई दिनुपर्नेछ ।

(३) अन्य बिदाको सम्बन्धमा अध्यक्षले प्रदेश
प्रमुखबाट र सदस्यले अध्यक्षबाट बिदा स्वीकृत गराउनु
पर्नेछ ।

परिच्छेद-४

विविध

१९. उमेरको गणना: आयोगका पदाधिकारीको उमेर देहायका
आधारमा गणना गर्दा जुन उमेरबाट निज पहिले अवकाश हुन्छ
सोही आधारमा उमेरको गणना गरिनेछ:-

(क) निजले पेश गरेको शिक्षण संस्थाको
प्रमाणपत्रमा लेखिएको जन्म दिन वा वर्षबाट
हुन आउने उमेर,

- (ख) निजको नागरिकताको प्रमाणपत्रमा लेखिएको जन्म दिन वा वर्षबाट हुन आउने उमेर वा
- (ग) निजको वैयक्तिक नोकरी विवरण (सिटरोल) मा लेखिएको जन्म दिन वा वर्षबाट हुन आउने उमेर ।

२०. वैयक्तिक विवरण पेश गर्नुपर्ने: (१) आयोगको पदाधिकारीको पदमा नियुक्त भएको व्यक्तिले आफू नियुक्त भएको मितिले एक महिनाभित्र आफ्नो वैयक्तिक विवरण फाराम (सिटरोल) भरी प्रदेश सरकारले तोकेको कार्यालय समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि आयोगका पदाधिकारीको वैयक्तिक विवरणको ढाँचा प्रदेश सरकारले राजपत्रमा प्रकाशन गर्नेछ ।

२१. सुविधा लागू हुने: आयोगका पदाधिकारीले यो ऐन बमोजिम पाउने सुविधा शपथ गरेको मिति देखि पाउनेछ ।

तर, बहालवाला पदाधिकारीको हकमा राजपत्रमा सूचना प्रकाशन भएपछि यो सुविधा लागू हुनेछ ।

२२. खारेजी र बचाउ: (१) यो ऐन लागू हुनु पूर्व प्रदेश सरकारले आयोगका अध्यक्ष र सदस्यलाई प्रदान गरिएको पारिश्रमिक, सेवाका शर्त र सुविधा सम्बन्धी प्रदेश राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाहरु खारेज गरिएको छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्रदान गरिएको पारिश्रमिक, सेवाका शर्त र सुविधा यसै ऐन बमोजिम प्रदान गरिएको मानिनेछ ।

अनुसूची
(दफा ३,४,५,६,७, र ८ सँग सम्बन्धित)
आयोगका पदाधिकारीहरूको सुविधा

क्र. सं.	सुविधाको प्रकार	इकाइ दर	अध्यक्ष	सदस्य
१.	पारिश्रमिक	मासिक रुपैयाँ	६४,४२०/-	५०,६००/-
२.	आवास सुविधा	मासिक रुपैयाँ	१८,०००/-	१८,०००/-
३.	धारा, विजुली, संचार	मासिक रुपैयाँ	१५,००/-	१५,००/-
४.	लुगा भत्ता	बार्षिक रुपैयाँ	१०,०००/-	१०,०००/-
५.	ईन्धन	मासिक लिटर	१०० लि.	८० लि.
६.	मोबिल	त्रैमासिक लिटर	५ लि.	५ लि.
७.	दैनिक भत्ता (स्वदेश)	प्रतिदिन रुपैयाँ	२,०००/-	२,०००/-
८.	दैनिक भत्ता (विदेश)	प्रतिदिन (अमेरिकी डलर)	१७५/- (अमेरिकी डलर)	१७५/- (अमेरिकी डलर)

सभाबाट पारित मिति: २०७७/०२/१४

प्रमाणीकरण मिति: २०७७/०२/३०

वातावरण संरक्षण सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना: वातावरण र विकास बीच सन्तुलन कायम गर्दै विकासको क्रममा प्रकृति, वातावरण र जैविक विविधतामा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव र जोखिम कम गर्न तथा वातावरणीय प्रदूषणबाट पीडितलाई क्षतिपूर्ति समेत उपलब्ध गराउन र जलवायु परिवर्तनका सम्भावित चुनौतिको व्यवस्थापन गरी नागरिकको स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने मौलिक अधिकारको सुनिश्चितताको लागि कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकाले,

प्रदेश नं. ५ को प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद १

प्रारम्भिक

१. **सक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस ऐनको नाम “वातावरण संरक्षण ऐन, २०७७ रहेको छ।
(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।
२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,
  - (क) “अनुकूलन” भन्नाले जलवायु परिवर्तनको सम्भाव्य असर र जोखिमको आँकलन गरी थप हानी नोक्सानी रोकथाम वा न्यूनीकरण गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ।
  - (ख) “उत्सर्जन” भन्नाले कुनै स्रोतबाट कुनै निश्चित समयमा वातावरणमा हरितगृह ग्यास वा अन्य कुनै ग्यास, धुवाँ वा धुलो निष्कासन हुने कार्य सम्झनु पर्छ।
  - (ग) “कार्यसूची” भन्नाले वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नको लागि गर्नु पर्ने कार्यहरूको विवरण सम्झनु पर्छ।
  - (घ) “जलवायु परिवर्तन” भन्नाले लामो समयको अन्तरालमा प्राकृतिक वा मानवीय क्रियाकलापका कारणले

वायुमण्डलीय बनावटमा हुने फेरबदलबाट पृथ्वीको जलवायुमा हुने परिवर्तन सम्झनु पर्छ।

- (ड) "जैविक विविधता" भन्नाले प्राणी र वनस्पतिको विविधता सम्झनु पर्छ र सो शब्दले पारिस्थितिकीय, प्रजातीय तथा आनुवांशिक विविधतालाई समेत जनाउँछ।
- (च) "जोखिमपूर्ण पदार्थ" भन्नाले जोखिमपूर्ण फोहरको सीमापार ओसारपसार, नियन्त्रण र विसर्जन सम्बन्धी वासेल महासन्धिमा सूचीकृत पदार्थ तथा मानव स्वास्थ्य र वातावरणमा प्रतिकूल असर पार्ने विष्फोटक, ज्वलनशील, चीरस्थायी तथा संक्षारक (कोरोसिभ) गुण भएका र पुनः प्रयोग नगरिएका कच्चा पदार्थबाट प्रशोधन भई पहिलो पटक प्रयोगमा आउन लागेका पदार्थ सम्झनु पर्छ।
- (छ) "तोकिएको" वा "तोकिए बमोजिम" भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ।
- (ज) "न्यूनीकरण" भन्नाले मानवीय क्रियाकलापको कारणबाट हुने हरितगृह ग्यासको उत्सर्जनलाई घटाउने वा रोक्ने कार्य सम्झनु पर्छ।
- (झ) "परिषद्" भन्नाले दफा २२ बमोजिमको वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन व्यवस्थापन परिषद् सम्झनु पर्छ।
- (ञ) "पूरक प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण" भन्नाले एक पटक स्वीकृत भइसकेको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण सम्बन्धी प्रस्तावमा आंशिक रूपमा भौतिक पूर्वाधार, डिजाईन वा स्वरूप परिमार्जन गर्न, संरचना स्थानान्तरण

वा फेरबदल गर्न वा आयोजनाको क्षमतावृद्धि गर्नको लागि पेश भएको प्रस्ताव उपर थप गरिने प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण सम्झनु पर्छ।

- (ट) “पूरक वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन” भन्नाले एकपटक स्वीकृत भईसकेको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धी प्रस्तावमा आंशिक रूपमा भौतिक पूर्वाधार, डिजाईन वा स्वरूप परिमार्जन गर्न, संरचना स्थानान्तरण वा फेरबदल गर्न, वन क्षेत्र थप गर्न वा आयोजनाको क्षमतावृद्धि गर्नको लागि पेश भएको प्रस्ताव उपर थप गरिने वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्झनु पर्छ।
- (ठ) “प्रदूषण” भन्नाले फोहरमैला, रसायन, ताप, ध्वनि, विद्युतीय, विद्युत-चुम्बकीय तरङ्ग वा रेडियोधर्मी विकिरणका कारण वातावरणमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपले परिवर्तन गरी वातावरणमा उल्लेखनीय हास ल्याउने, क्षति पुऱ्याउने वा वातावरणको लाभदायी वा उपयोगी प्रयोजनमा हानी पुऱ्याउने कार्य सम्झनु पर्छ।
- (ड) “प्रस्ताव” भन्नाले विद्यमान वातावरणीय अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन सक्ने किसिमको विकास कार्य, भौतिक क्रियाकलाप वा भू-उपयोगको परिवर्तन गर्ने कुनै योजना, आयोजना वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा तयार गरिएको प्रस्ताव सम्झनु पर्छ।
- (ढ) “प्रस्तावक” भन्नाले प्रस्तावको स्वीकृतिको लागि निवेदन दिने वा त्यस्तो प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न स्वीकृति प्राप्त व्यक्ति, सरकारी, अर्ध-सरकारी वा गैर-सरकारी निकाय वा संस्था सम्झनु पर्छ।

- (ण) “प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण” भन्नाले कुनै प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा सो प्रस्तावले वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पार्ने वा नपार्ने सम्बन्धमा एकिकन गर्नुको साथै त्यस्तो प्रभावलाई कुनै उपायद्वारा निराकरण वा न्यूनीकरण गर्नका लागि अवलम्बन गरिने उपायको सम्बन्धमा विश्लेषणात्मक रूपमा गरिने अध्ययन तथा मूल्याङ्कन सम्झनु पर्छ।
- (त) “फोहरमैला” भन्नाले वातावरणमा हास आउने गरी निष्कासन गरिएको तरल, ठोस, ग्याँस, लेदो, धूवाँ, धुलो, विकिरणयुक्त पदार्थ वा त्यस्तै प्रकारका अन्य वस्तु सम्झनु पर्छ।
- (थ) “मन्त्रालय” भन्नाले प्रदेश सरकारको उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय सम्झनु पर्छ।
- (द) “वातावरण” भन्नाले प्राकृतिक, सांस्कृतिक र सामाजिक प्रणाली, आर्थिक तथा मानवीय क्रियाकलाप, यिनका अवयवहरू तथा ती अवयवहरूको बीचको अन्तरक्रिया तथा अन्तर सम्बन्ध सम्झनु पर्छ।
- (ध) “वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन” भन्नाले संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन, प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धमा तयार गरिएको प्रतिवेदन सम्झनु पर्छ।
- (न) “वातावरणीय पार्श्वचित्र” भन्नाले कुनै निश्चित क्षेत्रको वातावरणीय पक्षहरूको विश्लेषण तथा नक्सांकनको आधारमा तयार गरिएको प्रतिवेदन सम्झनु पर्छ।
- (प) “वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन” भन्नाले कुनै प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा सो प्रस्तावले वातावरणमा उल्लेखनीय

प्रतिकूल प्रभाव पार्ने वा नपार्ने सम्बन्धमा एकिन गर्नुको साथै त्यस्तो प्रभावलाई कुनै उपायद्वारा निराकरण वा न्यूनीकरण गर्नका लागि अवलम्बन गरिने उपायको सम्बन्धमा विस्तृत रूपमा गरिने अध्ययन तथा मूल्याङ्कन सम्झनु पर्छ ।

(फ) “वातावरणीय सम्परीक्षण” भन्नाले प्रस्ताव कार्यान्वयन भएको निश्चित अवधि पछि वा प्रस्ताव कार्यान्वयनको अवधि समाप्त भए पछि वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा प्रक्षेपित प्रभाव र वास्तविक प्रभावहरूको लेखाजोखा गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ ।

(ब) “व्यवस्थापन” भन्नाले जलवायु परिवर्तनका कारक तत्वको न्यूनीकरण तथा यसको नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरण, सकारात्मक प्रभावको वृद्धि तथा अनुकूलन गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ र सो शब्दले त्यस सम्बन्धी नीति, रणनीति, संस्थागत संयन्त्र निर्माण, विज्ञ व्यवस्था, क्षमता अभिवृद्धि लगायतका समष्टिगत कार्य समेतलाई जनाउँछ ।

(भ) “संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन” भन्नाले कुनै प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा त्यसबाट वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव निराकरण वा न्यूनीकरण गर्नको लागि अवलम्बन गरिने उपायको सम्बन्धमा संक्षिप्त रूपमा गरिने अध्ययन सम्झनु पर्छ ।

(म) “स्थानीय तह” भन्नाले नगरपालिका वा गाउँपालिकालाई सम्झनु पर्छ ।

- (य) “हरीतगृह गयास” भन्नाले वायूमण्डलको तापक्रम परिवर्तन गर्न सक्ने कण र गयासहरू अथवा तिनको समष्टिगत रूपलाई सम्झनु पर्छ।
- (र) “क्षेत्र निर्धारण” भन्नाले वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु भन्दा पहिले कुनैपनि प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट हुने प्रभाव तथा असरहरूका क्षेत्रहरूको विवेचनात्मक दस्तावेज सम्झनु पर्छ।

परिच्छेद २

वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन

३. वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्ने: (१) प्रस्तावकले तोकिए बमोजिमको प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्नु पूर्व तोकिए बमोजिमको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्नेछ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम तयार गरिएको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृतिको लागि तोकिए बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी देहायका निकाय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ।
- (क) प्रदेश प्राथमिकता प्राप्त विकास आयोजना, प्रदेश गौरवका आयोजना, प्रदेश लगानी बोर्डबाट स्वीकृत भई कार्यान्वयन गरिने आयोजना, प्रचलित कानून बमोजिम प्रदेशको अधिकार क्षेत्रभित्र पर्ने विषयसँग सम्बन्धित विकास निर्माण कार्य वा आयोजना, एक भन्दा बढी स्थानीय तहहरूमा संचालन गर्नु पर्ने आयोजना वा प्रदेश सरकारले तोकेको कुनै आयोजना सम्बन्धी प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनको हकमा मन्त्रालय समक्ष ।

(ख) स्थानीय तहको अधिकारक्षेत्र भित्र पर्ने विषयसँग सम्बन्धित विकास निर्माण कार्य वा आयोजनाको प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनको हकमा मन्त्रालय समक्ष ।

(ग) प्रचलित कानून बमोजिम स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र पर्ने विषयसँग सम्बन्धित विकास निर्माण सम्बन्धी कार्य वा आयोजना सम्बन्धी प्रस्तावको हकमा संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको हकमा स्थानीय तहको कानूनले तोकेको निकाय समक्ष ।

(घ) प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएका अन्य प्रस्तावहरूको हकमा सोही बमोजिम ।

(३) उपदफा (१) वा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत स्वीकृतिका लागि पेश भएका वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन त्यस्तो प्रतिवेदन पेश गर्दाका बखत प्रचलनमा रहेको कानूनी व्यवस्था अनुसार स्वीकृत गर्न बाधा पर्ने छैन ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि प्रचलित कानून बमोजिम वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन आवश्यक नपर्ने कार्य वा आयोजना संचालन गर्दा यस दफा बमोजिमको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन आवश्यक पर्ने छैन ।

(५) प्रस्तावकले तोकिएको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्दा तोकिए बमोजिम सार्वजनिक सुनुवाई गर्नु पर्नेछ ।

(६) वातावरण अध्ययन प्रतिवेदन पेश गर्ने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४. विकल्पको विस्तृत विश्लेषण गर्नु पर्ने:(१) प्रस्तावकले वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा प्रस्तावको विकल्पहरू विश्लेषण गर्दा त्यस्ता विकल्पहरू मध्ये प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न उपयुक्त हुने विकल्प र सो विकल्प कार्यान्वयन गर्न सकिने आधार र कारण सहित सिफारिस गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्दा प्रस्तावकले प्रस्ताव बमोजिमको आयोजना कार्यान्वयन गर्दा विकल्प विश्लेषणबाट प्राप्त भएको सबैभन्दा उत्तम विकल्प कार्यान्वयनको लागि छनौट गर्नु पर्नेछ।

५. क्षेत्र निर्धारण तथा कार्यसूची: (१) यस ऐन बमोजिम कुनै प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नु पूर्व मन्त्रालयबाट त्यस्तो प्रस्तावको संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको हकमा कार्यसूची र वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकनको हकमा क्षेत्र निर्धारण र कार्यसूची स्वीकृत गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको क्षेत्र निर्धारण र कार्यसूची तयार गर्ने तथा स्वीकृत गर्ने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

६. वातावरणीय व्यवस्थापन योजना: (१) प्रस्तावकले वातावरणीय अध्ययन गर्दा पाईएका प्रतिकूल प्रभावहरूको न्यूनिकरण तथा नियन्त्रण एवम् अनुकूल प्रभावहरूको प्रबर्द्धन गर्नको लागि प्रस्ताव कार्यान्वयनका चरणहरू अनुसार तोकिए बमोजिम निरीक्षण अनुगमन तथा सम्परीक्षण व्यवस्था सहितको वातावरणीय व्यवस्थापन योजना तयार गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको वातावरणीय व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन गर्दा लाग्ने खर्च सम्बन्धित प्रस्तावक आफैले व्यहोर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको वातावरणीय व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयनको अर्धवार्षिक र वार्षिक प्रगति विवरण तोकिए बमोजिम पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमको वातावरणीय व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन गर्दा प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट प्रभावित हुने स्थानीय समुदाय मार्फत कार्यक्रम संचालन गर्न प्राथमिकता दिनुपर्नेछ ।

७. वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत गर्नुपर्ने: (१) कसैले पनि यस ऐन बमोजिम वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत नगराई कुनै पनि प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न वा गराउन हुँदैन ।

(२) दफा ३ बमोजिम कुनै प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा तयार गरिएको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन पेश गरिएको निकायले जाँचबुझ गरी स्वीकृत गर्न सक्नेछ ।

(३) वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

८. पूरक वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने: (१) दफा ७ बमोजिम स्वीकृत भएको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनले तोकेको प्रस्तावको भौतिक पूर्वाधार, डिजाइन वा स्वरूपमा परिमार्जन गर्नु परेमा, संरचना स्थानान्तरण वा फेरबदल गर्नु परेमा, आयोजनाको क्षमता वृद्धि गर्नु पर्ने प्रस्तावको हकमा प्रस्तावकले सोको पूरक प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्नु पर्नेछ ।

(२) दफा ७ बमोजिम स्वीकृत भएको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनले तोकेको प्रस्तावको भौतिक पूर्वाधार, डिजाइन वा स्वरूपमा परिमार्जन गर्नु परेमा, संरचना स्थानान्तरण वा फेरबदल गर्नु परेमा, आयोजनाको क्षमता वृद्धि गर्नु परेमा वा वन क्षेत्र थप गर्नु पर्ने प्रस्तावको हकमा प्रस्तावकले सोको पूरक वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ ।

तर पूरक वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन पर्याप्त नहुने देखिएमा मन्त्रालयले पुनः वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्न आदेश दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि पहिलो पटक प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण स्वीकृत भएको प्रस्तावमा फेरबदलका कारण तोकिए बमोजिम वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने अवस्था देखिएमा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ ।

(४) पूरक वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

९. वातावरणीय सम्परीक्षण गर्नुपर्ने: (१) यस ऐन बमोजिम वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन स्वीकृत भएको र कार्यान्वयन तथा संचालनमा आएको दुई वर्ष पुगेको मितिले छ महिना भित्र प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट भएको वातावरणीय प्रभावको सम्परीक्षण गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वातावरणीय सम्परीक्षण गर्दा प्रस्तावमा उल्लेख भएका प्रभाव र न्यूनिकरणका उपायहरू पर्याप्त भए नभएको न्यूनिकरण कार्यान्वयनमा आई परेका बाधा व्यवधानहरूको विश्लेषणात्मक अध्ययन गरी सुझाव सहितको वातावरणीय सम्परीक्षण प्रतिवेदन मन्त्रालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम पेश भएको वातावरणीय सम्परीक्षण प्रतिवेदन अनुसार उल्लेख भएका सुझावहरू कार्यान्वयनको लागि मन्त्रालयले आदेश दिनेछ र सोको पालना गर्नु प्रस्तावकको कर्तव्य हुनेछ ।

१०. रणनीतिक योजना बनाउन सक्ने: (१) प्रदेश सरकारले राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकेका नीति, कार्यक्रम वा आयोजना कार्यान्वयन गर्नु अघि त्यसको रणनीतिक वातावरणीय विश्लेषण गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको रणनीतिक वातावरणीय विश्लेषण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

११. रोक लगाउन सक्ने: (१) यस ऐन बमोजिम कसैले वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत नगराई वा स्वीकृत वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन भन्दा विपरित हुने गरी प्रस्ताव कार्यान्वयन गरेमा वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत गर्ने निकायले सो प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न तत्काल रोक लगाउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम रोक लगाइएको कारणबाट प्रस्तावकलाई हुन जाने क्षति वापत प्रस्तावकले क्षतिपूर्तिको दाबी गर्न पाउने छैन ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम रोक लगाइएकोमा प्रस्तावकले यस ऐन बमोजिम वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत गराएमा वा स्वीकृत वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन अनुसार कार्यान्वयन गरेमा रोक्का गर्ने निकायले फुकुवा गर्न सक्नेछ ।

१२. वातावरणीय पार्श्वचित्र बनाउन सक्ने: (१) प्रदेश सरकारले प्रदेश भित्रको कुनै क्षेत्र वा स्थानको वातावरणीय अध्ययन तथा विश्लेषण गरी सो क्षेत्रको वातावरणीय पार्श्वचित्र बनाई लागू गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वातावरणीय पार्श्वचित्र बनाउँदा अध्ययन क्षेत्रको नक्साङ्कन गर्ने र वातावरणीय वहन क्षमताको अध्ययन गरी सो क्षेत्रमा गर्न सकिने विकास निर्माण कार्य वा आयोजनाको सीमा तोक्न सक्नेछ।

(३) यस दफा बमोजिम बनेको वातावरणीय पार्श्वचित्रको सबैले पालना गर्नु पर्नेछ।

(४) पार्श्वचित्र सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

परिच्छेद ३

प्रदूषण नियन्त्रण तथा नियमन

१३. प्रदूषण नियन्त्रण: (१) प्रदेश सरकारले प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी कुनै सवारी साधन, यन्त्र, उपकरण, औद्योगिक प्रतिष्ठान, होटल, रेष्टुरेन्ट वा अन्य स्थान वा मालवस्तु वा कुनै क्रियाकलापबाट हुने प्रदूषण वा फोहरमैला निष्काशन वा उत्सर्जनबाट हुने नकारात्मक प्रभाव न्यूनीकरण वा नियन्त्रण गर्न तथा स्वच्छ र स्वस्थ वातावरण कायम गर्नको लागि जल, माटो, वायुको गुणस्तर कायम गर्न मापदण्ड निर्धारण गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निर्धारण गरिएको मापदण्ड विपरित कसैले पनि जनजीवन वा वातावरणमा नकारात्मक

प्रभाव पार्ने गरी प्रदूषण वा फोहरमैला निष्कासन वा उत्सर्जन गर्ने कार्य गर्नु गराउनु हुँदैन ।

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम कसैले कुनै कार्य गरी वातावरणमा प्रतिकूल प्रभाव पारेको ठहरेमा मन्त्रालयले सम्बद्ध व्यक्ति, समूह, संस्था वा निकायलाई प्रदूषण न्यूनीकरण वा नियन्त्रण गर्न, निर्देशन दिन, शर्त तोक्न वा प्रदूषण हुन जाने कार्य गर्न नपाउने गरी रोक लगाउन सक्नेछ ।

(४) प्रदूषण तथा नकारात्मक प्रभाव नियन्त्रणको लागि मन्त्रालयले कुनै पदार्थ, ईन्धन, औजार, यन्त्र वा उपकरण सम्बन्धी प्रयोग, उत्पादन, आयात, बिक्री वितरण वा भण्डारणमा रोक लगाउन सक्नेछ र त्यसरी रोक लगाइएको सूचना प्रदेश राजपत्रमा प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(५) मन्त्रालयले प्रदूषण नियन्त्रणमा उल्लेखनीय योगदान गर्ने उद्योगलाई तोकिए बमोजिम प्रदूषण नियन्त्रण प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(६) प्रदूषण नियन्त्रण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१४. वातावरणीय सहूलियत तथा वातावरणीय प्रतीक चिन्ह: (१) प्रदेश सरकारले वातावरण वा जैविक विविधता वा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका पक्षमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने उद्योग, व्यवसाय, प्रविधि वा प्रकृत्यालाई प्रोत्साहित गर्न सहूलियत वा सुविधा दिन सक्नेछ ।

(२) मन्त्रालयले प्रदेश भित्रको औद्योगिक उत्पादनलाई वातावरणीय चिन्ह तथा प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(३) वातावरणीय सहूलियत तथा चिन्ह र प्रमाणपत्र सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१५. वातावरण निरीक्षक: (१) यस ऐन बमोजिम स्वीकृत वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन अनुसार गर्नु पर्ने कार्य प्रभावकारी रूपले भए नभएको, प्रदूषण नियन्त्रण तथा वातावरण सम्बन्धी मापदण्डको पालना भए नभएको र स्वस्थ तथा स्वच्छ वातावरण कायम भए नभएको सम्बन्धमा वातावरण निरीक्षकले अनुगमन तथा निरीक्षण गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि वातावरण निरीक्षक उपलब्ध नभएको अवस्थामा मन्त्रालयले प्रदेश सरकारको कुनै अधिकृत स्तरको कर्मचारीलाई वातावरण निरीक्षकको रूपमा तोक्न सक्नेछ ।

(३) दफा ३ को उपदफा (२) को खण्ड (ग) बमोजिम स्वीकृत भएका वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन पालना भए नभएको अनुगमन तथा निरीक्षण गर्न सम्बन्धित स्थानीय तहले आफ्नो कुनै कर्मचारीलाई वातावरण निरीक्षक तोक्न सक्नेछ ।

१६. वातावरण निरीक्षकको काम, कर्तव्य र अधिकार: (१) वातावरण निरीक्षकको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

(क) यो ऐन वा यस अन्तर्गत बनेको नियम तथा मापदण्ड बमोजिम प्रदूषण कम गर्ने, हटाउने वा नियन्त्रण गर्ने कार्यहरू भए नभएको निरीक्षण गर्ने,

(ख) यस ऐन बमोजिम स्वीकृत भएका वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन, वातावरणीय पार्श्वचित्र लगायतका प्रतिवेदन अनुसार कार्यहरू भए नभएको निरीक्षण गर्ने,

(ग) वातावरणीय चिन्ह र प्रमाणपत्र सम्बन्धमा उत्पादन तथा उत्पादन प्रकृया वातावरण मैत्री भए नभएको निरीक्षण गर्ने,

(घ) यस ऐन अनुसार दिइएको निर्देशन, शर्तहरूको पालना भए नभएको निरीक्षण गर्ने,

(ङ) दफा ११ बमोजिम रोक लगाईएको विषय पालना भए नभएको निरीक्षण गर्ने,

(२) उपदफा (१) बमोजिम निरीक्षण गर्ने सिलसिलामा वातावरण निरीक्षकले सम्बन्धित, व्यक्ति संस्था वा प्रस्तावकलाई जानकारी दिई कुनै घर, जग्गा, भवन, कारखाना, उद्योग, सवारी साधन, औद्योगिक संयन्त्र, औजार, मेशिनरी, जीव, वस्तु, अभिलेख, कागजात वा अन्य मालसामान वा वस्तुहरूको निरीक्षण, परीक्षण वा प्रकृयाको जाँचबुझ गर्न तथा सो सम्बन्धी बयान लिन सक्नेछ ।

(३) वातावरण निरीक्षकले उपदफा (२) बमोजिम जाँचबुझको सिलसिलामा यस ऐन विपरीत भए गरेको कुनै काम कारवाही तुरुन्त रोक्का गर्नु पर्ने भएमा त्यस्तो काम कारवाही रोक्का राखी सोको जानकारी मन्त्रालयलाई दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम वातावरण निरीक्षकले कुनै काम कारवाही रोक्का राख्नु परेको वा राखेको जानकारी प्राप्त भएमा मन्त्रालयले सो सम्बन्धमा तुरुन्त जाँचबुझ गर्न लगाई उपयुक्त आदेश दिनु पर्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम निरीक्षणको सिलसिलामा वातावरण निरीक्षकले माग गरेको विवरण वा जानकारी उपलब्ध

गराई आवश्यक सहयोग गर्नु सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकको कर्तव्य हुनेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम वातावरण निरीक्षक निरीक्षण गर्न जाँदा कुनै व्यक्ति वा संस्थाले निरीक्षण गर्न नदिएमा, झुट्टा विवरण दिएमा, निरीक्षणको क्रममा बाधा विरोध उत्पन्न गरेमा वा निरीक्षणमा सहयोग नगरेमा त्यस्तो व्यक्ति वा संस्थालाई वातावरण निरीक्षकले तत्काल देहाय बमोजिमको जरिवाना गर्न सक्नेछः-

(क) निरीक्षण गर्न नदिएमा वा निरीक्षणमा बाधा अवरोध उत्पन्न गरेमा बीस हजार रुपैयाँ सम्म,

(ख) निरीक्षणको क्रममा मागेको विवरण वा जानकारी जानी जानी उपलब्ध नगराएमा वा निरीक्षणमा सहयोग नगरेमा पन्ध्र हजार रुपैयाँ सम्म ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम भएको जरिवानामा चित्त नबुझेमा चित्त सम्बन्धित पक्षले मन्त्रालयको सचिव समक्ष पन्ध्र दिन भित्र निवेदन गर्न सक्नेछ ।

(८) उपदफा (७) बमोजिमको निवेदन उपर मन्त्रालयको सचिवको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

(९) यस दफा बमोजिम गरिएको निरीक्षणको प्रतिवेदन मन्त्रालयले तोकेको वातावरण निरीक्षकले मन्त्रालय समक्ष र स्थानीय तहले तोकेको वातावरण निरीक्षकले सम्बन्धित स्थानीय तह समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(१०) वातावरण निरीक्षकको अन्य काम, कर्तव्य तथा अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१७. नमूना सङ्कलन गर्न दिनु पर्ने: (१) वातावरण प्रदूषण तथा फोहरमैलाको अध्ययन, जाँच, परीक्षण वा विश्लेषण गर्नको लागि आधिकारिक व्यक्ति वा निकायले कुनै उद्योग, यन्त्र, सवारी साधन, उपकरण वा प्रकृयाबाट उत्सर्जन हुने वा हुन सक्ने पदार्थ तथा जल, वायू वा माटोको नमूना लिन चाहेमा सम्बन्धित धनि वा व्यक्ति वा निकायले नमूना सङ्कलन गर्न दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम नमूना सङ्कलन र सोको अध्ययन, जाँच, परीक्षण वा विश्लेषण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१८. प्रयोगशाला: (१) वातावरण संरक्षण तथा प्रदूषण नियन्त्रण सम्बन्धी नमूना जाँच वा परीक्षण गर्न प्रदेश सरकारले वातावरण प्रयोगशाला स्थापना गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रयोगशाला स्थापना नभएसम्म मन्त्रालयले नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारबाट मान्यता प्राप्त कुनै प्रयोगशालामा नमूना जाँच वा परीक्षण गर्न गराउन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम स्थापना भएको प्रयोगशाला संचालन सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद ४

जलवायू परिवर्तन सम्बन्धी व्यवस्था

१९. अनुकूलन योजना बनाउन सक्ने: (१) जलवायू परिवर्तनको प्रतिकूल असर र जोखिमबाट बच्नका लागि प्रदेश स्तरमा मन्त्रालयले र स्थानीय स्तरमा स्थानीय तहले अनुकूलन योजना बनाई कार्यान्वयन गर्न सक्नेछन् ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अनुकूलन योजना बनाउँदा जलवायू परिवर्तनको असरबाट बढी जोखिममा पर्ने महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक र आर्थिक रूपमा विपन्न समुदाय र जलवायू परिवर्तनबाट बढी जोखिममा परेका भौगोलिक क्षेत्रका बासिन्दालाई विशेष प्रथमिकता दिनु पर्नेछ ।

२०. जलवायू परिवर्तनको असर तथा जोखिम व्यवस्थापन: (१) प्रचलित कानून बमोजिम जलवायू परिवर्तनको असर तथा जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धमा जारी गरेको आदेश प्रदेश सरकारले कार्यान्वयन गर्नु गराउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद ५

वातावरण संरक्षण सम्बन्धी व्यवस्था

२१. वातावरणीय संरक्षण क्षेत्र: (१) मन्त्रालयको प्रस्तावमा प्रदेश सरकारले स्वच्छ र स्वस्थ वातावरण कायम गर्न वा कुनै स्थान, धार्मिक र सांस्कृतिक क्षेत्रको वातावरणीय विशेषता संरक्षण गर्न स्थानीय तहको वा प्रदेशको कुनै क्षेत्रलाई वातावरणीय संरक्षण क्षेत्र तोक्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको वातावरणीय संरक्षण क्षेत्रमा मन्त्रालयले मानवीय क्रियाकलापहरूमा नियन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

(३) मन्त्रालयले तोकिएको वातावरणीय संरक्षण क्षेत्रमा वातावरण संरक्षण तथा प्रदूषण नियन्त्रण सम्बन्धी योजना वा कार्यक्रम लागू गर्न सक्नेछ ।

(४) प्रदेश सरकारले वातावरणीय प्रदूषणका दृष्टिले जोखिमयुक्त कुनै स्थानलाई प्रदूषणयुक्त क्षेत्र तोकी सर्वसाधारणको आवतजावतमा रोक लगाउन सक्नेछ ।

(५) कुनै क्षेत्र वा स्थान विशेषमा वातावरणीय हासका कारण वातावरणमा वा जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पर्ने सम्भावना देखिएमा त्यस्तो क्षेत्रलाई वातावरणीय दृष्टिले संवेदनशील क्षेत्र तोकी वातावरणीय पूनर्स्थापनाको लागि प्रदेश सरकारले विशेष व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(६) उपदफा (४) र (५) बमोजिमको क्षेत्रमा वातावरणीय दृष्टिले उल्लेखनीय सुधार भएमा त्यस्तो क्षेत्रलाई प्रदूषणयुक्त क्षेत्र र संवेदनशील क्षेत्रबाट हटाउन सक्नेछ ।

(७) वातावरणीय संरक्षण क्षेत्र सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२२. वातावरण संरक्षण परिषद्को गठन : (१) वातावरण संरक्षण, प्रदूषण नियन्त्रण तथा जलवायू परिवर्तन सम्बन्धी कार्यलाई प्रदेश तथा अन्तर प्रदेश र स्थानीय तहमा प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्न एक प्रदेश वातावरण संरक्षण परिषद् रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको परिषदमा देहाय बमोजिमका अध्यक्ष तथा सदस्यहरू रहनेछन् ।

(क) मुख्यमन्त्री - अध्यक्ष

(ख) मन्त्री, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय
- सदस्य

(ग) मन्त्री, आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय
- सदस्य

- (घ) मन्त्री, उद्योग,पर्यटन,वन तथा वातावरण मन्त्रालय
- सदस्य
- (ङ) मन्त्री, भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय
- सदस्य
- (च) मन्त्री, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय
- सदस्य
- (छ) मन्त्री, सामाजिक विकास मन्त्रालय
- सदस्य
- (ज) प्रदेश सभामा वातावरण विषय हेर्ने समितिको
सभापति
- सदस्य
- (झ) मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद् कार्यालयको प्रमुख
सचिव
- सदस्य
- (ञ) फरक भौगोलिक क्षेत्रबाट प्रतिनिधित्व हुने गरी
समावेशिताका आधारमा अध्यक्षबाट मनोनित
स्थानीय तहका प्रमुख वा उपप्रमुख गरी दुई जना
- सदस्य
- (ट) प्रदेश योजना आयोगको सम्बन्धित क्षेत्र हेर्ने सदस्य
- सदस्य
- (ठ) प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन, वातावरण, जलवायु
परिवर्तन तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन विषयमा
विज्ञता हासिल गरी सो क्षेत्रमा कम्तीमा ५ वर्षको
अनुभव प्राप्त गरेका व्यक्तिहरु मध्ये अध्यक्षबाट
मनोनित कम्तीमा एक जना महिला सहित दुई जना
- सदस्य

(ड) संकटासन्न क्षेत्र र समुदायको प्रतिनिधित्व हुनेगरी समावेशिताका आधारमा अध्यक्षबाट मनोनित कम्तिमा एकजना महिला सहित तीन जना - सदस्य

(ढ) सचिव, मन्त्रालय -सदस्य सचिव

(३) उपदफा (२) बमोजिम अध्यक्षबाट मनोनित सदस्यको पदावधि तीन वर्षको हुनेछ ।

(४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मनोनित सदस्यले पदीय जिम्मेवारी पूरा नगरेमा अध्यक्षले निजलाई जुनसुकै बखत सदस्यको पदबाट हटाउन सक्नेछ ।

तर त्यसरी पदबाट हटाउनुअघि निजलाई सफाइ पेश गर्ने मनासिब मौका दिनु पर्नेछ ।

२३. परिषद्को बैठक: (१) परिषद्को बैठक वर्षमा कम्तिमा एक पटक बस्नेछ ।

(२) परिषद्को सदस्य सचिवले अध्यक्षसँग परामर्श गरी बैठक बस्ने मिति, समय र स्थान, बैठकमा छलफल हुने विषयसूची सहितको सूचना बैठक बस्ने समय भन्दा कम्तीमा अठ्चालीस घण्टा अगाडी सबै सदस्यले प्राप्त गर्ने गरी पठाउनु पर्नेछ ।

तर आकस्मिक परिस्थितिमा अध्यक्षबाट तत्काल बैठकको आह्वान हुन सक्नेछ ।

(३) परिषद्को बैठकको अध्यक्षता परिषद्को अध्यक्षले गर्नेछ र अध्यक्षको अनुपस्थितिमा परिषद्को बरिष्ठ सदस्यले गर्नेछ ।

(४) परिषद्को बैठकमा आवश्यकता अनुसार कुनै पदाधिकारी, सम्बन्धित निकाय वा संघ सस्थाका प्रतिनिधि वा वातावरण विज्ञलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

(५) परिषद्को निर्णय परिषद्को सदस्य सचिवबाट प्रमाणित हुनेछ।

(६) परिषद्को बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि परिषद् आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

२४. परिषद्को काम कर्तव्य र अधिकार: परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) दीर्घकालीन नीति, योजना तथा कार्यक्रममा वातावरण, जलवायू परिवर्तन तथा विपद् जोखिम सम्बन्धी विषयलाई एकीकृत रूपमा समावेश गर्दै लैजान मन्त्रालय तथा अन्य निकायलाई आवश्यकता अनुसार निर्देशन दिने,
- (ख) प्रदूषण नियन्त्रण, जोखिमयुक्त पदार्थ, फोहरमैला व्यवस्थापन, वातावरणीय सम्पदा तथा अन्य क्षेत्रहरूको संरक्षण तथा संबर्द्धनको प्रणाली विकासको लागि नीति तय गर्ने,
- (ग) प्रदेशको वातावरण विषयक कार्यहरूमा नेपाल सरकार एवं अन्य प्रदेश, स्थानीय तह र अन्य निकायसँग आवश्यक समन्वय तथा वातावरणीय सम्बन्ध स्थापित गर्न भूमिका निर्वाह गर्ने,
- (घ) वातावरण संरक्षण, जलवायू परिवर्तन तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापनको लागि आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन तथा सहजीकरण गर्ने,
- (ङ) प्राकृतिक, सांस्कृतिक र भौतिक संशाधन एवं सम्पदाको उपयोग, व्यवस्थापन, विकास तथा संरक्षणको लागि मन्त्रालयलाई मार्गदर्शन गर्ने र
- (च) यस ऐन बमोजिम भएका कार्यहरूको मूल्यांकन गर्ने।

परिच्छेद ६
जरिवाना तथा क्षतिपूर्ति

२५. **जरिवाना:** (१) कसैले देहायको कार्य गरेमा वा गराएमा मन्त्रालयको सचिवले देहाय बमोजिमको जरिवाना गर्नेछ।

(क) दफा ३ बमोजिम संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत गराउनु पर्ने प्रस्तावको हकमा त्यस्तो प्रतिवेदन स्वीकृत नगराई वा स्वीकृत प्रतिवेदनको विपरीत हुने गरी प्रस्ताव कार्यान्वयन गरेमा पाँच लाख रुपैयाँ सम्म,

(ख) दफा ३ बमोजिम प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्नु पर्ने प्रस्तावको हकमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन स्वीकृत नगराई वा स्वीकृत प्रतिवेदनको विपरीत हुने गरी प्रस्ताव कार्यान्वयन गरेमा दश लाख रुपैयाँ सम्म ,

(ग) दफा ३ बमोजिम वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने प्रस्तावको हकमा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन स्वीकृत नगराई वा स्वीकृत प्रतिवेदनको विपरीत हुने गरी प्रस्ताव कार्यान्वयन गरेमा पचास लाख रुपैयाँ सम्म,

(२) कसैले उपदफा (१) बमोजिम कार्य गरेमा मन्त्रालयले त्यस्तो कार्य रोकी वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत नगराएकोमा स्वीकृत गराउन तथा स्वीकृत प्रतिवेदन विपरीत प्रस्ताव कार्यान्वयन गरेमा सो कार्यलाई सुधार गर्न आदेश दिनेछ र यसरी दिएको आदेश कार्यान्वयन गर्नु सम्बन्धित व्यक्ति वा संस्थाको कर्तव्य हुनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम दिएको आदेश कार्यान्वयन नगरेमा मन्त्रालयको सचिवले उपदफा (१) बमोजिमको जरिवानाको तेब्बर सम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ।

(४) उपदफा (१) मा उल्लेखित विषय बाहेक कसैले यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, निर्देशिका, कार्यविधि वा मापदण्ड विपरितका कुनै क्रियाकलाप गरेमा मन्त्रालयको सचिवले त्यस्तो कार्य गर्न बन्देज लगाई तीन लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना गरी दुई महिना भित्र यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, निर्देशिका, कार्यविधि वा मापदण्ड बमोजिमको कार्य गर्न आदेश दिन सक्नेछ र यसरी दिएको आदेश बमोजिम कार्य नभएमा यस उपदफा बमोजिमको जरिवानाको तेब्बर सम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (२) वा (४) बमोजिम दिएको आदेश कार्यान्वयन नभएमा त्यस्तो क्रियाकलापमा बन्देज लगाईनेछ र त्यस्तो व्यक्ति वा संस्थालाई मन्त्रालयको सचिवले कालो सूचीमा राखेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम कालो सूचीमा परेको व्यक्ति वा संस्थाले कालो सूचीमा राखिएको अवधि भर आफ्नो नाममा वा त्यस्तो व्यक्ति वा संस्थासंग सम्बन्धित जुनसुकै नाममा कुनै पनि प्रस्ताव पेश गर्न सक्ने छैन ।

(७) यस दफा बमोजिम जरिवाना गर्नु अघि सम्बन्धित पक्षलाई सफाई पेश गर्ने मनासिब मौका दिनु पर्नेछ ।

(८) यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि स्थानीय तहबाट स्वीकृत भएका वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन विपरित कार्य भएमा सम्बन्धित स्थानीय तहको कानून

नबनेसम्म यस दफा बमोजिम सम्बन्धित स्थानीय तहको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले कारवाही र जरिवाना गर्न सक्नेछ।

तर कालो सूचीमा राख्नु पर्ने भएमा सिफारिस सहित मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

२६. निवेदन दिन सक्ने: (१) कसैले यस ऐन विपरीत संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन, प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन स्वीकृत नगराई वा स्वीकृत प्रतिवेदनको विपरीत हुने गरी प्रस्ताव कार्यान्वयन गरेमा वा यस ऐन विपरीत हुने कार्य गरेमा वा गर्न लागेमा मन्त्रालय समक्ष जोसुकैले निवेदन दिन सक्नेछ।

(२) कसैले यस ऐन वा यस अन्तर्गत बनेका नियम, निर्देशिका, कार्यविधि वा मापदण्ड विपरीत प्रदूषण गरेको वा जोखिमपूर्ण फोहर निष्कासन गरेको वा कुनै दुर्घटनाजन्य प्रदूषणका कारणबाट कुनै व्यक्ति वा वातावरणमा हानी नोक्सानी पुग्न गएमा त्यस्तो कार्यबाट पीडित व्यक्ति वा संघ संस्थाले आफूलाई पुग्न गएको क्षति बापत मन्त्रालय समक्ष क्षतिपूर्ति भराई पाउन निवेदन दिन सक्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम परेको निवेदनका सम्बन्धमा छानबिन, जाँचबुझ तथा निरीक्षण गर्दा निवेदकलाई हानी नोक्सानी पुग्न गएको ठहर भएमा पीडित पक्षलाई त्यस्तो हानी नोक्सानी पुऱ्याउने व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकबाट मनासिब क्षतिपूर्ति भराई दिनु पर्नेछ ।

(४) यस दफा बमोजिम हानी नोक्सानी वा क्षति सम्बन्धमा छानबिन एवं निरीक्षण तथा क्षतिपूर्तिको सिफारिस गर्नको लागि मन्त्रालयले तीन जना विज्ञ रहेको समिति गठन

गर्न सक्नेछ र सो समितिको सिफारिसको आधारमा उपदफा (३) बमोजिम क्षतिपूर्ति भराई दिनु पर्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्ने आधार र अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२७. पुनरावेदन गर्न सकिने: (१) दफा २५ बमोजिम भएको कारवाही उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले स्थानीय तहबाट भएको कारवाही उपर सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा र मन्त्रालयको सचिवबाट भएको कारवाही उपर सम्बन्धित उच्च अदालतमा पैँतीस दिन भित्र पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

(२) दफा २६ बमोजिम भएको क्षतिपूर्ति निर्धारण सम्बन्धमा भएको निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले सम्बन्धित उच्च अदालतमा पैँतीस दिन भित्र पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद ७

विविध

२८. अनुगमन तथा निरीक्षण गर्न सक्ने: (१) यो ऐन वा यस अन्तर्गत बनेको नियम, निर्देशिका, कार्यविधि वा मापदण्डको कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा मन्त्रालयले र आफ्नो क्षेत्र भित्रको वातावरण संरक्षण र संबर्द्धन गर्ने उद्देश्य अनुसार स्थानीय तहले अनुगमन तथा निरीक्षण गर्न सक्नेछन् ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि स्वच्छ र स्वस्थ वातावरण कायम भए नभएको सम्बन्धमा मन्त्रालयले अनुगमन तथा निरीक्षण गर्न सक्नेछ ।

(३) यस दफा बमोजिम गरिने अनुगमन तथा निरीक्षण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२९. अधिकार प्रत्यायोजन: मन्त्रालयले यस ऐन बमोजिम आफूलाई प्राप्त अधिकार मध्ये आवश्यकता अनुसार केही अधिकार मातहत निकाय, वातावरण निरीक्षक वा कुनै अधिकृत कर्मचारी वा अन्य निकायलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।
३०. प्रचलित कानून बमोजिम हुने: यस ऐनमा लेखिएको कुरामा यसै ऐन बमोजिम र अन्य विषयमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
३१. नियम बनाउने अधिकार: यस ऐनको कार्यान्वयन गर्न प्रदेश सरकारले आवश्यक नियमहरू बनाउन सक्नेछ ।
३२. निर्देशिका, कार्यविधि तथा मापदण्ड बनाउन सक्ने: यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमको प्रतिकूल नहुने गरी प्रदेश सरकारले आवश्यक निर्देशिका, कार्यविधि तथा मापदण्ड बनाई लागू गर्न सक्नेछ ।

सभाबाट पारित मिति: २०७७/०२/१७

प्रमाणीकरण मिति: २०७७/०३/१६

सडक निर्माण, मर्मत-संभार तथा विस्तार गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न

बनेको विधेयक

प्रस्तावना: सडकको दिगो विकास गर्दै सर्वसाधारण नागरिकलाई छोटो, सुरक्षित, मितव्यायी र आरामदायी आवागमनको प्रत्याभूति गरी नागरिकको आर्थिक हित अभिवृद्धि गर्न तथा प्रादेशिक सडकको वर्गीकरण गरी तिनीहरूको निर्माण, विस्तार, मर्मत-संभार, पुनर्निर्माण एवम् दिगो वातावरणीय व्यवस्थापनबाट समग्र सडक सम्पत्तिको सुरक्षा सुनिश्चित गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

प्रदेश नं. ५ को प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस ऐनको नाम "प्रदेश सडक ऐन, २०७७" रहेको छ ।

(२) यो ऐन प्रमाणीकरण भएको आठौं दिनदेखि प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,

(क) "कार्यालय" भन्नाले भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय मातहत रहेको सडक पूर्वाधार विकास कार्यालय सम्झनु पर्छ ।

(ख) "जग्गा" भन्नाले जुनसुकै जग्गा सम्झनु पर्छ र सो शब्दले त्यस्तो जग्गामा रहेको टहरा, घर, रुख इत्यादी र सो सँग स्थायी रूपले

जोडिएको संरचना र वस्तुलाई समेत
जनाउँछ ।

- (ग) "तराई क्षेत्र" भन्नाले यस प्रदेश भित्रका चुरे
पहाडभन्दा दक्षिणको समथर भू-भाग
नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पश्चिम) रूपन्देही,
कपिलवस्तु, बाँके, बर्दिया एवम् दाङ्ग र
देउखुरी उपत्यका क्षेत्रको भित्री मधेशको
समथर भू-भाग सम्झनु पर्छ ।
- (घ) "तोकिएको" वा "तोकिए बमोजिम" भन्नाले
यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको
वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।
- (ङ) "निर्देशनालय" भन्नाले मन्त्रालय मातहत
रहेको यातायात पूर्वाधार निर्देशनालय सम्झनु
पर्छ ।
- (च) "प्रदेश सडक" भन्नाले प्रदेश सरकारको
क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने सार्वजनिक सडक
सम्झनु पर्छ ।
- (छ) "प्रादेशिक लोकमार्ग" भन्नाले राष्ट्रिय लोकमार्ग
बाहेकका दुई वा दुई भन्दा बढी जिल्ला
भएर जाने प्रदेशका प्रमुख सडक, छिमेकी
प्रदेश जोड्ने प्रदेशका मुख्य सडक, राष्ट्रिय
लोकमार्गबाट शुरु भई अर्को लोकमार्ग जोड्ने
सडक, कुनै केन्द्रिय सडक संजालमा नपर्ने
दुई जिल्लाका केन्द्र जोड्ने सडक, संघबाट

हस्तान्तरित सहायक लोकमार्गहरु र प्रदेश सरकारले निर्णय गरेका प्रदेश गौरवका सडकहरु सम्झनु पर्छ ।

- (ज) “प्रादेशिक सडक” भन्नाले प्रदेश भित्रका कम्तिमा स्थानीय तहको दुई केन्द्र जोड्ने सडक, एकै जिल्लाभित्र रहेका राष्ट्रिय लोकमार्ग वा प्रदेश लोकमार्गदेखि कृषि पर्यटन, उद्योग, व्यापार, खानी, बस्ती, जलाशय तथा प्रदेशका महत्त्वपूर्ण आयोजना स्थल जोड्ने सडक, राष्ट्रिय लोकमार्ग वा प्रदेश लोकमार्गदेखि स्थानीय तहका केन्द्र जोड्ने सडक, अन्तर्राष्ट्रिय सिमाना तथा राष्ट्रिय लोकमार्ग जोड्ने सडकहरु र संघ वा प्रदेश सरकारका सरकारी निकायसम्म पहुँच पुऱ्याउने सडकहरु सम्झनु पर्छ ।
- (झ) “मन्त्रालय” भन्नाले प्रदेश नं. ५ सरकारको सडक पूर्वाधार सम्बन्धी विषय हेर्ने मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।
- (ञ) “सडक सिमा” भन्नाले प्रदेश सडक र त्यस्तो सडकको केन्द्र देखि दुवैतर्फ रहेको जग्गाको दफा ३ बमोजिम तोकिएको क्षेत्र सम्झनु पर्छ ।
- (ट) “सार्वजनिक सडक” भन्नाले निर्धारित सडक क्षेत्राधिकारभित्र प्राविधिक मापदण्ड पूरा गरी

निर्माण गरिएको, सार्वजनिक रूपमा ढुवानी तथा यातायातका साधनहरू सञ्चालन गर्न सकिने बाटो, मार्ग वा पथ सम्झनु पर्छ र सो शब्दले त्यस्तो सडकमा पर्ने सबै किसिमका पुल, कजवे, कलभर्ट, साईकलमार्ग, फुटपाथ, मेडिएन तथा रोड फर्निचर्सलाई समेत जनाउँछ।

परिच्छेद-२

प्रदेश सडकको वर्गीकरण, सडक सीमा र जग्गा प्राप्ति

३. प्रदेश सडकको वर्गीकरण: प्रदेश सडकको वर्गीकरण देहाय बमोजिम हुनेछ:

तराई क्षेत्रमा

सडकको वर्ग	कुल सडक सीमा (सडकको केन्द्रबाट दुबैतर्फ)
(क) प्रादेशिक लोकमार्ग	२५ मिटर
(ख) प्रादेशिक सडक	१५ मिटर

पहाडी क्षेत्रमा

सडकको वर्ग	कुल सडक सीमा (सडकको केन्द्रबाट दुबैतर्फ)
(क) प्रादेशिक लोकमार्ग	१५ मिटर
(ख) प्रादेशिक सडक	१० मिटर

तर एकै वर्गको सडकको सम्पूर्ण लम्बाईमा पनि भौगोलिक स्थिति (टोपोग्राफी) र बस्तीको कारण त्यस्तो सडक सीमा घटी वा बढी गर्न वा पुलको वरपर नदीको तटबन्ध सुरक्षाको लागि चार किल्ला समेत खोली आवश्यक सीमा तोक्न सकिनेछ ।

४. **प्रदेश सडकको सीमा:** प्रदेश सरकारले प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी प्रदेश सडकलाई दफा ३ बमोजिम वर्गीकरण गरी त्यस्तो सडकको केन्द्रीय रेखादेखि दायाँ बायाँ दुबैतर्फ तोकिएको दूरी कायम गरी सडक सीमा निर्धारण गर्नेछ ।
५. **जग्गा प्राप्त गर्न सकिने:** सार्वजनिक सडकको निर्माण, विस्तार वा सुधार गर्न वा सडक सीमाको निमित्त कुनै जग्गा प्राप्त गर्नु परेमा प्रदेश सरकारले जग्गा प्राप्ति सम्बन्धी प्रचलित कानून बमोजिम जग्गा प्राप्त गर्न सक्नेछ ।
६. **अस्थायी रूपमा जग्गा अधिग्रहण गर्न सकिने:** (१) कुनै सार्वजनिक सडकको निर्माण, विस्तार वा सुधार गर्ने काम पूरा नभएसम्म देहाएको कामका लागि मन्त्रालय वा निर्देशनालयले कुनै जग्गा अस्थायी रूपले अधिग्रहण गर्न सक्नेछ:-
  - (क) त्यस्तो सडकको निर्माण, विस्तार वा सुधार गर्न आवश्यक निर्माणका सर-सामान र उपकरण राख्न वा त्यस्तो निर्माण, विस्तार वा सुधार सम्बन्धी कार्यको रेखदेख वा नियन्त्रण गर्ने व्यक्तिहरू बस्ने घर वा टहरा बनाउन ।

(ख) त्यस्तो सडकको निर्माण, विस्तार वा सुधार गर्ने कार्य सम्पन्न नभएसम्म त्यस्तो सडकबाट हुने आवागमन चालु राख्न वा निर्माण पुरा नभएसम्म सो सम्बन्धी सरसामान वा उपकरण ओसार पसार गर्न आवश्यक पर्ने अस्थायी किसिमको छुट्टै सडक बनाउन।

(२) उपदफा (१) मा उल्लिखित कामको लागि विशेष परिस्थिति परेमा बाहेक देहायको घर अधिग्रहण गर्न हुँदैन-

(क) कुनै व्यक्तिले आफ्नो वासस्थानको निमित्त प्रयोग गरी राखेको घर, टहरा वा भवन,

(ख) देवस्थल, स्कूल, अस्पताल, धर्मशाला, अनाथालय वा तिनीहरूको प्रयोगमा रहेको जग्गा।

(३) उपदफा (१) बमोजिम अधिग्रहण गरेको जग्गा जुन कार्यको निमित्त अधिग्रहण गरिएको हो त्यस्तो कार्य सम्पन्न भएपछि त्यस्तो जग्गा सम्बन्धित जग्गाधनी वा निजको हकवालालाई सकेसम्म अधिग्रहण गर्दाकै अवस्थामा फिर्ता गर्नु पर्नेछ।

७. अधिग्रहण गरिने जग्गाको क्षतिपूर्ति र त्यसको निर्धारण: (१)

दफा ६ बमोजिम कुनै जग्गा अधिग्रहण गर्दा देहाय बमोजिमको क्षतिपूर्ति बाहेक अन्य कुनै क्षतिपूर्ति दिइने छैन :-

- (क) कुनै घर, टहरा वा भवन सहित कुनै जग्गा अधिग्रहण गरेकोमा त्यस्तो घर, टहरा वा भवनको धनीले सो घर, टहरा वा भवन उपभोग गर्न नपाए बापतको क्षति ।
- (ख) कुनै जग्गा अधिग्रहण गरिएमा त्यस्तो जग्गामा बालीनाली लगाउन नपाए बापत सम्बन्धित जग्गावालाले व्यहोर्नु परेको नोक्सानी बापतको क्षति ।
- (ग) अधिग्रहण गरिएको जग्गामा कुनै अस्थायी सडक बनाएको वा निर्माणका सरसामान राखेका कारण सो जग्गालाई अधिग्रहण गर्दाको स्थितिमा ल्याउन त्यस्तो जग्गा फिर्ता पाउने व्यक्तिले व्यहोर्न पर्ने जति रकम ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको क्षतिपूर्तिको रकमको निर्धारण देहाय बमोजिम गरिनेछः-

- (क) निर्देशनालय, कार्यालय वा निर्माण व्यवसायी र सम्बन्धित जग्गाधनीको बीच सम्झौता भएमा सोही बमोजिम,
- (ख) खण्ड (क) बमोजिम सम्झौता नभएमा देहाय बमोजिमको समितिले निर्धारण गरेको क्षतिपूर्ति दिइनेछ ।
- (१) सम्बन्धित स्थानीय तहको अध्यक्ष वा प्रमुख -संयोजक

(२) सम्बन्धित भूमि प्रशासन कार्यालयको
प्रमुख वा प्रतिनिधि -सदस्य

(३) कार्यालयले तोकेको एकजना इन्जिनियर
-सदस्य

(३) यस दफा बमोजिमको क्षतिपूर्ति बापतको रकम
ठेक्का सम्झौतामा उल्लेख भएकोमा सोही बमोजिम र उल्लेख
नभएकोमा सम्बन्धित निर्माण व्यवसायीले व्यहोर्नु पर्नेछ।

परिच्छेद-३

सडक सुरक्षा

८. स्थायी संरचना बनाउन निषेध गर्न सक्ने (१) दफा ३
बमोजिम सडक सीमा तोकिएकोमा सडक सीमाको र सडक
सीमा नतोकिएकोमा सार्वजनिक सडकको किनाराबाट ६/६
मिटरमा नबढ्ने गरी तोकेको क्षेत्रभित्र कसैले पर्खाल बाहेक
अन्य कुनै किसिमको स्थायी संरचना (स्ट्रक्चर) वा भवन
निर्माण गर्न नपाउने गरी निषेध गर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निषेध गरिएको क्षेत्रभित्र
कसैले कुनै किसिमको स्थायी संरचना वा भवन निर्माण गरेमा
त्यस्तो संरचना वा भवन निर्देशनालय वा कार्यालयले भत्काउन
सम्बन्धित व्यक्तिलाई आदेश दिन सक्नेछ र त्यसरी आदेश
दिँदा पनि नभत्काएमा मन्त्रालय वा निर्देशनालय वा

कार्यालयले आफै भत्काई, भत्काउँदा लागेको खर्चसमेत सम्बन्धित व्यक्तिबाट असुल उपर गर्नेछ।

९. सडकको दायाँ, बायाँ र मेडिएनमा (बीचमा) रुख विरुवा लगाउने र त्यसको रेखदेख: (१) प्रदेश सडकको दायाँ, बायाँ र मेडिएनमा सम्बन्धित आयोजनाले हरियाली प्रवर्द्धन गर्नुका साथै रुख विरुवा लगाउनु पर्नेछ ।

(२) सम्बन्धित स्थानीय तहले उपदफा (१) बमोजिम लगाएका रुख विरुवाहरूको रेखदेख र संरक्षण गर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम लगाइएको रुख विरुवाको काँटछाँट गर्ने वा त्यस्तो रुख विरुवाले आवागमनमा बाधा पुऱ्याएमा त्यसलाई हटाउने जिम्मेवारी सम्बन्धित स्थानीय तहको हुनेछ ।

(४) यस दफा बमोजिम रुख विरुवा लगाउने र हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने कार्य प्रदेश सडक आयोजनाको अभिन्न अङ्ग हुनेछ ।

१०. भारवहन क्षमताको हद निर्धारण गर्ने: (१) प्रदेश सरकारले प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी कुनै प्रदेश सडकले वहन गर्न सक्ने भारवहन क्षमताको आधारमा त्यस्तो प्रदेश सडकमा त्यसरी तोकिएको भारवहन क्षमताभन्दा बढी वजनको सवारी साधन चलाउन नपाउने गरी निषेध गर्नेछ ।

(२) प्रदेश सडकहरूमा कति भार क्षमताको सवारी साधन गुड्न मिल्ने हो सोको संकेत विभिन्न स्थानहरूमा राख्नुपर्नेछ ।

(३) निर्धारण भएको भारवहन क्षमताभन्दा बढी वजन बोकेको सवारी साधन उक्त सडकमा चलाउन पाइने छैन ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको क्षमताभन्दा बढी वजन बोकेको सवारी साधन चलाएमा प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही हुनेछ ।

११. आवागमनमा बाधा पुऱ्याउने माल वस्तु हटाउने अधिकार (१) कसैले प्रदेश सडकमा कुनै माल, वस्तु राख्न पाइँदैन तर कुनै माल, वस्तु छोडेको, राखेको वा फालेको कारणबाट त्यस्तो सडकको आवागमनलाई कुनै किसिमले बाधा पुऱ्याएको भए त्यस्तो माल, वस्तु हटाउनको निमित्त उचित अवधि तोकी सरोकारवाला व्यक्तिको नाउँमा निर्देशनालय वा कार्यालयले आदेश जारी गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जारी भएको आदेशको अवधिभित्र नहटाएको वा धनी पत्ता नलागेको माल वस्तुलाई कार्यालयले सडकको छेउ लगाई राख्न वा आफ्नो कब्जामा राख्ने गरी अन्यत्र लैजान सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि प्रदेश सडकमा छाडिएको, राखिएको वा फालिएको कुनै माल, वस्तुले त्यस्तो सडकको सम्पूर्ण आवागमनलाई अवरोध

पुन्याएमा त्यस्तो माल, वस्तुलाई तुरुन्त सडकबाट हटाउने अधिकार कार्यालयलाई हुनेछ ।

(४) उपदफा (१) मा उल्लेखित माल, वस्तु बाहेक प्रदेश सडकको दायाँ बायाँ रहेको कुनै घर, पर्खालमा सडकपट्टि निस्कने गरी राखिएको, जडिएको वा बनाइएको कुनै चीज, वस्तु, गेट, रुखको हाँगा, लहरा वा तारले त्यस्तो सडकमा हुने आवागमनमा अवरोध हुन गएको ठहराएमा त्यस्तो अवरोधलाई हटाउन वा अवरोध नहुने गरी मिलाई राख्न सरोकारवाला व्यक्तिको नाउँमा म्याद तोकी कार्यालयले आदेश जारी गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको आदेश गर्दा निर्देशनालय वा कार्यालयले सम्बन्धित चिज वस्तु वा गेटलाई राख्ने, बनाउने, जोड्ने ढाँचा र रुख वा लहरालाई काँट छाँट गरी कायम गर्नु पर्ने उचाई समेत तोक्न सक्नेछ ।

(६) उपदफा (४) बमोजिम जारी भएको आदेशमा तोकिएको म्यादभित्र त्यस्तो आदेशमा लेखिएको काम कुरा गर्न नसक्ने भई म्याद थप गर्नु परेमा सम्बन्धित व्यक्तिले कारण समेत खोली कार्यालयमा निवेदन दिन सक्नेछ र त्यसरी निवेदन परेमा कार्यालयले एक पटकका लागि बढीमा १० दिनसम्मको म्याद थप गर्न सक्नेछ ।

(७) उपदफा (४) बमोजिम तोकिएको म्याद वा उपदफा (६) बमोजिम थप भएको म्यादभित्र पनि आदेशमा

लेखिएको काम कारवाही नगरेमा कार्यालयले आफ्नो कर्मचारी वा अन्य कुनै व्यक्ति खटाई त्यस्तो आदेशमा उल्लिखित काम कारवाई गराउन सक्नेछ ।

१२. स्वीकृति नलिई प्रदेश सडक वा सडक सीमामा कुनै किसिमको काम गर्न नहुने (१) निर्देशनालयको स्वीकृति प्राप्त नगरी कसैले प्रदेश सडकसँग जोडिने गरी प्रवेश मार्ग, सार्वजनिक सडक वा निजी सडक बनाउन हुँदैन ।

स्पष्टीकरण: यस उपदफाको प्रयोजनका लागि “निजी सडक” भन्नाले कुनै व्यक्तिको निजी स्वामित्वमा रहेको जग्गासम्म पुग्नका लागि निजले बनाएको सडक सम्झनु पर्छ ।

(२) सडक सीमाभित्र खाडल वा कुलो खन्न वा भत्काउन, किला, लट्टा, तगारो आदि गाड्न वा हाल्न वा घर टहरो वा छाप्रो बनाउन वा सडक सीमाभित्रको जग्गा आवादी गर्न वा विद्युतीय पोल, टेलिफोनका टावर (पोल), दुरसंचारका केवल आदि टाड्न वा बनिसकेका पक्कि सडकहरुको संरचना बिग्रने गरी खानेपानीको पाइप, विद्युत र टेलिफोनका तार पुर्न वा यस्तै अन्य कुनै कार्य गर्न हुँदैन ।

(३) कसैले निर्देशनालय वा कार्यालयको स्वीकृती प्राप्त नगरी उपदफा (१) वा (२) मा उल्लिखित कुनै कार्य गरेमा निर्देशनालयले त्यस्तो व्यक्ति उपर यस ऐनको अन्य दफा बमोजिम कुनै कारवाही चलाउनु पर्ने भए सो समेत

चलाई स्वीकृती नलिई बनाएको प्रवेशमार्ग बन्द गर्न खनेको खाडल वा कुलो पुर्न, गाडेको वा उभ्याएको किला लट्टा तगारो आदि उखेलन वा हटाउन, बनाएका घर, टहरा, छाप्रो भत्काउन वा आवादी गरेको जग्गा बैँझ्याउन वा विद्युतीय पोल, टेलिफोनका टावर (पोल), दुरसंचारका केवल आदि हटाउन वा बनिसकेका पक्कि सडकहरूको संरचना बिग्रने गरी खानेपानीको पाइप, विद्युत र टेलिफोनका तार हटाउन म्याद तोकी त्यस्तो व्यक्तिको नाउँमा उपयुक्त आदेश जारी गर्न सक्नेछ ।

(४) सम्बन्धित व्यक्तिले उपदफा (३) बमोजिम जारी भएको आदेश पालना नगरेमा निर्देशनालयले त्यस्तो व्यक्तिले बनाएको प्रवेशमार्ग बन्द गर्न खनेको खाडल वा कुलो पुर्न गाडेको वा उभ्याएको किला, लट्टा, तगारो आदि उखेलन वा हटाउन, बनाएको घर, टहरा, छाप्रो भत्काउन वा आवादी गरेको जग्गा बैँझ्याउन वा विद्युतीय पोल, टेलिफोनका टावर (पोल), दुरसंचारका टाङ्गिएका केवल वा बनिसकेका पक्कि सडकहरूको संरचना बिग्रने गरी राखिएका खानेपानीको पाइप, विद्युत र टेलिफोनका तार हटाउन सक्नेछ र सो बापत लागेको खर्चको रकम सम्बन्धित व्यक्ति वा सम्बन्धित कार्यालयबाट निर्देशनालय वा कार्यालयले असुल उपर गरी लिन सक्नेछ ।

(५) निर्देशनालयले समय समयमा उपदफा (१) बमोजिमका कृयाकलाप भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन गरी उपदफा (४) बमोजिमको काम कारवाही गर्ने, गराउनेछ ।

(६) कुनै सरकारी वा अर्ध सरकारी निकायले कुनै सार्वजनिक कामको लागि प्रदेश सडक वा सडक सीमा खन्नु पर्दा निर्देशनालयको पूर्व स्वीकृति लिनु पर्नेछ र त्यसरी सडक वा सडक सीमा खन्ने सम्बन्धमा निर्देशनालय वा कार्यालयले तोकेको शर्त समेत पालना गर्नु पर्नेछ ।

(७) प्रदेश सडक वा सडक सीमाभित्र घरपालुवा पशुपन्छी वा जनावर छाडा छाड्नु हुँदैन र कसैले यस दफा विपरीत घरपालुवा पशुपन्छी वा जनावर छाडा छाडेका कारण सवारी दुर्घटना हुन गई त्यस्तो दुर्घटनाबाट पशुपन्छी वा जनावर घाईते भएमा वा मरेमा सवारी धनीले कुनै दायित्व वहन गर्नुपर्ने छैन ।

(८) सार्वजनिक सडकको अंगको रूपमा रहेको पीच, पुल, कजवे, कलभर्ट, साईकलमार्ग, फुटपाथ, मेडिएन र रोड फर्निचर्स लगायतका औजारहरू सहितका संरचनाहरूलाई कसैले भत्काउने, फुटाउने वा अन्य यस्तै प्रकृतिका कार्य गरी क्षति पुर्याउने कार्य गर्नु हुँदैन ।

१३. धरौटी दाखिला गराउने अधिकार: (१) कुनै व्यक्तिले कुनै कामको निमित्त प्रदेश सडक वा सडक सीमा खन्नु वा

भत्काउनु परेमा निर्देशनालय वा कार्यालयको पूर्व स्वीकृति लिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम स्वीकृतिको लागि माग गरेमा निर्देशनालय वा कार्यालयले आवश्यक जाँचबुझ गरी त्यसरी खनिने वा भत्किने प्रदेश सडक वा सडक सीमालाई मर्मत गरी पूर्ववत रूपमा कायम गर्न लाग्ने खर्च बराबरको रकम धरौटी लिनेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम धरौटी जम्मा गरेको प्रमाण पेश भएपछि निर्देशनालय वा कार्यालयले सडक वा सडक सीमा खन्न स्वीकृति दिनेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम सार्वजनिक सडक वा सडक सीमा खन्ने स्वीकृति दिँदा त्यसरी सडक वा सडक सीमा खन्दा अपनाउनु पर्ने तरिका वा जुन कामको लागि खनिएको हो सो समाप्त नभएसम्म पालन गर्नु पर्ने अन्य शर्तहरू निर्देशनालय वा कार्यालयले तोक्न सक्नेछ र त्यस्तो शर्तहरू पालना गर्नेछु भनी स्वीकृति माग गर्ने व्यक्तिलाई कबुलियत गराउन सक्नेछ।

१४. **खर्च भराउन सक्ने:** (१) दफा ११ को उपदफा (३) बमोजिम सडकमा छाडेको वा राखेको माल पन्छ्याउँदा वा सोही दफाको उपदफा (७) बमोजिम कुनै कारवाही गर्दा निर्देशनालय वा कार्यालयले गरेको खर्चको रकम सरोकारवाला व्यक्तिबाट भराई लिन सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम भराई लिनु पर्ने रकम बुझाउन निर्देशनालय वा कार्यालयले सरोकारवाला व्यक्तिको नाउँमा पन्ध्र दिनको म्याद तोकी सूचना जारी गर्नेछ र तोकिएको म्यादभित्र उक्त रकम नबुझाएमा सरकारी बाँकी सरह असुल उपर गर्नेछ ।

(३) सार्वजनिक सडकको आवागमनमा बाधा पुऱ्याउने गरी छोडेको वा राखेको कुनै माल, वस्तुलाई कार्यालयले आफ्नो नियन्त्रणमा लिएको भए त्यस्तो माल पन्छ्याउँदा वा अन्यत्र लैजाँदा सो कार्यालयले व्यहोर्नु परेको खर्च असुल उपर नहुँन्जेल त्यस्तो माललाई रोक्का गरी राख्न सक्नेछ र तीन महिनासम्म पनि त्यस्तो खर्च असुल उपर हुन नआएमा वा त्यस्तो माल, वस्तुको मालिक पत्ता नलागेमा त्यस्तो माल वस्तु निर्देशनालयले जफत गरी लिलाम गर्न सक्नेछ ।

१५. सडक सुरक्षाका उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने (१) यस ऐनको दफा ३ बमोजिम सडक निर्माण गर्दा यातायात सञ्चालनलाई सुरक्षित बनाउन सडक सुरक्षाका उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्नेछ ।

स्पष्टीकरण: यस दफाको प्रयोजनका लागि सडक सुरक्षाका उपाय भन्नाले भिर, पहरा, साँघुरो सडक र घुम्तिहरूमा सडक किनारामा सुरक्षा स्तम्भहरू बनाउन पुल, घुम्ति, दुर्घटना ग्रस्त क्षेत्र जस्ता स्थानहरूमा स्पष्ट देखिने र बुझिने संकेत चिन्हहरू राख्न साँघुरा मोडहरूमा कन्भेक्स ऐना

र सडक बत्ती राख्न तथा आवश्यक स्थानहरूमा डिभाइडर, सडक पेटी, अपाङ्गमैत्री संरचना र साइकल मार्ग आदि बनाउने कार्य सम्झनु पर्छ ।

(२) प्रादेशिक लोकमार्ग तथा प्रादेशिक सडक सुरक्षित र व्यवस्थित गर्ने उद्देश्यले प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले आवश्यकतानुसार ठाउँ-ठाउँमा सीसी टिभी क्यामरा जडान गर्न सक्नेछन् ।

१६. सडक र सडक सीमाभित्र फोहरमैला गर्न नहुने: कुनै पनि व्यक्ति, संस्था वा निकायले प्रादेशिक लोकमार्ग वा प्रादेशिक सडक सीमा भित्र कुनै किसिमको फोहरमैला गर्नु हुँदैन ।

परिच्छेद -४

दण्ड जरिवाना

१७. जरिवाना: (१) दफा ६ बमोजिम जग्गा अधिग्रहण गर्दा वा यस ऐन बमोजिमको कुनै म्याद, सूचना टाँस गर्दा बाधा विरोध वा हुलहुज्जत गरेमा प्रचलित कानून बमोजिम सार्वजनिक अधिकारीको अख्तियारी अवज्ञा सम्बन्धी कसुरमा सजाय हुनेछ ।

(२) दफा ९ बमोजिम लगाएको रुख विरुवा उखेलेमा वा काटेमा निर्देशनालयले कसुरको प्रकृति अनुसार पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

(३) कसैले दफा १२ को उपदफा (१) विपरित कुनै काम गरेमा निर्देशनालयले त्यस्तो सडक भत्काई यथास्थितिमा ल्याउँदा लाग्ने खर्च बापतको रकम वा पचास हजार मध्ये जुन बढि हुन्छ सो बराबरको रकम जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

(४) दफा १२ को उपदफा (३) बमोजिमको आदेशको पालना नगरेमा वा उपदफा (४) बमोजिम कुनै काम कारवाही गर्दा वाधा विरोध गरेमा त्यस्तो वाधा विरोध गर्ने व्यक्तिलाई निर्देशनालयले कसुरको प्रकृति अनुसार पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

(५) दफा १६ बमोजिम फोहरमैला गर्ने व्यक्ति, संस्था वा निकायलाई निर्देशनालयले कसुरको प्रकृति अनुसार पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

(६) दफा १२ को उपदफा (८) विपरीत कुनै काम गरेमा त्यस्तो काम गर्ने व्यक्तिलाई निर्देशनालयले कसुरको प्रकृति अनुसार पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गरी भएको क्षतिपूर्ती भराउन सक्नेछ ।

(७) यस दफा बमोजिम जरिवाना गर्ने अधिकार निर्देशनालयको प्रमुखलाई हुनेछ ।

(८) प्रमुखले गरेको निर्णय उपर चित्त नबुझेमा ३० दिनभित्र सम्बन्धित उच्च अदालतमा पुनरावेदन लाग्नेछ ।

परिच्छेद-५

विविध

१८. मर्मत-संभार कोष: (१) प्रदेश सडकका नियमित मर्मत-संभारका लागि प्रदेश सरकारले एउटा मर्मत-संभार कोषको स्थापना गर्न सक्नेछ ।

(२) मर्मत-संभार कोषको स्थापना र संचालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१९. प्रदेश सडक छनौट गर्ने आधार: कुनै सडकलाई प्रदेश सडकको रूपमा छनौट गर्न तोकिए बमोजिमको मापदण्ड वा आधार पूरा गरेको हुनुपर्नेछ ।

२०. निजी क्षेत्रलाई लगानीको अनुमति दिन सकिने (१) प्रदेश सरकारले कुनै प्रदेश सडकलाई निजी क्षेत्रको लगानीमा निर्माण, संचालन, व्यवस्थापन र हस्तान्तरण गर्ने गरी अनुमति दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निजी क्षेत्रलाई लगानीको अनुमति दिने सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२१. सहयोग गर्नुपर्ने यस ऐनको कार्यान्वयन गर्दा मन्त्रालय, निर्देशनालय वा कार्यालयले सहयोग माग गरेमा सम्बन्धित निकायले आवश्यक सहयोग गर्नुपर्नेछ ।

२२. निर्माण सुरु गर्नु अघि समन्वय गर्नुपर्ने प्रादेशिक लोकमार्ग वा प्रादेशिक सडकहरूको निर्माण गर्दा खानेपानी, ढल निकास,

विद्युत, दुरसंचार जस्ता निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय गर्नुपर्नेछ।

२३. अधिकार प्रत्यायोजन: (१) यस ऐन बमोजिम मन्त्रालय, निर्देशनालय वा कार्यालयलाई प्राप्त अधिकारमध्ये कुनै वा सबै अधिकार मन्त्रालय, निर्देशनालय वा कार्यालयले कुनै अधिकारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि जरिवाना गर्ने सम्बन्धी अधिकार प्रत्यायोजन हुने छैन।

२४. बचाउ: यो ऐन बन्नु अघि प्रचलित कानून बमोजिम भए गरेका काम कारवाही यसै ऐन बमोजिम भए गरेको मानिनेछ।

२५. नियम बनाउने अधिकार: यो ऐन कार्यान्वयन गर्न प्रदेश सरकारले आवश्यक नियमहरू बनाउन सक्नेछ।

सभाबाट पारित मिति: २०७७/०२/३२

प्रमाणीकरण मिति: २०७७/०३/१६

आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को सेवा र कार्यको लागि प्रदेश नं. ५, प्रदेश सञ्चित कोषबाट केही रकम खर्च गर्ने र विनियोजन गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना: आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को सेवा र कार्यको लागि प्रदेश नं. ५, प्रदेश सञ्चित कोषबाट केही रकम खर्च गर्ने अधिकार दिन र सो रकम विनियोजन गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस ऐनको नाम "प्रदेश विनियोजन ऐन, २०७७" रहेको छ ।
(२) यो ऐन २०७७ साल साउन १ गतेदेखि प्रारम्भ हुनेछ ।
२. **आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को निमित्त प्रदेश सञ्चित कोषबाट रकम खर्च गर्ने अधिकार:** आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को निमित्त अनुसूची-१ बमोजिम प्रदेश सञ्चित कोषमाथि व्ययभार हुने रकम बाहेक अनुसूची -२ को महल ३ मा उल्लिखित निकायले गर्ने सेवा र कार्यका निमित्त सोही अनुसूचीको महल ४ मा उल्लिखित चालु खर्च र महल ५ मा उल्लिखित पूँजीगत खर्च समेत गरी महल ६ मा उल्लिखित जम्मा रकम . ३६,३४,१४,६०,०००।- (अक्षरेपी छत्तीस अर्ब चौतीस करोड चौध लाख साठी हजार) मा नबढाई निर्दिष्ट गरिए बमोजिम प्रदेश सञ्चित कोषबाट खर्च गर्न सकिनेछ ।
३. **विनियोजन:** (१) यस ऐनद्वारा प्रदेश सञ्चित कोषबाट खर्च गर्न अधिकार दिइएको रकम आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को

निमित्त अनुसूची -२ को महल ३ मा उल्लिखित निकायले गर्ने सेवा र कार्यको निमित्त विनियोजन गरिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अनुसूची -२ को महल ३ मा उल्लिखित निकायले गर्ने सेवा र कार्यको निमित्त विनियोजन गरेको रकममध्ये कुनै अनुदान संकेतमा बचत हुने र कुनै अनुदान संकेतमा अपुग हुने देखिन आएमा आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयले बचत हुने अनुदान संकेतबाट अपुग हुने अनुदान संकेतमा रकम सार्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम रकम सार्दा जम्मा रकमको दश प्रतिशतमा नबढ्ने गरी कुनै एक वा एक भन्दा बढी अनुदान संकेतबाट अर्को एक वा एक भन्दा बढी अनुदान संकेतमा रकम सार्न, निकासा तथा खर्च जनाउन र चालु तथा पूँजीगत खर्च व्यहोर्न एक स्रोतबाट अर्को स्रोतमा रकम सार्न सकिनेछ ।

तर,

- (क) एउटै अनुदान संकेतभित्रका बजेट शीर्षक वा उपशीर्षकमा रकमान्तर गर्दा जतिसुकै रकम रकमान्तर गर्न सकिनेछ ।
- (ख) पूँजीगत खर्च शीर्षक तर्फ विनियोजित रकम चालु खर्च शीर्षकमा रकमान्तर गर्न सकिने छैन ।

(४) स्थानीय तहका लागि अनुदान संकेत ८०१ मा विनियोजन भएको वित्तीय समानीकरण अनुदान रकम अन्य अनुदान संकेतमा रकमान्तर हुने छैन ।

(५) उपदफा (१), (२) र (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अनुदान संकेत ६०२ मा विनियोजन भएको रकम जुन अनुदान संकेतमा निकास र खर्च हुने हो सोही अनुदान संकेतमा सार्न तथा निकास र खर्च जनाउन बाधा पर्ने छैन ।

४. अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण सम्बन्धी व्यवस्था: (१) अनुदान संकेत ८०१ को रकम स्थानीय तहले कानून बमोजिम खर्च गर्न पाउने गरी अनुदानको रूपमा स्थानीय सञ्चित कोषमा हस्तान्तरण गरिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको रकममध्ये वित्तीय समानीकरण अनुदानको रकम प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय वा प्रदेश लेखा इकाई कार्यालयले सम्बन्धित स्थानीय तहको सञ्चित कोषमा दाखिला हुनेगरी प्रत्येक आर्थिक वर्षको भाद्र, कार्तिक, माघ र बैशाख महिनाको १० गतेभित्र गरी चार समान किस्तामा दाखिला गर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको रकममध्ये सशर्त, समपुरक र विशेष अनुदानको रकम चार किस्तामा आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयको निर्देशन बमोजिम प्रदेश

लेखा नियन्त्रक कार्यालय वा प्रदेश लेखा इकाई कार्यालयले सम्बन्धित स्थानीय तहको सञ्चित कोषमा दाखिला गर्नेछ ।

(४) उपदफा (२) र (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मुलुकमा विपद् वा अन्य कुनै असामान्य परिस्थिति उत्पन्न भई लक्ष्य अनुरूप राजस्व संकलन हुन नसकेमा वा नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान तथा राजस्व बाँडफाँडको रकम परिवर्तन भएमा आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयले अनुदानको सीमा पुनःनिर्धारण गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिमको अनुदानबाट खर्च भएको रकमको विवरण स्थानीय तहले सम्बन्धित प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय वा प्रदेश लेखा इकाई कार्यालय र आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयमा कार्तिक, माघ, बैशाख महिनाको ७ गतेभित्र र वार्षिक आर्थिक विवरण आगामी आर्थिक वर्षको भदौ ७ गतेभित्र बुझाउनु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिमको विवरण प्राप्त नभएमा उपदफा (३) बमोजिमको अनुदानको बाँकी किस्ता रकम रोक्का राख्न सकिनेछ ।

(७) स्थानीय तहले उपदफा (३) बमोजिमको अनुदान बापत हस्तान्तरण भएको रकम जुन बिषय क्षेत्रको योजना वा कार्यक्रमको लागि प्राप्त भएको हो सोही योजना वा कार्यक्रमको लागि मात्र खर्च गर्ने गरी कार्यान्वयन हुने अवधि,

कार्यान्वयनको प्रक्रिया, खर्चको अनुमान सहितको कार्ययोजना मासिक नगद प्रवाहको विवरण र सम्बन्धित सभाले पारित गरेको राजस्व र व्ययको अनुमान साउन मसान्तभित्र सम्बन्धित प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय वा प्रदेश लेखा इकाई कार्यालयमा बुझाउनु पर्नेछ ।

(८) उपदफा (३) बमोजिमको अनुदान रकममध्ये आर्थिक वर्षभित्र खर्च नभई बचत भएको रकम सम्बन्धित स्थानीय तहले प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय वा प्रदेश लेखा इकाई कार्यालय मार्फत आगामी आर्थिक वर्षको साउन मसान्तभित्र प्रदेश संचित कोषमा फिर्ता दाखिला गर्नु पर्नेछ ।

(९) उपदफा (८) बमोजिम अनुदानको रकम फिर्ता दाखिला नभएमा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय वा प्रदेश लेखा इकाई कार्यालयले आगामी आर्थिक वर्षमा हस्तान्तरण हुने अनुदानबाट कट्टा गरी समायोजन गर्नेछ ।

५. आयोजना वा कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी विशेष व्यवस्था :

(१) यस ऐन बमोजिम प्रदेश सरकारको कुनै निकायबाट कार्यान्वयन हुने गरी रकम विनियोजन भएको कुनै आयोजना वा कार्यक्रम स्थानीय तहमार्फत कार्यान्वयन गर्नुपर्ने भएमा प्रदेश सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालयले आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयको सहमतिमा स्थानीय तहले कार्यान्वयन गर्ने गरी निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(२) यस ऐन वा प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि स्थानीय तहको बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश भएको पूर्जिगततर्फका कुनै आयोजना स्थानीय तहले प्रदेश सरकारको सम्बन्धित कार्यालयमार्फत कार्यान्वयन गराउन आवश्यक ठानेमा प्रदेश सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालयको स्वीकृति लिई सम्बन्धित स्थानीय तहले त्यस्तो आयोजना प्रदेश सरकारको सम्बन्धित कार्यालयमार्फत कार्यान्वयन गर्ने गरी निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिमको निर्णयको जानकारी महालेखा परीक्षकको कार्यालय, सम्बन्धित मन्त्रालय, प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय, सम्बन्धित स्थानीय तह, सम्बन्धित प्रदेश लेखा इकाई कार्यालयलाई दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम स्थानीय तहले कार्यान्वयन गर्ने निर्णय प्राप्त भएमा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय वा प्रदेश लेखा इकाई कार्यालयले सो निर्णयलाई खर्च गर्ने अख्तियारी मानी प्रदेश निकायको रूपमा कार्यालय कोड दिई प्रदेशको एकल खाता कोष प्रणालीमार्फत रकम निकासा दिनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (२) बमोजिम स्थानीय तहको आयोजना प्रदेश सरकारको सम्बन्धित निकायमार्फत कार्यान्वयन गर्ने निर्णय भएमा स्थानीय तहले सो निकायको नाममा प्रदेश लेखा

नियन्त्रक कार्यालय वा प्रदेश लेखा इकाई कार्यालयमा रहेको विविध खातामा जम्मा हुने गरी रकम निकास दिनु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिमको खातामा जम्मा भएको रकममध्ये आर्थिक वर्षको अन्तसम्म खर्च नभई बाँकी रहेको रकम सम्बन्धित स्थानीय तहको सञ्चितकोषमा फिर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(७) यस ऐन बमोजिम प्रदेश सरकारको कुनै निकायबाट कार्यान्वयन हुने गरी रकम विनियोजन भएको कुनै आयोजना तथा कार्यक्रम नेपाल सरकारका निकायमार्फत कार्यान्वयन गर्नुपर्ने भएमा प्रदेश सरकारको सम्बन्धित निकायले आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयको सहमतिमा संघीय विनियोजन ऐन बमोजिम नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय र अर्थ मन्त्रालयको स्वीकृति लिई नेपाल सरकारका निकायमार्फत कार्यान्वयन गर्ने गरी निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(८) उपदफा (७) बमोजिमको निर्णयको जानकारी महालेखा परीक्षकको कार्यालय, नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय र प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय वा सम्बन्धित प्रदेश लेखा इकाई कार्यालयलाई दिनु पर्नेछ ।

(९) उपदफा (८) बमोजिम नेपाल सरकारको कुनै निकायबाट आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने निर्णय प्राप्त भएमा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय वा प्रदेश लेखा

इकाई कार्यालयले सो निर्णयलाई खर्च गर्ने अख्तियारी मानी प्रदेश निकायको रूपमा कार्यालय कोड दिई प्रदेशको एकल खाता कोष प्रणालीमार्फत रकम निकास दिनुपर्नेछ ।

६. लेखाङ्कन, प्रतिवेदन तथा लेखापरीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था: (१)

यस ऐन बमोजिम एक तहको बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश भएको कुनै आयोजना वा कार्यक्रम अर्को तहबाट कार्यान्वयन गर्दा रकम विनियोजन भएको तहको खर्च इकाईले प्रचलित कानूनले तोकेबमोजिमको लेखा राखी, आर्थिक विवरण प्रमाणित गराई आन्तरिक तथा अन्तिम लेखापरीक्षण गराउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रमाणित आर्थिक विवरण र लेखा परीक्षण प्रतिवेदन शुरू विनियोजन भएको तहमा समेत पठाउनु पर्नेछ ।

७. वित्तीय अनुशासन सम्बन्धी व्यवस्था: (१) स्थानीय तहले प्रदेश

सरकारमार्फत प्राप्त गरेको अनुदान स्थानीय तहको कानून बमोजिम खर्च गर्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम स्थानीय तहको कानून बनाउँदा देहायका विषय पालना हुनेगरी बनाउनु पर्नेछ:-

(क) प्रदेश सरकारको आर्थिक र वित्तीय कानून तथा नीतिको विपरीत नहुने,

(ख) अनुदानको रकम जुन प्रयोजनको लागि प्राप्त भएको हो सोही प्रयोजनको लागि प्रयोग गर्ने,

- (ग) पूँजीगत खर्चको रूपमा विनियोजन भएको रकम चालू खर्चमा रकमान्तर गर्न नपाइने,
- (घ) कुनै परियोजना तथा कार्यक्रमका लागि विनियोजन भएको रकम खण्डीकरण गरी अन्य परियोजना तथा कार्यक्रममा खर्च गर्न नपाइने,
- (ङ) आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ तथा प्रचलित कानूनले निर्धारण गरे बमोजिमको आय व्ययको वर्गीकरण, लेखाङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणाली लागू गर्नु पर्ने ।

८. अख्तियारी तथा कार्यक्रम स्वीकृति सम्बन्धी व्यवस्था: (१) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि विनियोजन भएको रकम प्रचलित कानूनको अधीनमा रही खर्च गर्ने अख्तियारी यो ऐन प्रारम्भ भएको दिनदेखि अधिकारप्राप्त अधिकारीलाई हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खर्च गर्ने अख्तियारीको आधारमा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय वा प्रदेश लेखा इकाई कार्यालयले सम्बन्धित निकायलाई विनियोजन भएको रकम निकासा दिनेछ ।

(३) कुनै निकायलाई एकभन्दा बढी निकायमार्फत खर्च गर्नेगरी रकम विनियोजन भएकोमा सो निकायको प्रमुखले २०७७ साल साउन मसान्तभित्र विनियोजन भएको सम्पूर्ण रकम खर्च गर्ने निकायलाई बाँडफाँड गरी त्यसको जानकारी आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय, प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय वा सम्बन्धित प्रदेश लेखा इकाई कार्यालयलाई दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको बाँडफाँडबाट रकम प्राप्त गर्ने निकायको प्रमुखलाई त्यस्तो रकम खर्च गर्न अख्तियारी प्राप्त भएको मानिनेछ ।

(५) प्रदेश मन्त्रालयगत बजेट सूचना प्रणालीमा विस्तृत रूपमा क्रियाकलाप उल्लेख गरी समावेश भएको कार्यक्रम त्यस्तो कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने प्रयोजनको लागि स्वीकृत कार्यक्रम मानिनेछ ।

तर,

प्रशासनिक खर्च बाहेक प्रदेश मन्त्रालयगत बजेट सूचना प्रणालीमा विस्तृत रूपमा क्रियाकलाप उल्लेख नभएको कार्यक्रमको हकमा विस्तृत क्रियाकलाप खुलाई साउन मसान्तभित्र सम्बन्धित मन्त्रालयबाट स्वीकृत गराई प्रदेश मन्त्रालयगत बजेट सूचना प्रणालीमा प्रविष्ट गरी आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयबाट स्वीकृत गराउनु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम मन्त्रालयगत बजेट सूचना प्रणालीमा समावेश भएको कुनै कार्यक्रम संशोधन गर्नुपर्ने भएमा सम्बन्धित निकायले आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयको स्वीकृति लिनुपर्नेछ।

(७) उपदफा (६) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि प्रदेश मन्त्रालयगत बजेट सूचना प्रणालीमा समावेश भएको कार्यक्रममा उल्लेखित क्रियाकलापको वार्षिक लक्ष्य नघट्ने गरी सशर्त, समपुरक र विशेष अनुदान बाहेक सम्बन्धित निकायको लेखा उत्तरदायी अधिकृतले देहाय बमोजिम कार्यक्रम संशोधन तथा रकमान्तर गर्न सक्नेछः-

- (क) एकै बजेट उपशीर्षक भित्रको भइरहेको क्रियाकलापको परिमाणात्मक लक्ष्य थप-घट गर्ने गरी कार्यक्रम संशोधन,
- (ख) खण्ड (क) बमोजिम कार्यक्रम संशोधन गर्दा रकमान्तर गर्नु पर्ने भएमा स्रोत परिवर्तन नहुने गरी प्रदेश नं.५, प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा १७ को अधिनमा रही उही बजेट उपशीर्षक भित्र एक खर्च शिर्षकबाट अर्को खर्च शिर्षकमा थप हुने खर्च शीर्षकको शुरू विनियोजनको पन्ध्र प्रतिशतसम्मको रकमान्तर,

(ग) एकभन्दा बढी निकायमा बाँडफाँड भएको एकै बजेट उपशीर्षक अन्तर्गतको एकै खर्च शीर्षकको रकम एक निकायबाट घटाई अर्को निकायमा थप गर्नु पर्ने भएमा रकम घटाउने कार्यालयसँग सम्बन्धित प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय वा प्रदेश लेखा इकाई कार्यालयबाट रकम रोक्का गरेको पत्र लिई, क्रियाकलाप परिवर्तन नगरी र कुल परिमाणात्मक लक्ष्यमा नघट्ने गरी कार्यक्रम संशोधन ।

(द) उपदफा (७) बमोजिम संशोधन भएको जानकारी महालेखा परीक्षकको कार्यालय, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय, प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय वा प्रदेश लेखा इकाई कार्यालयलाई दिनुपर्नेछ ।

९. कार्यविधि मापदण्ड तथा मार्गदर्शन बनाउन सक्ने: (१) यस ऐनको कार्यान्वयन गर्न प्रदेश सरकारले आवश्यक कार्यविधि तथा मापदण्ड बनाउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्यविधि तथा मापदण्ड प्रदेश राजपत्रमा प्रकाशन गरिनेछ ।

(३) यस ऐन बमोजिम विनियोजन भएको रकम खर्च गर्ने व्यवस्थाका सम्बन्धमा आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयले आवश्यक मार्गदर्शन बनाउन सक्नेछ ।

१०. बाधा अड्काउ फुकाउने: यस ऐनको कार्यान्वयन गर्दा कुनै बाधा उत्पन्न भएमा प्रदेश सरकारले प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी बाधा अड्काउ फुकाउन सक्नेछ ।

अनुसूची-१
(दफा २ सँग सम्बन्धित)
नेपालको संविधान बमोजिम
प्रदेश नं. ५ प्रदेश सञ्चित कोषमाथि व्ययभार हुने रकम

रु. हजारमा

१	२	३	४	५	६
क्र. सं.	अनुदानसंकेत	शीर्षककोनाम	चालु	पूँजीगत	जम्मा
१	२०२	प्रदेश सभा	५०९२	०	५०९२
२	२१०	प्रदेश लोक सेवा आयोग	४९४८	०	४९४८
३	६०२	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय - फैसला वा आदेश बमोजिम तिर्नु पर्ने रकम	१०००	०	१०००
जम्मा			११०४०	०	११०४०

अनुसूची-२
(दफा २ र ३ सँग सम्बन्धित)
प्रदेश नं. ५ प्रदेश सञ्चित कोषबाट व्यय हुने रकम

रु. हजारमा

१	२	३	४	५	६
क्र. सं.	अनुदान संकेत	शीर्षककोनाम	चालु	पुँजीगत	जम्मा
१	२०२	प्रदेश सभा	२२३६६९	३१२३८	२५४९०७
२	२१०	प्रदेश लोक सेवा आयोग	२०५८२	२४७०	२३०५२
३	२१६	मुख्य न्यायधिवक्ता	१४१७६	८५०	१५०२६
४	३०१	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	५११३२३	६३२००	५७४५२३
५	३०५	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	१११०९७	१५९००	१२६९९७

६	३०७	उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	१०७७९७०	१७२५४८०	२८०३४५०
७	३१२	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	३७२२५६७	२८४७१९	४००७२८६
८	३१४	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	२३३०९९	४७५९००	७०८९९९
९	३३७	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	१०९८१९८	१३९२४२५०	१५०२२४४८
१०	३५०	सामाजिक विकास मन्त्रालय	४२७३१०६	१३३२५५५	५६०५६६१
११	३५२	प्रदेश पूर्वाधार विकास प्राधिकरण	१००७५	७३४४०	८३५१५
१२	३५३	सूचना तथा संचार प्रविधि प्रतिष्ठान	२५६६३	७१९५०	९७६१३
१३	३९१	प्रदेश योजना आयोग	३४६६९	१०००	३५६६९
१४	६०२	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय - विविध	१२२५२६४	६१७०००	१८४२२६४

१५	८०१	स्थानीय तह समानीकरण अनुदान	६०००००	०	६०००००
१६	८०१	स्थानीय तह सशर्त अनुदान	२०४००५०	०	२०४००५०
१७	८०१	स्थानीय तह समपुरक अनुदान	१५०००००	०	१५०००००
१८	८०१	स्थानीय तह विशेष अनुदान	१००००००	०	१००००००
		जम्मा	१७७२१५०८	१८६१९९५२	३६३४१४६०

सभाबाट पारित मिति: २०७७/०३/१५

प्रमाणीकरण मिति: २०७७/०४/०१

प्रदेश सरकारको अर्थसम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यान्वयन गर्न बनेको
विधेयक

प्रस्तावना: प्रदेश सरकारको आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को अर्थसम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यान्वयन गर्नको निमित्त कर र शुल्क लगाउने तथा राजस्व संकलन र राजस्व प्रशासन सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकाले,

प्रदेश नं ५, प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस ऐनको नाम “प्रदेश आर्थिक ऐन, २०७७” रहेको छ।

(२) यो ऐन २०७७ साल साउन १ गतेदेखि प्रारम्भ हुनेछ।

२. **परिभाषा र व्याख्या:** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा “तोकिए वा तोकिएबमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिए वा तोकिएबमोजिम सम्झनु पर्छ।

३. **घरजग्गा लगायतको रजिष्ट्रेशन शुल्क:** (१) प्रदेशभित्र घर, जग्गा र घरजग्गा लगायतको रजिष्ट्रेशन गर्दा अनुसूची -१ बमोजिम घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सेवा शुल्क र रोक्का शुल्कलगायतका शुल्क तथा दस्तुर लगाईने र असूल उपर गरिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको शुल्कको संकलन घरजग्गा लगायतको रजिष्ट्रेशनका बखत सम्बन्धित स्थानीय तहले गर्नेछ । प्रदेश तथा स्थानीय तहमा साधन, स्रोत, प्रविधि, जनशक्ति तथा कार्यालय व्यवस्थापन नभएसम्म संघीय आर्थिक ऐन, २०७७ को दफा ३२ बमोजिम नेपाल सरकारको

सम्बन्धित कार्यालयले यस ऐन बमोजिमको शुल्क उठाई अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ५ बमोजिम प्रदेश र स्थानीय सञ्चितकोषमा दाखिला गर्नुपर्नेछ।

(३) मालपोत कार्यालयबाट पारित हुने लिखतहरूमा लिईने रजिष्ट्रेशन शुल्क लगायतका शुल्कहरूको प्रयोजनको लागि घर, जग्गा र घरजग्गा लगायतको मुल्याङ्कन सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४. **सवारी साधन कर:** (१) प्रदेशभित्र सवारी साधनमा अनुसूची -२ बमोजिम सवारी साधन कर लगाई असूल उपर गरिनेछ।

(२) प्रचलित कानूनमा जुन सुकै कुरा लेखेको भएतापनी स्थानीय तहमा साधन, स्रोत, प्रविधि तथा जनशक्ति व्यवस्थापन नभएसम्म विद्युतीय शक्तिवाट चल्ने बाहेकका श्री-ह्विलर सवारी साधन (टेम्पो, अटोरिक्सा जस्ता) मा प्रदेश सरकार ले यस ऐन बमोजिम कर उठाउनेछ र संकलित कर प्रदेश र स्थानीय तहविच बाँडफाँट गरिनेछ ।

५. **मनोरञ्जन कर:** (१) प्रदेशभित्र सञ्चालित मनोरञ्जन सेवामा अनुसूची -३ बमोजिम मनोरञ्जन कर लगाईनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको करको संकलन स्थानीय तहले गर्नेछ।

६. **विज्ञापन कर:** प्रदेशमा विज्ञापन सामग्री वापतको विज्ञापन कर स्थानीय तहले कानून बमोजिम निर्धारण गरी असूल उपर गर्न सक्नेछ।

७. **कृषि आयमा कर:** (१) प्रदेशभिन्न अनुसूची -४ बमोजिम कृषि आयमा कर लगाई असूल उपर गरिनेछ।
(२) उपदफा (१) बमोजिम कर लगाउने कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
८. **पर्यटन शुल्क** (१) प्रदेशभिन्न अनुसूची - ५ बमोजिम पर्यटन शुल्क लगाई असूल उपर गरिनेछ।
(२) यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि प्रदेश सरकारले अन्यथा व्यवस्था गरेकोमा बाहेक स्थानीय तहभिन्न रहेका उद्यान, पार्क, सङ्ग्रहालय तथा नेपाल सरकारले प्रवेश शुल्क उठाउन अनुमति दिएका प्राचिन स्मारक र पुरातात्विक सम्पदामा प्रवेश गरेवापत सम्बन्धित स्थानीय तहले कानून बमोजिम पर्यटन शुल्क लगाई असूल उपर गर्न सक्नेछ।
९. **प्राकृतिक स्रोत शुल्क:** (१) प्रदेशभिन्न अनुसूची - ६ बमोजिम ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटो र दहत्तर बहत्तरको संकलनमा शुल्क लगाई असूल उपर गरिनेछ।
(२) उपदफा (१) बमोजिमको शुल्कको संकलन सम्बन्धित स्थानीय तहले गर्नेछ।
१०. **राजस्वको बाँडफाँट र दाखिला:** यस ऐनको दफा (४), (५) र (८) बमोजिम संकलित राजस्वको रकम स्थानीय तहले आफ्नो विभाज्य कोषमा जम्मा गरी प्रदेश कर तथा गैरकर राजस्वसम्बन्धी ऐन, २०७५ बमोजिम बाँडफाँट गरी प्रदेश र स्थानीय तहको संचित कोषमा दाखिला गर्नुपर्नेछ ।

११. दर घटाउन, बढाउन वा छुट दिन सकिने: (१) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि प्रदेश सरकारले आवश्यकता अनुसार यो ऐन र अन्य कानूनबमोजिम लगाइएका शुल्क र करको दर घटाउन, बढाउन वा त्यस्तो शुल्क र कर आंशिक वा पूर्ण रूपमा छुट दिन सक्नेछ। त्यस्तो दर घटाइएको, बढाइएको वा छुट दिइएको सूचना प्रदेश राजपत्रमा प्रकाशन गर्नुपर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम करको दर घटाइएको, बढाइएको वा कुनै शुल्क र कर आंशिक वा पूर्णरूपमा छुट दिइएको विवरण प्रत्येक वर्ष आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयले प्रदेश सभामा पेश गर्नुपर्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम दिइएको छुट सुविधाको कसैले दुरुपयोग गरेमा वा कुनै खास प्रयोजनको लागि छुट सुविधामा प्राप्त गरेको मालवस्तु अन्य प्रयोजनमा प्रयोग गरेमा त्यसरी छुट दिइएको शुल्क र कर रकम असूल उपर गरी सो रकम बराबर जरिवाना गरिनेछ ।

१२. प्रक्रिया सरलीकरण वा बाधा अड्काउ फुकुवा गर्न सक्ने: प्रचलित करसम्बन्धी कानून तथा यस ऐनको कार्यान्वयनको क्रममा सार्वजनिक शान्ति र व्यवस्थामा गम्भिर खलल पुगेको वा सार्वजनिक आवागमनमा अवरोध भएको वा विपद्को कारणले उल्लेखित कानूनले प्रदान गरेको कुनै सुविधा उपभोग गर्न नपाउने अवस्था सिर्जना भएमा, कुनै जटिलता देखिएमा वा उल्लेखित कानून तथा यस ऐनको कार्यान्वयनमा कुनै बाधा अड्काउ पर्न गएमा आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयले आवश्यकता अनुसार अवधि थप गर्न, प्रक्रिया सरलीकरण गर्न

वा कार्यान्वयनमा देखिएको बाधा अड्काउ फुकुवा गर्न सक्नेछ ।

१३. प्रदेश सरकारले तोकेबमोजिम हुने:- यस ऐनमा उल्लेख नभएका तर प्रदेश सरकार अन्तर्गतका निकायहरूबाट प्रदान गरिने सेवा वापत लिईने शुल्क तथा दस्तुर लगायतका विषयमा प्रदेश सरकारले प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी तोकेबमोजिम हुनेछ।

अनुसूची-१
(दफा ३ सँग सम्बन्धित)
रजिष्ट्रेशन शुल्क सेवा शुल्क र घरजग्गा रोक्का शुल्क

क. घरजग्गा लगायतका अन्य रजिष्ट्रेशन शुल्क

सि.नं.	लिखतको प्रकार	रजिष्ट्रेशन शुल्कको दर (अन्यथा उल्लेख भएकोमा बाहेक) थैली अङ्कमा			
		म.न.पा. क्षेत्र	उप म.न.पा. क्षेत्र	न.पा. क्षेत्र	गा.पा. क्षेत्र
१.	राजिनामा, सट्टापट्टा र सगोलनामाको लिखत				
	क) राजिनामा, सट्टापट्टा र सगोलनामाको लिखतको थैली अंकमा	५%	४.५%	४%	२%
	ख) सामुहिक आवास योजना अन्तर्गत निर्मित भवन आवास इकाईको लिखतको थैली अंकमा	४%	३%	२%	१%
	ग) सामुहिक आवास योजना अन्तर्गत निर्मित भवन सहितको घरजग्गाको लिखतको थैली अङ्कमा	५%	४.५%	४%	२%
२.	छोडपत्र (संयुक्त लिखत थैली अङ्कमा)	२.५%	२%	२%	१%

	दर्ताफारी (संयुक्त दर्तावाला वीचको) लिखतको थैली अङ्कमा				
३.	हालैदेखिको वकसपत्रको लिखतको थैली अंकमा				
	क) बाजे, बज्यै, आमा, बाबु, पति, पत्नी, दाजु, भाउजु, भाइ, भाईबुहारी दिदी, बहिनी, छोरा, छोराबुहारी, छोरी, छोरीज्वाईँ, सासु, ससुरा, जेठाजु, जेठानी, देवर, देउरानी, भतिजा, भतिजी, नाति, नातिनी, नातिनीबुहारी, काका, काकी, मामा, माइजु, भाञ्जा, भाञ्जी ठूलो-बुवा, ठूली-आमा (बाबु तर्फका) आमाजु, नन्द, सौता-सौता र एकै दाजु भाईको छोरा, छोरी, फूपू र भदा भदै वीच ।				
	अ) रु.१ लाखसम्मको थैली अङ्कमा	१.५%	१%	१%	०.५%
	आ) रु.१ लाखभन्दा माथि जतिसुकै थैली अङ्कमा	२.५%	२%	२%	१%
	ख) अन्य वकसपत्र र दानपत्रको थैली अङ्कमा स्पष्टीकरण : सरकारी विश्वविद्यालय, सरकारी क्याम्पस-कलेज, सामुदायिक विद्यालय, सामुदायिक अस्पताल, नेपाल सरकारका कार्यालय, प्रदेश तथा स्थानीय तह तथा नेपाल सरकारको नाममा प्राप्त हुने दानपत्रको लिखतमा कुनै शुल्क लाग्ने छैन ।	१५%	१५%	१५%	१०%

४.	अंशवण्डा तथा अंश भपाईको लिखतमा				
	क) रु.३० लाखसम्मको थैली अङ्कमा	०.२%	०.२%	०.२%	०.२%
	ख) रु.३० लाख भन्दा वढी रु. २ करोडसम्मको थैली अङ्कमा	०.३%	०.३%	०.३%	०.३%
	ग) रु. २ करोड भन्दा माथिको थैली अङ्कमा	०.५%	०.५%	०.५%	०.५%
५.	मानो छुट्टिएको र मानो जोडिएको लिखत				
	क) मानो छुट्टिएको प्रति लिखत	.१२०००१-	रु.११०००१-	रु.१००००१-	रु.५०००१-
	ख) मानो जोडिएको प्रति लिखत	रु.१५०००१-	.१२०००१-	रु.१००००१-	रु.५०००१-
६.	शेषपछिको वकसपत्र÷ अष्टलोहको प्रतिलिखत				
	क) तीन पुस्ताभित्रको	रु.७०००१-	रु.६०००१-	रु.५०००१-	रु.२०००१-
	ख) तीन पुस्ताबाहिरको	रु.१२०००१-	रु.११०००१-	रु.१००००१-	रु.४०००१-
७.	दृष्टिवन्धकी, भोगवन्धकी र लखवन्धकीको लिखतको थैली अंकमा	१%	१%	१%	१%
८.	अधिकारनामा, मञ्जुरीनामा र अख्तियारनामाको लिखत	रु.२०००१-	रु.२०००१-	रु.२०००१-	रु.२०००१-
९.	दाखील खारेज नहुने कपाली तमसुक र करारनामाको प्रति लिखत	१%	१%	१%	१%

१०.	सि.नं. ४ को अंशवण्डा तथा अंश भरपाईको लिखत घर वा जग्गा वा घरजग्गा दुवै भएको इलाकाको कुनै मालपोत कार्यालयबाट पारित गर्न सकिने छ । सि.नं. १ देखि १५ सम्मका अन्य घर वा जग्गा वा घरजग्गा दुवै रजिष्ट्रेशन शुल्क लाग्ने लिखतहरू घर जग्गा भएको इलाकाको कार्य गर्ने कार्यालय बाहेक अन्य कार्यालयबाट पारित गर्न सकिने छैन । स्थायी ठेगाना भन्दा बाहेक अन्य इलाकाबाट अंशवण्डा वा अंश भरपाई गर्दा स्थायी ठेगाना भएको इलाकामा यस अघि अंशवण्डा वा अंश भरपाई भए वा नभएको बुझि एकिन गर्नुपर्ने ।				
११.	गुठी स्थापना लिखत (गुठी वापत दर्ता)	रु.६००१-	रु.५५०१-	रु.५००१-	रु.४००१-
१२.	घर बहाल लिखत वापत पहिलो महिनाको बहाल रकमको	५%	४.५%	४%	३%
१३.	फलोपभोग (युजु फ्रक्ट्री)	रु.१०००१-	रु.८००१-	रु.७००१-	रु.५००१-
१४.	शेषपछिको बकसपत्र संशोधन वा रद्द गर्दा:				
	क. शर्त संशोधन	रु.१५००१-	रु.१२००१-	रु.१०००१-	रु.५००१-
	ख. बकस पत्र रद्द	रु.२०००१-	.१७००१-	रु.१५००१-	रु.१०००१-
१५.	अन्य लिखत				
	क. रकम खुलेकोमा	३%	२.५%	२%	१%
	ख. रकम नखुलेकोमा	रु.७०००१-	रु.६०००१-	रु.५०००१-	रु.३०००१-

ख. सेवा शुल्क

सि.नं.	विवरण	सेवा शुल्कको दर (अन्यथा उल्लेख भएकोमा बाहेक) थैली अङ्कमा			
		म.न.पा. क्षेत्र	उप म.न.पा. क्षेत्र	न.पा. क्षेत्र	गा.पा. क्षेत्र
१.	लिखत रजिष्ट्रेशनको लागि डोर माग गर्ने निवेदनमा डोर शुल्क:				
	क) तराई क्षेत्रमा	रु.१५०००।-	रु.१००००।-	रु.७०००।-	रु.३०००।-
	ख) अन्य क्षेत्रमा	रु.१५०००।-	रु.७०००।-	रु.५०००।-	रु.२०००।-
२.	वित्तीय धितो नेपाल राष्ट्र बैंकबाट वित्तीय कारोवार गर्न स्वीकृति प्राप्त बैंक, वित्तीय तथा सहकारी संस्थाबाट दिने कर्जाको धितोबन्धक वा दृष्टिबन्धक लिखतमा				
	क) रु. १,००,०००।- सम्मको लिखतको थैली अङ्कमा	रु.१०००।-	रु.१०००।-	रु.१०००।-	रु.१०००।-
	ख) रु. १,००,०००।- भन्दा बढी रु. ५,००,०००।- सम्मको थैली अङ्कमा	रु.१५००।-	रु.१५००।-	रु.१५००।-	रु.१५००।-
	ग) रु. ५,००,०००।- भन्दा बढी रु.१०,००,०००।- सम्मको थैली अङ्कमा	रु.२५००।-	रु.२५००।-	रु.२५००।-	रु.२५००।-
	घ) रु.१०,००,०००।- भन्दा बढी रु.२०,००,०००।- सम्मको थैली अङ्कमा	रु.३०००।-	रु.३०००।-	रु.३०००।-	रु.३०००।-

	ड) रु.२०,००,०००।- भन्दा बढी रु.५०,००,०००।- सम्मको थैली अङ्कमा	रु.५०००।-	रु.५०००।-	रु.५०००।-	रु.५०००।-
	च) रु. ५०,००,०००।- भन्दा बढी रु. १,००,००,०००।- सम्मको थैलीअङ्कमा	रु.२००००।-	रु.२००००।-	रु.२००००।-	रु.२००००।-
	छ) रु १,००,००,०००।- भन्दा बढी रु.२,००,००,०००।- सम्मको थैली अङ्कमा	.३००००।-	.३००००।-	.३००००।-	.३००००।-
	ज) रु २,००,००,०००।- भन्दा बढी रु.५,००,००,०००।- सम्मको थैलीमा अङ्कमा	रु.६५०००।-	रु.६५०००।-	रु.६५०००।-	रु.६५०००।-
	झ) रु.५,००,००,००० भन्दा बढी जतिसुकै थैली अङ्कमा	रु.१०००००।-	रु.१०००००।-	रु.१०००००।-	रु.१०००००।-
३.	सरकारी जग्गा लिजमा उपलब्ध गराउने	सरकारी जग्गा दर्ता तथा लिजमा उपलब्ध गराउन प्रदेश सरकारले नीति बनाई शुल्क तोक्न सक्नेछ ।			
४.	जग्गाधनी दर्ता श्रेस्ताको प्रतिलिपिको लागि (टिकट बाहेक) प्रति पुर्जा (जुनसुकै प्रयोजनको लागि)				
	क) तराई क्षेत्र	रु.६००।-	रु.५००।-	रु.३००।-	रु.२००।-
	ख) अन्य क्षेत्र	रु.६००।-	रु.३००।-	रु.२००।-	रु.१००।-
५.	दाखिल खारेज शुल्क				
	क) करार अनुसार लिखत पारित गर्न ठहऱ्याएको फैसला वा मिलापत्र अनुसारको	५%	४.५%	४%	२%

दाखिल खारेज गर्दा				
ख) अन्य मिलापत्र (अंश र अपुताली बाहेक) को दाखिल खारेज गर्दा	३%	२.५%	२%	१%
ग) बैंक वित्तीय संस्था वा सहकारी संस्थाबाट कर्जा प्रवाह गर्दा लिएको धितो लिलाम गर्दा व्यक्तिले सकार गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाको पत्रानुसार व्यक्तिको नाउमा दा.खा. गर्दाको थैली अङ्कमा	५%	४.५%	४%	२%
घ) बैंक वित्तीय संस्था वा सहकारी संस्थाबाट कर्जा प्रवाह गर्दा लिएको धितो लिलाम गर्दा व्यक्तिले सकार नगरी ऋणीकै नामबाट बैंक वित्तीय संस्था वा सहकारी संस्थाले आफ्नो नाँउमा दाखिल खारेज गर्दा प्रति मिसिल	रु.७०००१-	रु.६०००१-	रु.५०००१-	.२०००१-
ड) बैंक, वित्तीय संस्था वा सहकारी संस्थाले कर्जा प्रवाह गर्दा लिएको धितो लिलाममा बैंक वा संस्था आफैले सकार गरेपछि सम्बन्धित ऋणीलाई नै फिर्ता गर्दा पारित गर्ने लिखतको थैली अङ्कमा	२.५%	२%	२%	१%

	च) भूमिसुधार कार्यालयबाट जग्गा बाँडफाँट भई दा.खा. हुन आँउदा प्रति मिसिल	रु.५००१-	रु.४००१-	रु.३००१-	रु.२००१-
	छ) अदालत वा न्यायिक निकायको फैसला बमोजिम लिलाम बढाबढ गरी दाखिल खारेज गर्दा प्रति मिसिल	रु.५०००१-	रु.३०००१-	रु.१०००१-	रु.५००१-
	ज) शेषपछिको वकसपत्रको दाखिल खारेज				
	अ) तीनपुस्ता भित्रको भए	सबै क्षेत्रका लागि अंशवण्डा सरह			
	आ) तीनपुस्ता बाहिरको भए (थैली अंक) मा	अंशवण्डा सरह तोकिएको रकममा १० प्रतिशत थप			
६.	नामसारी				
	क) तीन पुस्ता भित्रको नामसारी गर्दा	रु.१५००१-	रु.१२००१-	रु.१०००१-	रु.५००१-
	ख) तीन पुस्ताभन्दा बाहिरको नामसारी गर्दा	रु.३५००१-	.३०००१-	रु.३०००१-	रु.१५००१-
७.	हाल साविक पुनः नापजाँच पछिको श्रेस्ता हाल साविक तथा अघावधिक गर्दा प्रति मिसिल	रु.४००१-	रु.३००१-	रु.२००१-	रु.१००१-
८.	घर कायम श्रेस्ता पूर्जामा घर जनाउने प्रति निवेदनमा	रु.२५००१-	रु.२०००१-	रु.२०००१-	रु.५००१-
९.	संशोधन शुल्क	रु.३००१-	रु.२००१-	रु.१००१-	रु.५०१-

	मालपोत ऐन २०३४ को दफा ७(३) अनुसारको विवरणमा संशोधन गर्नु पर्दा प्रति मिसिल				
१०.	रोक्का शुल्क				
	क) लिखत रजिष्ट्रेशन भएकोमा (थैली अङ्क जतिसुकै भएपनि)	नलाग्ने	नलाग्ने	नलाग्ने	नलाग्ने
	ख) लिखत रजिष्ट्रेशन नहुनेमा				
	अ) रु.१०००००।- सम्मको ऋण अङ्कमा	रु.५००।-	रु.४००।-	रु.३००।-	रु.२००।-
	आ) रु.१०००००।- भन्दा बढी रु.५,०००००।- सम्म ऋण अङ्कमा	रु.८००।-	रु.७००।-	रु.५००।-	रु.३००।-
	इ) रु. ५०००००।- भन्दा बढी जतिसुकै ऋण अंकमा	रु.१०००।-	रु.८००।-	रु.७००।-	रु.५००।-
	ई) ऋण अङ्क नखुलेकोमा	रु.५०००।-	रु.४०००।-	रु.३०००।-	रु.२०००।-
११	क) जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा दस्तुर	सर्वै क्षेत्रको रु. ५०।-			
	ख) जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा प्रतिलिपी दस्तुर	रु.१००।-	.१००।-	.१००।-	.१००।-

ग. विविध

१.	जलविद्युत उद्योग, चिया खेती, कफी खेती, कपास खेती, पुष्प व्यवसाय, तरकारी खेती, पशुपंक्षीपालन, अलैची खेती, जडिबुटी खेती एवं फलफूल उद्योगको नाममा खरीद गर्ने जग्गाको लिखत पारित गर्दा लागने रजिष्ट्रेशन शुल्कमा सम्बन्धित स्थानीय तहको सिफारिका आधारमा पचहत्तर प्रतिशत छुट हुनेछ । तर, त्यस्तो जग्गाको प्रयोग उद्देश्य विपरित भएको पाइएमा सम्बन्धित स्थानीय तहले छुट भएको रजिष्ट्रेशन शुल्क असूल गरी सोही रकम बराबर जरिवाना गर्नुपर्नेछ ।
२.	अधिकारनामा र शेषपछिको वकसपत्र लिखत बाहेक अन्य सबै प्रकारको लिखतमा थैली अंङ्क अनिवार्य रुपमा खुलाउनु पर्नेछ ।
३.	दुई वा दुई भन्दा बढी पक्षले आपसी सहमतिमा कृषि प्रयोजनको लागि जग्गाको चक्लाबन्दी गर्न हक हस्तान्तरण गर्दा सो मा लागने राजस्व मिनाह गरिनेछ । यसरी राजस्व मिनाहको सुविधा लिई चक्लाबन्दी गरेको जग्गाको कुनै पनि किसिमले हक हस्तान्तरण गर्न पाइनेछैन ।
४.	प्रदेशभित्र सूती, गुड्खा, पानपराग र मदिराजन्य उद्योग बाहेकका उत्पादनमूलक उद्योगले उद्योग स्थापना तथा सञ्चालन गर्न उद्योगको नाममा खरीद गर्ने जग्गाको लिखत पारित गर्दा लागने रजिष्ट्रेशन शुल्कमा पचहत्तर प्रतिशत छुट हुनेछ । तर, त्यस्तो जग्गाको प्रयोग उद्देश्य विपरित भएको पाइएमा सम्बन्धित स्थानीय तहले छुट भएको रजिष्ट्रेशन शुल्क असूल गरी सोही रकम बराबर जरिवाना गर्नु पर्नेछ ।
५.	माथि बुँदा नं. १, ३ र ४ बमोजिम छुट सुविधा लिन सम्बन्धित व्यवसाय दर्ताको प्रमाणपत्र पेश गर्नुपर्नेछ । प्रमाणपत्र प्राप्त नगरिसकेको अवस्थामा सम्बन्धित स्थानीय तहको प्रमुख/अध्यक्षको सिफारिस पेश गर्नुपर्नेछ ।
६.	(क) प्रदेशभित्र कृषि ऋण, बीमा संस्थान, बीमा समितिबाट स्वीकृति प्राप्त बीमा कम्पनी, विश्वविद्यालय, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्ना बहालवाला कर्मचारीहरूलाई सेवा सर्तबमोजिम दिने ऋण सुविधाको धितो बन्धक लिखत पारित गर्दा रजिष्ट्रेशन शुल्क छुट हुनेछ । तर, सेवा शुल्क रु. १०००।- लाग्नेछ ।

	(ख) प्रदेशभित्र कर्मचारी सञ्चयकोष तथा नागरिक लगानी कोषले नियमित बचत जम्मा गर्ने आफ्ना सञ्चयकर्ताहरूलाई ऋण सुविधा उपलब्ध गराउँदा लिने धितोको धितो बन्धक लिखत पारित गर्दा रजिष्ट्रेशन शुल्क छुट हुनेछ । तर, सेवा शुल्क रु. ५००।- लाग्नेछ ।
७.	(क) सहकारी ऐन, २०७४ बमोजिम दर्ता भै संचालनमा रहेका सहकारी संस्थाहरूले आफ्ना शेयर सदस्यहरू बीच ऋण लगानी-प्रवाह गर्दा तीस लाख रुपैयाँ सम्मको थैली अंकमा रोक्का शुल्क वाहेक सेवा शुल्क छुट हुनेछ । सो भन्दा माथिको थैली अंकमा खण्ड ख सेवा शुल्क महलको सि.नं. २ बमोजिमको सेवा शुल्क लाग्नेछ तर रोक्का शुल्क छुट हुनेछ । (ख) यो ऐन प्रारम्भ भएपश्चात् प्रदेशभित्र बैकिङ्ग तथा वित्तीय व्यावसाय र बीमा व्यवसाय गर्ने एकै प्रकृतिका निकायहरू एक आपसमा गाभिन चाहेमा गाभिने संस्थाहरूले सो प्रयोजनका लागि घरजग्गाको एकत्रित गर्दा संशोधन शुल्क वाहेक अन्य शुल्क लाग्ने छैन ।
८.	जनआन्दोलन, जनयुद्ध र मधेश आन्दोलनमा सहादत प्राप्त गरेका शहीदका आश्रित पति, पत्नी, छोरा र छोरी तथा माता-पिताको नाममा स्वामित्व प्राप्त हुनेगरी पारीत हुने लिखतमा यस ऐन बमोजिम लाग्ने सबै प्रकारको शुल्क पूर्ण रूपमा छुट हुनेछ ।
९.	पूर्ण अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित एवम् पिछडिएका जाती भनी स्थानीय निकायबाट प्रमाणित भएको सिफारिस वा आधिकारीक प्रमाणको आधारमा तिनीहरूको नाममा स्वामित्व प्राप्त हुँदा यस ऐन बमोजिम असूल गरिने घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्कमा पचास प्रतिशत छुट हुनेछ ।
१०.	(क) महिला, सत्तरी वर्ष भन्दा बढी उमेरका ज्येष्ठ नागरिक र नाबालकको नाममा जुनसुकै प्रकारबाट स्वामित्व प्राप्त हुनेगरी पारित हुने लिखतमा यस ऐन बमोजिम लगाइएको रजिष्ट्रेशन शुल्कमा पच्चीस प्रतिशत छुट हुनेछ । तर, एकल महिलाको हकमा भने पैतिस प्रतिशत छुट हुनेछ । (ख) हाल पति वा पत्नीको नाममा कायम रहेको घरजग्गाको स्वामित्व परिवर्तन गरी पति-पत्नी दुवैको संयुक्त स्वामित्वको रूपमा

	लिखत गर्न चाहेमा सो संगोलनामाको लिखतमा रु.१००।- मात्र रजिष्ट्रेशन शुल्क लाग्नेछ ।
	(ग) ३०० जना भन्दा बढी व्यक्तिलाई प्रत्यक्ष रोजगारी दिने उत्पादनमूलक उद्योग स्थापना गर्न वा विस्तार गर्नका लागि जग्गा खरीद गर्दा लाग्ने रजिष्ट्रेशन शुल्कको लिखतमा पचहत्तर प्रतिशत छुट दिइनेछ । तर, त्यस्तो जग्गाको प्रयोग उद्देश्य विपरित भएको पाइएमा सम्बन्धित स्थानीय तहले छुट भएको रजिष्ट्रेशन शुल्क असूल गरी सोही रकम बराबर जरिवाना गर्नुपर्नेछ ।
११.	भूमिहीन मूक्त कर्मैया र मूक्त हलिया परिवारले सहूलियत ऋण र अनुदान प्राप्त गरी खरीद गरेको जग्गाको लिखत पारित गर्दा लाग्ने रजिष्ट्रेशन शुल्क, सेवा शुल्क र रोक्का शुल्क पूर्ण रूपमा छुट हुनेछ ।
१२.	विविधको क्रमसंख्या ८, ९, १० र ११ बमोजिम छुट दिँदा एकै व्यक्तिलाई एकभन्दा बढी आधारमा छुट पाउने भएमा सबैभन्दा बढी कुनै एकमात्र छुट दिइनेछ ।
१३.	बैंक, वित्तीय एवम् सहकारी संघ, संस्था र अदालतबाट भई आएको मिलापत्र अनुसार दाखिल खारेज गर्नुपर्दा सेवा शुल्क असूल गर्ने प्रयोजनको लागि सम्बन्धित स्थानीय तहले रजिष्ट्रेशन प्रयोजनको लागि तोकेको न्यूनतम मूल्य र मिलापत्र वा बैंक, वित्तीय एवम् सहकारी संघ संस्थाको पत्रमा उल्लेख भएको मूल्य मध्ये जुन बढी हुन्छ सोहीलाई कायम गर्नुपर्नेछ ।
१४.	धार्मिक तथा सामाजिक हितका निमित्त स्थापित नेपालमा दर्ता भएका संघ, संस्था वा निकायले आफ्नो नाउमा प्राप्त गर्ने जग्गाको लिखत पारित गर्दा पचास प्रतिशत रजिष्ट्रेशन शुल्क छुट दिइनेछ ।
१५.	प्रदेशभित्र यो ऐन लागू हुँदाका वखत नेपाल सरकारबाट घोषणा भएका वा यसपछि घोषणा हुने नगरपालिका वा उपमहानगरपालिका वा महानगरपालिकाको हकमा त्यस्ता नगरपालिकाको नाम र क्षेत्र निर्धारण गरी नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरेको मिति देखि यस अनुसूची बमोजिमको घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क र सेवा शुल्क लाग्नेछ ।

१६.	सहकारी ऐन, २०७४ अन्तर्गत दर्ता भएका सहकारी संस्थाहरूले संस्थाको प्रयोजनको लागि मात्र पहाडी क्षेत्रमा २ रोपनी , तराई र भित्री मधेशमा ३ कठ्ठासम्म जग्गा र भवन खरीद गर्दा लाग्ने रजिष्ट्रेशन शुल्क सहकारी विभागको सिफारिसमा पूर्ण रूपमा छुट हुनेछ । तर, त्यस्ता सहकारी संस्थाले रजिष्ट्रेशन शुल्क छुट सुविधामा खरीद गरेको जग्गा तथा भवन संस्था गाभिएको वा विघटन भएको अवस्थामा बाहेक विक्री गरेमा पहिले छुट दिएको रजिष्ट्रेशन शुल्क असूल उपर गरिनेछ ।
१७.	एउटै कारोवारबाट ५० लाख रुपैयाँ वा सोभन्दा माथिको घर वा जग्गा खरीद विक्री गर्दा क्रेताले बैंकबाट भुक्तानीको लागि योग्य (गुड फर पेमेन्ट) भनी छाप लागेको चेकको फोटोकपी पेश गरेपछि वा विक्रेताका नाममा बैंकमा रहेको खातामा रकम जम्मा गरेको बैंक भौचरको फोटोकपी पेश गरेपछि मात्र सम्बन्धित निकायले लिखत पारित गर्नेछ ।
१८.	पति पत्नीको संयुक्त नाममा पारित हुने लिखतमा महिला सरह रजिष्ट्रेशन शुल्क छुट दिइनेछ ।
१९.	तीनपुस्ता भित्र छोरी वा नातिनीहरूमा संयुक्त नामसारी भई दर्ताफारी गर्दा क्रमसंख्या २ मा उल्लेखित छोडपत्रको दररेटको आधा शुल्क लाग्नेछ ।
२०.	नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तह वा अन्तर्गतको कुनै एक निकायको नाममा रहेको जग्गा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तह वा अन्तर्गतको अर्को कुनै निकायको नाममा रजिष्ट्रेशन वा दाखिल खारेज गर्नुपर्दा रजिष्ट्रेशन शुल्क तथा सेवा शुल्क लाग्ने छैन ।
२१.	कुनै व्यक्ति वा संस्थाको स्वामित्वमा रहेको जग्गा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तह वा मातहतका कुनै निकायलाई निःशुल्क रूपमा प्राप्त भएमा वा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तह वा मातहतका कुनै पनि निकायले खरीद गरि लिएमा वा लिलाम सकार गरेमा सो मा रजिष्ट्रेशन शुल्क तथा सेवा शुल्क लाग्ने छैन ।
२२.	वैदेशिक रोजगारीबाट बैंकिङ्ग प्रणाली मार्फत रेमिट्यान्स प्राप्त भएको बैंकको प्रमाणित कागजातको आधारमा त्यस्तो रेमिट्यान्सबाट खरीद हुने जग्गाको लिखतमा पच्चीस प्रतिशत रजिष्ट्रेशन शुल्क छुट दिइनेछ ।

२३.	यस ऐन बमोजिमको छुट सुविधा यो ऐन प्रारम्भ भएको मिति देखि वि.सं. २०७८ साल आषाढ मसान्तसम्मको अवधिमा कारोबार हुन आउने लिखतको हकमा मात्र कायम हुनेछ ।
२४.	यस अनुसूचीको प्रयोजनको लागि तराईक्षेत्र भन्नाले तराई र भित्री मधेशका जिल्ला सम्झनुपर्दछ ।

अनुसूची-२
(दफा ४ सँग सम्बन्धित)
सवारी साधन कर

क्र.सं.	सवारीको किसिम	वार्षिक करको दर (रु.)मा
१	निजी सवारी साधनमा देहाय बमोजिम सवारी साधन कर लाग्नेछः	
	क) कार, जिप, भ्यान, माइक्रो बस	
	(अ) १००० सी.सी सम्म	२००००
	(आ) १००१ सी.सी देखि १५०० सी.सी सम्म	२२०००
	(इ) १५०१ सी.सी. देखि २००० सी.सी. सम्म	२५०००
	(ई) २००१ सी.सी. देखि २५०० सी.सी. सम्म	३४०००
	(उ) २५०१ सी.सी. देखि २९०० सी.सी. सम्म	३९०००
	(ऊ) २९०१ सी.सी. देखि माथि सबै	५५०००
	ख) डोजर, एक्सभेटर, लोडर, रोलर, ट्रिपर, क्रेन जस्ता मेशिनरी उपकरण र मिनीटिपर	
	(अ) डोजर, एक्सभेटर, लोडर, रोलर, ट्रिपर, क्रेन जस्ता मेशिनरी उपकरण	४००००
(आ) मिनीटिपर	३००००	

	ग) हिलर, टेम्पो, ट्रेक्टर र पावर ट्रिलर	
	(अ) श्री हिलर र टेम्पो	५०००
	(आ) ट्रेक्टर	
	i) कृषि प्रयोजन	४०००
	ii) गैर कृषि प्रयोजन	१५०००
	(ई) पावर ट्रिलर	२०००
	घ) मिनिट्रक/मिनिबस	
	ङ) ट्रक/बस	
	(च) मोटर साईकल	
	अ) १२५ सी.सी. सी.सी. सम्मको	२५००
	आ) १२६ सी.सी. देखि २५० सी.सी. सम्म	४५००
	इ) २५१ सी.सी. देखि ४०० सी.सी. सम्म	९५००
	ई) ४०१ सी.सी. र सो देखि माथि	२००००
	२	भाडामा दर्ता भएका सवारी साधनमा देहाय बमोजिम सवारी साधन कर लाग्नेछः
(क) कार, जिप, भ्यान, माइक्रो बस		
(अ) १३०० सी.सी.सम्म		८५००
(आ) १३०१ सी.सी. देखि २००० सी.सी. सम्म		१००००
	(इ) २००१ सी.सी.देखि २९०० सी.सी.सम्म	१२०००

	(ई) २९०१ सी. सी. देखि ४००० सी.सी. सम्म	१४०००
	(उ) ४००१ सी.सी. र सोभन्दा माथि सबै	१७०००
	(ख) डोजर, एक्साभेटर, लोडर, रोलर, ट्रिपर, क्रेन जस्ता मेशिनरी उपकरण	२००००
	(ग) श्री हीलर र टेम्पो	४०००
	(घ) ट्रैक्टर (कृषि प्रयोजन)	१५००
	(ङ) पावर ट्रिलर	१५००
	(च) मिनीट्रक, मिनीबस	१२५००
	(छ) मिनी ट्रिपर	१५०००
	(ज) ट्रक	१७०००
	(झ) बस	१६०००
३.	नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार, स्थानीय तह, पर्यटक सवारी र सार्वजनिक संस्थानका नाउँमा दर्ता भएका सवारी साधनहरूलाई भाडामा दर्ता भएका सवारी साधनमा लाग्ने सरह कर लाग्नेछ ।	
४.	पेट्रोलियम पदार्थ बाहेक अन्य इन्धनद्वारा सञ्चालन हुने सवारी साधनमा माथि उल्लेखित क्रम संख्या १ र २ बमोजिम लाग्ने सवारी साधन करमा बीस प्रतिशत छुट हुनेछ । तर, विद्युतीय माध्यमद्वारा सञ्चालित सवारी साधनमा सवारी साधन कर लाग्ने छैन ।	
५.	शुरु पैठारी मितिले एक वर्षभन्दा कम अवधि भएमा दामासाहीले सवारी साधन कर लगाईनेछ । तर, व्यापार मौज्जातमा रहेका सवारी साधनमा यस्तो कर लाग्ने छैन ।	
६.	सवारी साधन बिग्रेको वा अन्य कुनै कारणबाट सो सवारी साधन चलाउन नपाएको भनी प्रदेश सरकारले ठहर्‍याएको कुनै व्यक्ति वा संस्थाको नाममा दर्ता भएको सवारी साधनलाई सवारी साधन कर लाग्ने छैन	

७.	उत्पादनका मितिले पन्ध्र वर्षभन्दा पुराना सवारी साधनहरूलाई लाग्ने सवारी साधन करमा चौध वर्षभन्दा बढीको प्रत्येक वर्षका लागि पाँच प्रतिशतका दरले थप गरी सवारी साधन कर लाग्नेछ । तर यस्तो सवारी साधनको कुल कर रकम उक्त सवारी साधनको लागि तोकिएको कर रकमको दोब्बरभन्दा बढी हुने छैन ।
८.	भाडाका बस, मिनीबस तथा माइक्रोबसका सवारी साधनले विद्यार्थी, ज्येष्ठ नागरिक, अपांगता भएका व्यक्ति, जन आन्दोलनमा घाइतेलाई सहूलियतको रूपमा भाडामा छुट दिएबापत त्यस्ता सवारी साधनका धनीले तोकिएको करमा साठी प्रतिशत छुट पाउनेछन् । प्रदेश सरकारको कुनै निकायबाट अनुगमन गर्दा सो बमोजिमको छुट दिएको नपाईएमा छुट दिएको रकम र सोही बराबर जरिवाना गरी असुल उपर गरिनेछ ।
९.	जुनसुकै सवारी साधनका धनीले चाहेमा लाग्ने सवारी साधन कर प्रचलित दरका आधारमा एकमुष्ट रूपमा पाँच वर्षसम्मका लागि एकैपटक भुक्तानी गरी नवीकरण गराउन सक्नेछन् । यसरी अग्रिम रूपमा पाँच वर्षको सवारी साधन कर एकमुष्ट बुझाई नवीकरण गराएमा लाग्ने सवारी साधन करमा दश प्रतिशत छुट हुनेछ ।
१०.	सार्वजनिक संग्रहालयमा प्रदर्शनीका लागि राखिएका बीस वर्षभन्दा पुराना सवारी साधनलाई वार्षिक तिर्नुपर्ने सवारी साधन कर लाग्ने छैन ।
११.	क्रम संख्या १ र २ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि दमकल, एम्बुलेन्स र शव वाहनलाई सवारी साधन कर लाग्ने छैन ।
१२.	बीस लाख रुपैयाँभन्दा बढीको सवारी साधन खरिद गर्दा सम्बन्धित सवारी साधन क्रेताले एकाउन्ट पेयी चेकबाट मात्र बिक्रेतालाई रकम भुक्तानी गर्नुपर्नेछ ।
१३.	यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि अपाङ्गता भएका व्यक्तिले प्रयोग गर्न मिल्ने गरी बनाईका १५० सी.सी. सम्मका स्कूटरमा सवारी साधन कर लाग्ने छैन ।
१४.	नेपालमा हाल सञ्चालनमा रहेका पुराना ट्रकलाई नेपालमा नै बन्द कन्टेनरको रूपमा रूपान्तरण गर्न निवेदन दिने सवारी साधनका

	धनीलाई निजले बुझाउनु पर्ने सवारी साधन कर वापत पचास हजार रुपैयाँ वा चार वर्षको सवारी साधन कर वापत हुन आउने रकम मध्ये जुन घटी हुन्छ सो बराबरको रकम छुट दिइनेछ । तर, यस्तो छुट सुविधा दश वर्ष भन्दा पुराना ट्रकहरूलाई दिइने छैन
१५.	सार्वजनिक यातायातका रूपमा सञ्चालन गर्ने गरी दर्ता भएका प्रा.लि. कम्पनीहरूले संचालन गर्ने सार्वजनिक बसहरूले तिर्ने सवारी साधन करमा पच्चीस प्रतिशत छुट दिइनेछ ।
१६.	हुवानी कार्य संचालन गर्नेगरी दर्ता भएका प्रा.लि. कम्पनीहरूले सञ्चालन गर्ने १० टन भन्दा माथिका बन्द कन्टेनर र ठूला ट्रकहरूले तिर्ने सवारी साधन करमा पच्चीस प्रतिशत छुट दिइनेछ ।
१७.	नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले जफत गरी लिलाम बिक्री गरेको सवारी साधनमा सो मिति भन्दा अगाडिको अवधिको यस्तो कर लाग्ने छैन ।
१८.	यस ऐन बमोजिम छुट सुविधा उपलब्ध गराउँदा दुई वा सो भन्दा बढी छुट सुविधा पाउने अवस्था भएमा जुन शिर्षकमा सबैभन्दा बढी छुट सुविधा उल्लेख भएको छ सो मात्र छुट हुनेछ ।
२०	सार्वजनिक यात्रुवाहक सवारी साधनले यस ऐन बमोजिम बुझाउनु पर्ने खुद कर रकममा ३३ प्रतिशत छुट हुनेछ ।
२१	मिति २०७६ चैत्र ११ गते पछि कर दाखिला गर्नुपर्ने म्याद कायम भएका सवारी साधनको हकमा चालु आ.व. २०७६/७७ को सवारी साधन कर रकम आगामि आ.व. २०७७/७८ मा बुझाउदा लाग्ने जरिवाना २०७७ साल आश्विन मसान्तभित्र दाखिला गरेमा मिनाहा हुनेछ ।
२२	ऋ.सं. १ (ग) (आ) को प्रयोजनको लागि सवारी साधनधनिले कृषि वा गैरकृषि प्रयोजन खुलाई स्वःघोषणा गरे बमोजिम कर असुलउपर गरिनेछ। कृषि प्रयोजन भनि घोषणा गरेका सवारी साधनको दर्ता प्रमाण पत्रमा समेत कृषि प्रयोजन भनी उल्लेख गर्नुपर्नेछ । कृषि प्रयोजनको लागि स्वघोषणा गरिएको सवारी साधन प्रयोजन विपरित प्रयोग भएको पाइएमा पटकै पिच्छे रु ५०० का दरले जरिवाना लाग्नेछ ।

अनुसूची ३
(दफा ५ सँग सम्बन्धित)

मनोरञ्जन कर

१. चलचित्र, नाटकघर, भिडियोघर र थियटरमा टिकट मूल्यको ५ प्रतिशत मनोरञ्जन कर लाग्नेछ।
२. सर्कस, खेल, मेला, जादु, चटके र विभिन्न प्रदर्शनीमा टिकटको व्यवस्था भएकोमा टिकट मूल्यको ५ प्रतिशत र टिकटको व्यवस्था नभएकोमा देहाय बमोजिमको दरमा मनोरञ्जन कर लाग्नेछ ।

सि. नं.	मनोरञ्जन सेवा	कार्यक्रम	जिल्लाको वर्ग अनुसार करको दर (रु. मा.)		
			क वर्ग	ख वर्ग	ग वर्ग
१.	सर्कस, खेल, मेला, जादु, चटके	१ दिन सम्मको	१०,०००।-	५,०००।-	२,५००।-
		७ दिनसम्म	५०,०००।-	२५,०००।-	१२,०००।-
		८ देखि १५ दिनसम्म।	१,००,०००।-	५०,०००।-	२५,०००।-
		१६ देखि ३० दिन सम्म ।	१,५०,०००।-	७५,०००।-	३७,०००।-

द्रष्टव्यः यस दफाको प्रयोजनको लागि जिल्लाहरूको वर्गीकरण देहाय बमोजिम हुनेछ ।

"क" वर्गमा पर्ने जिल्लाहरू: नवलपरासी (वर्दघाट सुस्ता पश्चिम), रुपन्देही, कपिलवस्तु, दाङ्ग, बाँके र बर्दिया

"ख" वर्गमा पर्ने जिल्लाहरू: पाल्पा, गुल्मी, अर्घाखाँची र प्यूठान

"ग" वर्गमा पर्ने जिल्लाहरू: रोल्पा र रुकुम (पूर्व)

३. ३० दिन भन्दा माथिको सर्कस, खेल, मेला, जादु, चटके र विभिन्न प्रदर्शनीमा टिकटको व्यवस्था अनिवार्य गर्नुपर्नेछ ।
४. टि.भी. केवल नेटवर्कको हकमा शुल्कको १ प्रतिशत र डिश टि.भी. को हकमा रिचार्ज रकमको २ प्रतिशतका दरले कर लाग्नेछ ।

अनुसूची-४
(दफा ७ सँग सम्बन्धित)

कृषि आयमा कर

सि.नं.	आयको वर्गीकरण	करको दर
१	घोषित खुद आय रु. ५,००,०००।- सम्म	छुट
२	घोषित खुद आय रु. ५,००,०००।- भन्दा माथि रु.१०,००,०००।- सम्म	५%
३	घोषित खुद आय रु. १०,००,०००।- भन्दा माथि रु.२०,००,०००।- सम्म	१०%
४	घोषित खुद आय रु.२०,००,०००।- भन्दा माथिको हकमा पहिलो २० लाखसम्म सि.नं. ३ बमोजिम, त्यसपछिको २० लाखमा प्रतिलाख २%, त्यसभन्दा माथिको जुनसुकै रकममा प्रतिलाख ३% का दरले कर लाग्नेछ ।	

अनुसूची-५
(दफा ८ सँग सम्बन्धित)
पर्यटन शुल्क

१. प्रदेश भित्रका आफ्नो स्वामित्वमा रहेका पर्यटकीय स्थलहरूको प्रवेश शुल्कमा टिकट मूल्यको ५ प्रतिशतका दरले पर्यटन शुल्क लगाई असूल उपर गरिनेछ।

अनुसूची-६
(दफा ९ सँग सम्बन्धित)
प्राकृतिक स्रोत शुल्क

सि.नं.	विवरण	इकाई	दर	
			तराईका जिल्लाहरू	पहाडका जिल्लाहरू
१.	ढुंगा, गिट्टी, बालुवा	प्रति क्यूब फिट	रु.८।-	रु.५।-
२.	माटो	प्रति क्यूब फिट	रु.३।-	रु.१।-
३.	दहत्तर बहत्तर	प्रति के.जी.	.२।-	रु.१।-

यस अनुसूचीमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि तराईका जिल्लाका स्थानीय तहसँग सिमाना जोडिएका भूभागबाट पहाडी जिल्लाका स्थानीय तहले प्राकृतिक स्रोतको विक्रि गर्दा तराईका जिल्लाको लागि तोकिएको दररेटका आधारमा गर्नुपर्नेछ ।

सभाबाट पारित मिति: २०७७/०३/१६

प्रमाणीकरण मिति: २०७७/०४/०१

स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूको सुविधा सम्बन्धी ऐन,
२०७६ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना: स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूको सुविधा सम्बन्धी ऐन, २०७६ मा समसामायिक सुधार गर्न वाञ्छनिय भएकोले,

प्रदेश नं ५ को प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस ऐनको नाम "स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूको सुविधा सम्बन्धी (पहिलो संशोधन) ऐन, २०७७" हुनेछ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।

२. **स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूको सुविधा सम्बन्धी ऐन, २०७६ को दफा ३ को उपदफा (२) मा संशोधन:** स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूको सुविधा सम्बन्धी उपदफा (२) मा रहेका "र अनुसूची" भन्ने शब्दहरू झिकिएका छन्।

३. **मूल ऐनमा दफा १४ क. थप गर्ने:** मूल ऐनको दफा १४ पछि देहायको दफा १४ क. थप गरिएको छ:-

"१४ क. अनुसूची हेरफेर गर्न सक्ने: प्रदेश सरकारले प्रदेश राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी पदाधिकारी तथा सदस्यले यस ऐन बमोजिम पाइरहेको सुविधामा मर्का नपर्ने गरी अनुसूचीमा आवश्यक हेरफेर गर्न सक्नेछ।"

४. **मूल ऐनको अनुसूचीमा संशोधन:** (१) मूल ऐनको अनुसूचीको खण्ड (क) को गाउँपालिकाका पदाधिकारी तथा सदस्यले पाउने सुविधाको क्रम संख्या ८) को खानेपानी तथा सरसफाई सुविधा

वापत वडाध्यक्षको कोलममा भएको "२०००" भन्ने अङ्क झिकिएको छ।

(२) मूल ऐनको अनुसूचीको खण्ड (क) को गाउँपालिकाका पदाधिकारी तथा सदस्यले पाउने सुविधाको क्रम संख्या ९)को मर्मत संभार र विद्युत \उर्जा खर्च सुविधा वापत वडाध्यक्षको कोलममा भएको "२०००" भन्ने अङ्क झिकिएको छ ।

(३) मूल ऐनको अनुसूचीको खण्ड (ख)को उपखण्ड (अ) को नगरपालिकाका पदाधिकारी तथा सदस्यले पाउने सुविधाको क्रम संख्या ८) को खानेपानी तथा सरसफाई सुविधा वापत वडाध्यक्षको कोलममा भएको "५०००" भन्ने अङ्क झिकिएको छ ।

(४) मूल ऐनको अनुसूचीको खण्ड (ख) को उपखण्ड (अ) को नगरपालिकाका पदाधिकारी तथा सदस्यले पाउने सुविधाको क्रम संख्या ९)मर्मत संभार र विद्युत \उर्जा खर्च सुविधा वापत वडाध्यक्षको कोलममा भएको भएको "५०००" भन्ने अङ्क झिकिएको छ ।

(५) मूल ऐनको अनुसूचीको खण्ड (ख) को उपखण्ड (आ) को महानगरपालिका\उपमहानगरपालिकाका पदाधिकारी तथा सदस्यले पाउने सुविधाको क्रम संख्या ८) खानेपानी तथा सरसफाई सुविधा वापत वडाध्यक्षको कोलममा भएको "५०००" भन्ने अङ्क झिकिएको छ ।

(६) मूल ऐनको अनुसूचीको खण्ड (ख) को उपखण्ड (आ) को महानगरपालिका\उपमहानगरपालिकाका पदाधिकारी तथा सदस्यले पाउने सुविधाको क्रम संख्या ९) मर्मत संभार र

विद्युत \उर्जा खर्च सुविधा वापत वडाध्यक्षको कोलममा भएको भएको "५०००" भन्ने अङ्क झिकिएको छ ।

सभाबाट पारित मिति: २०७७/०३/२२

प्रमाणीकरण मिति: २०७७/०३/२४

प्रदेश नं ५, प्रदेश सभाका पदाधिकारी तथा सदस्यको पारिश्रमिक र सुविधा सम्बन्धी ऐन, २०७५ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना: प्रदेश नं ५ प्रदेश सभाका पदाधिकारीको सुविधा सम्बन्धी ऐनमा संशोधन गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

प्रदेश नं ५ को प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ।

५. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस ऐनको नाम प्रदेश सभाका पदाधिकारी तथा सदस्यको पारिश्रमिक र सुविधा सम्बन्धी (दोश्रो संशोधन) ऐन, २०७७ हुनेछ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।

६. प्रदेश नं. ५, प्रदेश सभाका पदाधिकारी तथा सदस्यको पारिश्रमिक र सुविधा सम्बन्धी ऐनको दफा १० मा संशोधन: प्रदेश नं. ५, प्रदेश सभाका पदाधिकारी तथा सदस्यको पारिश्रमिक र सुविधा सम्बन्धी ऐनको दफा १० को सट्टा देहायको दफा १० राखिएको छ।

"१०.बीमा सुविधा: (१) पदाधिकारी र सदस्यलाई पदमा बहाल रहेकै अवस्थामा मृत्यु भएमा दश लाख रुपैया बराबरको बीमा सुविधा दिइनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम त्यस्तो सुविधा वापतको रकम प्रदेश सरकारले मृत्यु हुने पदाधिकारी वा सदस्यको हकवालालाई उपलब्ध गराउनेछ।"

सभाबाट पारित मिति: २०७७/०४/१५

प्रमाणीकरण मिति: २०७७/०४/२९

बजार नियमन तथा प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न

बनेको विधेयक

प्रस्तावना: बजारमा हुने क्रियाकलापहरूको नियमन तथा अवाञ्छित गतिविधीहरूको नियन्त्रण गरी बजार संरक्षणको सुनिश्चितताद्वारा प्रदेश भित्रको व्यापार प्रवर्द्धन गर्न र स्वच्छ प्रतिस्पर्धा मार्फत उपभोक्तालाई गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवा उपलब्ध गराई सर्वसाधारणको सुस्वास्थ्य, आर्थिक हित तथा सदाचार कायम राख्न कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकाले,

प्रदेश नं. ५ को प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम, विस्तार र प्रारम्भ:** (१) यस ऐनको नाम "बजार नियमन तथा प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन ऐन, २०७७" रहेको छ ।
(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।
२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-
  - (क) "अदालत" भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएको अदालतको वाणिज्य इजलास सम्झनु पर्छ ।
  - (ख) "अध्यक्ष" भन्नाले परिषद्को अध्यक्ष सम्झनुपर्छ ।
  - (ग) "अनुगमन अधिकृत" भन्नाले दफा १६ बमोजिमको बजार अनुगमन अधिकृत सम्झनु पर्छ ।
  - (घ) "अनुगमन समिति" भन्नाले दफा १२ बमोजिमको प्रदेश बजार अनुगमन समिति सम्झनु पर्छ ।
  - (ङ) "कालो बजार" भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम कालो बजारको कसुर मानिने कार्य सम्झनु पर्छ ।

- (च) "तोकिएको" वा "तोकिए बमोजिम" भन्नाले यस ऐन र ऐनअन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।
- (छ) "नाफाखोरी" भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम नाफाखोरीको कसुर मानिने कार्य सम्झनु पर्छ ।
- (ज) "निर्देशक" भन्नाले प्रदेश सरकारको उद्योग, वाणिज्य तथा उपभोक्ता हित संरक्षण निर्देशनालयको निर्देशकलाई सम्झनु पर्छ ।
- (झ) "निर्देशनालय" भन्नाले प्रदेश सरकारको उद्योग, वाणिज्य तथा उपभोक्ता हित संरक्षण निर्देशनालय सम्झनु पर्छ ।
- (ञ) "परिषद्" भन्नाले दफा ९ बमोजिमको बजार नियन्त्रण तथा प्रतिस्पर्धा प्रबर्द्धन परिषद् सम्झनु पर्छ ।
- (ट) "प्रतिष्ठान" भन्नाले वस्तु वा सेवा उत्पादन वा वितरण गर्ने कुनै फर्म, कम्पनी वा सङ्गठित संस्था सम्झनु पर्छ र सो शब्दले त्यस्तो फर्म, कम्पनी वा संस्थाको प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष नियन्त्रणमा रहेका सहायक कम्पनी वा सोसँग आबद्ध फर्म, कम्पनी वा संस्था समेतलाई जनाउँछ ।
- (ठ) "बिक्रि मूल्य" भन्नाले कुनै वस्तु वा सेवाको बिक्रि वा वितरण गरे वापत प्राप्त हुने मूल्य वा कुनै प्रकारको भाडा, बीमा, शुल्क, व्याजदर, विनिमय दर, प्रिमियम वा यस्तै अन्य कुनै प्रकारको रकम सम्झनु पर्छ ।
- (ड) "मदिरा" भन्नाले अन्न, फलफूल वा अन्य कुनै स्टार्चयुक्त वस्तुलाई जीव रासायनिक प्रक्रियाद्वारा कुहाई वा अन्य कुनै तरीकाबाट तयार पारिएको अलकोहलयुक्त पदार्थ सम्झनु पर्छ र सो शब्दले रक्सी, जाँड, छयाड, विहस्की, रम, जीन, ब्राण्डी, भोड्का, बियर, वाइन, सेरी, सेम्पेन,

साइडर, पेरी, मिड, माल्टन, औद्योगिक अल्कोहल, रेक्टिफाइड स्प्रिट, माल्ट स्प्रिट, साइलेण्ट स्प्रिट, डिनेचर्ड स्प्रिट र हेड्स स्प्रिट समेतलाई जनाउँछ ।

- (ढ) "मन्त्रालय" भन्नाले प्रदेश सरकारको वाणिज्य तथा आपूर्ति मामिला हेर्ने मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।
- (ण) "विज्ञापन" भन्नाले कुनै वस्तु वा सेवाको बजार प्रवर्द्धन वा प्रचार प्रसारको लागि सार्वजनिक रूपमा गराइएको जानकारी सम्झनु पर्छ ।
- (त) "सदस्य" भन्नाले परिषद्को सदस्य सम्झनु पर्छ र सो शब्दले परिषद्को अध्यक्ष तथा सदस्य-सचिव समेतलाई जनाउँछ ।
- (थ) "सम्झौता" भन्नाले दुई वा दुईभन्दा बढी व्यक्ति वा प्रतिष्ठानबीच कुनै काम गर्न वा नगर्न लिखित वा मौखिक रूपमा वा आचरणबाट गरेको प्रचलित कानून बमोजिम कार्यान्वयन गर्न सकिने वा नसकिने करार, सम्झौता, बन्दोबस्त वा समझदारी सम्झनु पर्छ र सो शब्दले त्यस्ता व्यक्ति वा प्रतिष्ठान बीच भएको निर्णय वा सिफारिस समेतलाई जनाउँछ ।
- (द) "सार्वजनिक स्थल" भन्नाले राज्य तथा सरकारी निकाय, संस्था वा कार्यालय, शिक्षण संस्था, पुस्तकालय, तालिम तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी संस्था, विमानस्थल, वायु सेवा तथा सार्वजनिक सवारीका साधन, बालकल्याण गृह, शिशु स्याहार केन्द्र, बृद्ध आश्रम, अनाथालय, बाल उद्यान तथा क्लब, सार्वजनिक शौचालय, उद्योग तथा कलकारखानाका कार्यस्थल, चलचित्र घर, सांस्कृतिक केन्द्र तथा नाट्यशाला, होटल, मोटल, रिसोर्ट, रेष्टुरेण्ट, बार,

भोजनालय, चमेनागृह, लज, छात्र वा छात्रावास तथा अतिथिगृह, रङ्गशाला, कभर्डहल, शारीरिक सुगठन व्यायाम केन्द्र, पौडी पोखरी तथा पुल हाउस, डिपार्टमेण्टल स्टोर तथा मिनी मार्केट, धर्मशाला तथा धार्मिक स्थल, सार्वजनिक सवारीका प्रतिकालय तथा टिकट काउण्टर लगायत त्यस्तै प्रकृतिका अन्य सार्वजनिक स्थललाई जनाउँछ ।

- (घ) “सुर्तीजन्य पदार्थ” भन्नाले धुम्रपान वा सुर्ती सेवनको निमित्त बनाइएको वा उत्पादन गरिएको चुरोट, बिँडी, सिगार, तमाखु, सुल्फा, कक्कड, कच्चा सुर्ती, खैनी, गुट्खा, सुर्ती वा यस्तै प्रकारका अन्य सुर्तीजन्य पदार्थ सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद-२

बजार नियमन सम्बन्धी व्यवस्था

३. वस्तु वा सेवाको नियमन: (१) प्रदेश सरकारले नियमित रूपमा वस्तु वा सेवाको आपूर्तिको सुनिश्चितता गर्न तथा स्वच्छ प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन गर्न बजारमा हुने क्रियाकलापहरूको नियमन तथा अवाञ्छित गतिविधिहरूको नियन्त्रण गर्नेछ ।

(२) प्रचलित कानून बमोजिम आपूर्ति व्यवस्था नियमित गर्न वस्तु तथा सेवाको मूल्य एवम् गुण्तर नियन्त्रण गर्न प्रदेश सरकारले आवश्यक नीतिगत र संस्थागत व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम नियमन गर्दा मन्त्रालयले देहायका काम गर्न, गराउन सक्नेछ :-

- (क) वस्तु वा सेवाको गुणस्तर, मूल्य निर्धारण र आपूर्ति व्यवस्था सम्बन्धी प्रचलित कानून र नीति कार्यान्वयन,
- (ख) एकाधिकार वा अनुचित व्यापारिक क्रियाकलापको रोकथाम र नियन्त्रण गर्ने वा त्यस सम्बन्धमा कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयन,
- (ग) प्रदेश भित्र खपत हुने वस्तु वा सेवाको माग र आपूर्ति स्थितिको निरन्तर विश्लेषण तथा समीक्षा गरी स्वच्छ बजारको सुनिश्चितता,
- (घ) वस्तु वा सेवाका उत्पादक, बिक्रेता वा वितरकले अवाञ्छित तरिकाले गरेको मूल्य निर्धारण वा वृद्धिलाई रोक्न र नियन्त्रण गर्न आवश्यक व्यवस्था,
- (ङ) प्रचलित कानून बमोजिम स्थापना भएका व्यापारिक प्रतिष्ठान मार्फत हुने आपूर्ति व्यवस्थाको अनुगमन र सहजीकरण,
- (च) कुनै विशेष परिस्थितिमा वा कुनै ठाउँ विशेषमा तोकिएको अवधिका लागि वस्तुको अधिकतम र न्यूनतम मौज्दातको परिमाण निर्धारण,

(४) वस्तु वा सेवाको नियमित आपूर्ति र स्वच्छ प्रतिस्पर्धाको सुनिश्चितता गर्न निर्देशनालयले देहायका काम गर्न, गराउन सक्नेछः-

- (क) कुनै वस्तु वा सेवाको सम्बन्धमा प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएको मापदण्ड पुरा गरे, नगरेको अनुगमन,

- (ख) कुनै वस्तु सम्बन्धमा प्रचलित कानून बमोजिमको लेवल लगाएको वा नलगाएको अनुगमन,
- (ग) उपभोक्ता हितसम्बन्धी प्रचलित कानूनले निषेध गरेका कामहरू गरे, नगरेको अनुगमन,
- (घ) प्रचलित कानून बमोजिम मूल्य निर्धारण गरी मूल्य सूची राखे, नराखेको अनुगमन,
- (ङ) थोक वा खुद्रा व्यवसायलाई सामान्यतया: मूल्यमा एकरूपता कायम गर्न आवश्यक व्यवस्था,
- (च) अनुपयुक्त तवरले अभाव सिर्जना गर्ने वा कालो बजारी गर्ने काम वा अनुचित व्यापारिक क्रियाकलापलाई नियन्त्रण गर्ने कार्य,
- (छ) कुनै वस्तु वा सेवाको कृत्रिम अभाव हुन नदिन र आपूर्ति व्यवस्था नियमित गर्न सम्बन्धित निकायहरू सँगको समन्वय ।

४. मदिरा तथा मदिराजन्य पदार्थको उत्पादन र बिक्री वितरणको

नियमन: (१) मदिराको उत्पादन, पैठारी तथा वितरण गर्ने व्यक्ति वा प्रतिष्ठानले सो कार्यका लागि प्रचलित कानून बमोजिम लिएको इजाजतपत्र आफ्नो कारोबार स्थलमा सबैले देखे गरी टाँस्नु पर्नेछ ।

(२) मदिरा बिक्री वितरणको इजाजतपत्र प्राप्त व्यक्तिले बिहान दश बजे देखि राती नौ बजे सम्म मात्र मदिरा बिक्री वितरण गर्नु पर्नेछ ।

(३) कसैले पनि इजाजतपत्र बिना वा इजाजतपत्रमा तोकिएको शर्त विपरीत हुने गरी मदिराको उत्पादन, पैठारी वा बिक्री वितरण गर्न हुँदैन ।

(४) कसैले पनि प्लाष्टिकको बोतल वा पोका (पाउच) मा मदिरा राखी उत्पादन, पैठारी तथा बिक्री वितरण गर्न हुँदैन ।

(५) अठार वर्ष उमेर पुरा नगरेको व्यक्तिलाई मदिरा बिक्री वितरण गर्न, गर्न लगाउन, सेवन गर्न दिन वा गराउन हुँदैन ।

(६) उपदफा (५) को प्रयोजनका लागि मदिरा किन्ने व्यक्तिको उमेर अठार वर्ष पुगेको छ भन्ने विषयमा बिक्रेतालाई कुनै आशंका भएमा बिक्रेताले निजको उमेर खुल्ने परिचयपत्र माग गर्न सक्नेछ र त्यसरी माग गरेमा क्रेताले आफ्नो उमेर खुल्ने परिचयपत्र देखाउनु पर्नेछ ।

(७) मदिरा बिक्री गर्ने इजाजत प्राप्त बार वा रेष्टुरेन्टले बेलुका पाँच बजे भन्दा अघि र राती दश बजे भन्दा पछि मदिराको खुद्रा बिक्री वितरण र कारोबार गर्न हुँदैन ।

(८) कसैले पनि सार्वजनिक स्थलमा मदिराको बिक्री वितरण र कारोबार गर्न हुँदैन ।

तर मदिराको बिक्री गर्ने इजाजत प्राप्त बार वा रेष्टुरेन्टलाई मदिराको बिक्री वितरण र कारोबारको लागि यो उपदफाको हकमा सार्वजनिक स्थल मानिने छैन ।

(९) यस दफा वा प्रचलित कानून बमोजिम मदिराको उत्पादन, पैठारी वा बिक्री वितरण भए नभएको सम्बन्धमा मन्त्रालय वा निर्देशनालयले अनुगमन गर्न, गराउन सक्नेछ ।

(१०) उपदफा (९) बमोजिम अनुगमन गर्दा यस दफा विपरीत कुनै कार्य गर्ने कुनै व्यक्ति वा प्रतिष्ठानलाई अनुगमन अधिकृतले पहिलो पटक चेतावनी स्वरूप उपयुक्त आदेश वा निर्देशन दिनेछ ।

(११) उपदफा (१०) बमोजिम आदेश वा निर्देशनको पालना नगरी अटेर गरेमा वा दोस्रो पटक यस दफा विपरीत कार्य गरेमा त्यस्तो व्यक्ति वा प्रतिष्ठानलाई निर्देशकले कसुरको गाम्भीर्यता हेरी एक लाखसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

(१२) स्थानीय तहले घरेलु प्रयोजनको लागि स्थानीय तहमा उत्पादन तथा बिक्री वितरण गर्ने मदिराको स्थानीय कानून द्वारा नियमन गर्न सक्नेछ ।

(१३) कसैले पनि प्रचलित कानून विपरित मदिराको फुटकर बिक्री गर्न तथा निशुल्क वितरण गर्न वा उपहार दिन हुँदैन ।

५. सुर्तीजन्य पदार्थको उत्पादन र बिक्री वितरणको नियमन: (१)

सुर्तीजन्य पदार्थको उत्पादन र बिक्रेताले प्रचलित कानून बमोजिम सुर्तीजन्य पदार्थको प्याकेट तथा च्यापर्समा विवरण र चेतावनी युक्त सन्देश तथा चित्र उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

(२) कसैले पनि प्रचलित कानून विपरित सुर्तीजन्य पदार्थको विज्ञापन र प्रदर्शन गर्न हुँदैन ।

(३) कसैले पनि प्रचलित कानून विपरित सुर्तीजन्य पदार्थको फुटकर बिक्री गर्न तथा निशुल्क वितरण गर्न वा उपहार दिन हुँदैन ।

स्पष्टिकरण: यस उपदफाको प्रयोजनका लागि "फुटकर बिक्री" भन्नाले चुरोट, बिडी, सिगारको खिल्ली बिक्री गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ ।

(४) कसैले पनि प्रचलित कानून विपरीत अठार वर्ष नपुगेका व्यक्ति र गर्भवती महिलालाई सुर्तीजन्य पदार्थ बिक्री

वितरण गर्न, गर्न लगाउन वा निःशुल्क उपलब्ध गराउन हुँदैन ।

(५) कसैले पनि प्रचलित कानून विपरीत सुर्तीजन्य पदार्थको उत्पादन, बिक्री वितरण तथा प्रदर्शन गर्न, गराउन वा सेवन गर्न वा गर्न दिन हुँदैन ।

(६) यस दफा विपरीत काम गर्ने व्यक्ति वा प्रतिष्ठानलाई अनुगमन अधिकृतले पहिलो पटक चेतावनी स्वरूप उपयुक्त आदेश वा निर्देशन दिनेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिमको आदेश वा निर्देशन पालन नगरी दोस्रो पटक यस दफा विपरीतको कार्य गरेमा त्यस्तो व्यक्ति वा प्रतिष्ठानलाई निर्देशकले कसुरको गाम्भीर्यता हेरी एक लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

६. वस्तु वा सेवाको गुणस्तर: (१) प्रचलित कानून बमोजिम कुनै वस्तुमा अन्तरनिहित कुनै पदार्थको गुणस्तर वा मापदण्ड निर्धारण भएको रहेनछ भने प्रदेश सरकारले त्यस्तो वस्तु वा सेवाको गुणस्तरको मापदण्ड निर्धारण गर्नेछ ।

(२) कुनै वस्तु वा सेवाको निर्धारण भए बमोजिमको गुणस्तर कायम भए नभएको सम्बन्धमा मन्त्रालय वा निर्देशनालयले अनुगमन गर्न गराउन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम अनुगमन गर्दा निर्धारण भए बमोजिमको गुणस्तर कायम नभएको पाइएमा त्यस्तो वस्तु तथा सेवाको बिक्री वितरणमा मन्त्रालय वा निर्देशनालयले तत्काल रोक लगाउन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको काममा रोक लगाई वस्तु वा सेवाको गुणस्तर कायम गर्न निर्देशकले उपयुक्त आदेश दिन सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको आदेश पालना नभएमा निर्देशकले कसुरको गाम्भीर्यता हेरी एक लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-३

स्वच्छ प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन सम्बन्धी व्यवस्था

७. प्रतिस्पर्धा विपरितको काम मानिने: देहायका काम कारवाहीलाई प्रतिस्पर्धा विपरितका वा प्रतिस्पर्धा सिमित गर्ने काम कारवाही मानिनेछ:-

(क) कुनै वस्तु वा सेवा उत्पादन वा वितरण गर्ने कुनै व्यक्ति वा प्रतिष्ठानले प्रतिस्पर्धा सीमित वा नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यले त्यस्तै किसिमको वस्तु वा सेवा उत्पादन गर्ने अन्य कुनै व्यक्ति वा प्रतिष्ठानसँग एकलै वा सामूहिक रूपमा प्रतिस्पर्धा सम्बन्धी प्रचलित कानून विपरितको कुनै सम्झौता गर्नु वा गराउनु,

(ख) प्रभुत्वशाली हैसियत भएको कुनै प्रतिष्ठानले आफूले वा आफ्ना सम्बद्ध निकाय मार्फत कुनै वस्तु वा सेवाको उत्पादन वा वितरण गर्दा प्रतिस्पर्धा नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यले प्रतिस्पर्धा सम्बन्धी प्रचलित कानून विपरित त्यस्तो हैसियतको दुरुपयोग गर्नु वा गराउनु,

स्पष्टिकरण: यस दफाको प्रयोजनको लागि “प्रभुत्वशाली हैसियत” भन्नाले कुनै वस्तु वा सेवा उत्पादन वा वितरण गर्ने कुनै व्यक्ति वा प्रतिष्ठानले एकलै वा समान प्रकृतिका

वस्तु वा सेवा उत्पादन वा वितरण गर्ने अन्य प्रतिष्ठान सँग आसपमा मिली त्यस्ता वस्तु वा सेवाको नेपाल राज्यभित्र वार्षिक उत्पादन वा वितरणको कम्तीमा चालीस प्रतिशत वा सो भन्दा बढी हिस्सा ओगटेको हैसियत वा त्यस्तो प्रतिष्ठानले एकलै वा समान प्रकृतिका वस्तु वा सेवा उत्पादन वा वितरण गर्ने अन्य व्यक्ति वा प्रतिष्ठानसँग मिली सम्बद्ध बजार प्रभाव पार्न सक्ने वा आफ्ना निर्णय एकपक्षिय रूपमा कार्यान्वयन गर्न सक्ने हैसियत सम्झनु पर्छ।

- (ग) कुनै वस्तु वा सेवा उत्पादन वा वितरण गर्ने प्रतिष्ठानले एकाधिकार कायम गर्ने वा बजारमा नियन्त्रित व्यापारिक अभ्यास कायम गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कानून विपरित समान प्रकृतिको वस्तु वा सेवा उत्पादन वा वितरण गर्ने अन्य प्रतिष्ठानसँग गाभिन, आपसमा मिल्न, एकलै वा आफ्नो सहायक प्रतिष्ठानसँग मिली त्यस्तो प्रतिष्ठानको पचास प्रतिशत वा सो भन्दा बढी शेयर खरिद गर्न वा त्यस्तो प्रतिष्ठानको व्यवसाय कब्जा गरी ग्रहण (टेक ओभर) गर्नु,
- (घ) कुनै निकायले सार्वजनिक रूपमा आह्वान गरेको बोलपत्रमा त्यस्तो बोलपत्र पेश गर्ने बोलपत्रदाताले प्रचलित कानून विपरित बोलपत्रमा अनियमितता गर्नु वा गराउनु,
- (ङ) कुनै वस्तु वा सेवा उत्पादन वा वितरण गर्ने व्यक्ति वा प्रतिष्ठानले प्रचलित कानून विपरित त्यस्तो वस्तु वा सेवाको उत्पादन वा वितरण एकलौटी कारोबार (एक्सक्लुसिभ डिलिङ्ग) गर्नु वा गराउनु,

- (च) कुनै वस्तु वा सेवा उत्पादन वा वितरण गर्ने व्यक्ति वा प्रतिष्ठानले प्रचलित कानून विपरित त्यस्तो वस्तु वा सेवाको उत्पादन वा वितरणको बजार सिमित (मार्केट रेस्ट्रिक्शन) गर्ने गरी कुनै कारोबार गर्नु वा गराउनु,
- (छ) कुनै वस्तु वा सेवा उत्पादन वा वितरण गर्ने व्यक्ति वा प्रतिष्ठानले प्रचलित कानून विपरित बन्धनयुक्त बिक्री (टाइड सेलिङ्ग) को कारोबार गर्नु वा गराउनु,
- (ज) कुनै वस्तु वा सेवा उत्पादन वा वितरण गर्ने व्यक्ति वा प्रतिष्ठानले प्रचलित कानून विपरित प्रतिस्पर्धालाई नियन्त्रण वा सीमित गर्ने उद्देश्यले भ्रमपूर्ण विज्ञापन गर्नु वा गराउनु ।

८. स्वच्छ प्रतिस्पर्धा कायम गर्ने: (१) मन्त्रालयले प्रचलित कानून बमोजिमको स्वच्छ प्रतिस्पर्धा विपरित वा प्रतिस्पर्धा सिमित गर्ने, गराउने कार्य भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन गर्न, गरसन सक्नेछ ।

(२) मन्त्रालयले उपदफा (१) बमोजिम अनुगमन गर्दा स्वच्छ प्रतिस्पर्धा विपरित वा प्रतिस्पर्धा सिमित गर्ने, गराउने कार्य भएको पाएमा त्यस्तो कार्यमा तत्काल रोक लगाउन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको काममा रोक लगाई स्वच्छ प्रतिस्पर्धालाई प्रवर्द्धन गर्नका लागि मन्त्रालयले उपयुक्त आदेश दिन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको आदेश पालना नभएमा मन्त्रालयको सचिवले कसुरको गाम्भीर्यता हेरी पाँच लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-४

बजार नियमन तथा प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन परिषद्

९. बजार नियमन तथा प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन परिषद्को गठन: (१) बजार नियमन तथा प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन सम्बन्धमा नीति निर्माण गर्न तथा यस ऐन बमोजिम अन्य काम गर्नको लागि एक बजार नियमन तथा प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन परिषद् गठन हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको परिषद्मा देहाय बमोजिमका अध्यक्ष तथा सदस्यहरू रहनेछन:-

- (क) मन्त्री, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय
-अध्यक्ष
- (ख) सचिव, मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय - सदस्य
- (ग) सचिव, आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय - सदस्य
- (घ) सचिव, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय - सदस्य
- (ङ) सचिव, भूमी व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय-
सदस्य
- (च) सचिव, सामाजिक विकास मन्त्रालय- सदस्य
- (छ) सचिव, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय- सदस्य
- (ज) प्रदेश स्तरका उद्योग, बाणिज्य सम्बन्धी महासंघ/संघको प्रतिनिधित्व गर्ने गरी मन्त्रालयबाट मनोनीत कम्तिमा दुई जना महिला सहित तीन जना - सदस्य
- (झ) उपभोक्ता हितसँग सम्बन्धित संघ संस्थाको प्रतिनिधित्व गर्ने गरी मन्त्रालयबाट नियुक्त दुई जना महिला सहित तीन जना - सदस्य
- (ञ) सचिव, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय-
सदस्य सचिव

(३) उपदफा (२) को खण्ड (ज) र (झ) बमोजिम मनोनीत सदस्यको पदावधि दुई वर्षको हुनेछ र निज एक अवधिको लागि पुनः मनोनयन हुन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यस ऐन विपरितको कुनै काम गरेमा वा परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार विपरित हुने गरी काम गरेमा मन्त्रालयले त्यस्तो सदस्यलाई जुनसुकै बखत पक्काट हटाउन सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम पदबाट हटाउनु अघि निजलाई सफाई पेश गर्ने मनासिब मौका दिनु पर्नेछ ।

(६) परिषद्का अध्यक्ष तथा सदस्यले प्रचलित कानून बमोजिमको बैठक भत्ता पाउनेछन् ।

१०. परिषद्को बैठक: (१) परिषद्को बैठक अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।

(२) परिषद्को बैठक वर्षमा कम्तीमा दुई पटक बस्नेछ र दुई बैठक बीचको अवधि छ महिना भन्दा बढी हुने छैन ।

(३) परिषद्को सम्पूर्ण सदस्य सङ्ख्याको कम्तीमा पचास प्रतिशतभन्दा बढी सदस्य उपस्थित भएमा परिषद्को बैठकका लागि गणपूरक सङ्ख्या पुगेको मानिनेछ ।

(४) परिषद्को अध्यक्षले बैठकको अध्यक्षता गर्नेछ र निजको अनुपस्थितिमा सदस्यहरू मध्येबाट छानेको सदस्यले बैठकको अध्यक्षता गर्नेछ ।

(५) बैठकमा आवश्यकता अनुसार विभिन्न क्षेत्र समुदायका विज्ञहरूलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

(६) परिषद्को निर्णय परिषद्को सदस्य सचिवले प्रमाणित गर्नेछ ।

(७) परिषद्को बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि परिषद् आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

(८) मन्त्रालयले परिषद्को सचिवालयको रूपमा कार्य सम्पादन गर्नेछ।

११. परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार: परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) आपूर्ति व्यवस्था र वस्तु वा सेवाको मूल्य तथा गुणस्तर निर्धारण सम्बन्धी विषयमा नीति निर्धारण गरी प्रदेश सरकार समक्ष पेश गर्ने,
- (ख) बजार नियमन र प्रतिस्पर्धा प्रबर्द्धन सम्बन्धमा भइरहेका नीति तथा कानून संशोधन, परिमार्जन गर्न र नयाँ नीति बनाउनु पर्ने भए सो को तर्जुमा गर्ने सम्बन्धमा मन्त्रालयलाई आवश्यक सुझाव दिने,
- (ग) वस्तु वा सेवाको सम्बन्धमा सुसूचित गराउन उपभोक्ताको हक, हित सम्बन्धी सूचना प्रचार प्रसार गर्ने, गराउने,
- (घ) वस्तु वा सेवाको मूल्य, गुणस्तर, परिमाण, शुद्धता तथा अनुचित व्यापारिक क्रियाकलापका सम्बन्धमा सर्वसाधारणलाई सूचित गर्ने वा गराउने,
- (ङ) स्वच्छ प्रतिस्पर्धाबाट पर्ने सकारात्मक प्रभाव र प्रतिस्पर्धा सिमित गर्दा पर्ने नकारात्मक असर सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने, गराउने,
- (च) स्वच्छ प्रतिस्पर्धा प्रबर्द्धनमा देखिएका समस्या र तिनको समाधानमा सम्बन्धित निकायलाई सुझाव दिने,
- (छ) स्वच्छ प्रतिस्पर्धा प्रबर्द्धन सम्बन्धमा निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने,

- (ज) उपभोक्ता अधिकारसँग सम्बन्धित संस्थासँग सहकार्य गर्न आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने
- (झ) उपभोक्ताको अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्न आवश्यकता अनुसार प्रदेश मन्त्रालय वा स्थानीय तहलाई निर्देशन दिने,
- (ञ) तोकिए बमोजिमका अन्य काम गर्ने।

परिच्छेद-५

निरीक्षण र अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था

१२. प्रदेश बजार अनुगमन समिति: (१) उपभोक्ताको हक, हित संरक्षणका लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाउन तथा वस्तु वा सेवाको आपूर्ति व्यवस्था, मूल्य, गुणस्तर, शुद्धता सम्बन्धी विषयमा सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन गर्नको लागि देहाय बमोजिम प्रदेश बजार अनुगमन समिति गठन हुनेछ-

- (क) सचिव, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय -संयोजक
- (ख) सचिव (कानून), मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय -सदस्य
- (ग) सचिव, आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय-सदस्य
- (घ) सचिव, भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय -सदस्य
- (ङ) प्रदेश प्रहरी प्रमुख, प्रदेश प्रहरी कार्यालय प्रदेश नं ५- सदस्य
- (च) निर्देशक, उद्योग, वाणिज्य तथा उपभोक्ता हित संरक्षण निर्देशनालय -सदस्य

(छ) प्रदेश स्तरका उद्योग वाणिज्य संघ, सँगठन मध्येबाट मन्त्रालयले मनोनयन गरेका एक जना प्रतिनिधि - सदस्य

(ज) उपभोक्ता हक, हित तथा संरक्षणको क्षेत्रमा कम्तिमा दुई वर्ष क्रियाशिल संघ संस्था मध्येबाट मन्त्रालयले मनोनयन गर्ने कम्तीमा एक जना महिला सहित दुई जना -सदस्य

(झ) मन्त्रालयको सम्बन्धित महाशाखा प्रमुख-सदस्य सचिव

(२) प्रदेश बजार अनुगमन समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको प्रदेश बजार अनुगमन समितिले आवश्यकता अनुसार अनुगमन टोली वा उपसमिति गठन गर्न सक्नेछ ।

१३. अनुगमन समितिको काम कर्तव्य र अधिकार: (१) प्रदेश बजार अनुगमन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

(क) उपभोक्ता हित संरक्षणको लागि आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गर्न मन्त्रालयलाई आवश्यक सुझाव दिने ।

(ख) बजारमा देखिएका वस्तु वा सेवाको अभावको पहिचान गरी सर्वसुलभ बनाउन आवश्यक पहल गर्ने ।

(ग) बजारमा वस्तु वा सेवाको आपूर्ति व्यवस्था, मूल्य, तौल, गुणस्तर, शुद्धता आदिका सम्बन्धमा अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण गर्ने, गराउने ।

(घ) अत्यावश्यक वस्तुहरुको माग र आपूर्तिको अवस्था विश्लेषण तथा प्रक्षेपण गर्ने, गराउने ।

- (ड) कालो बजारी एकाधिकार (सिण्डिकेट), मिलेमतोपूर्ण मूल्य निर्धारण (कार्टेलिड) तथा बजार प्रवेशमा अवरोध गर्ने जस्ता गैह्र प्रतिस्पर्धी क्रियाकलाप भए नभएको अनुगमन गर्ने, गराउने।
- (च) उपभोक्ता हितका विषयमा सरकारी निकाय, व्यक्ति वा संस्थाबाट प्राप्त सूचना वा उजुरी उपर आवश्यक कारवाही गर्ने, गराउने।
- (छ) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहबाट हुने बजार अनुगमन सम्बन्धी कारवाहीको समन्वय तथा सहजीकरण गर्ने।
- (ज) बजार अनुगमनको कार्य सञ्चालन विधि अनुगमन टोली र उपभोक्ता संघ संस्थाको आचारसंहिता सिफारिस गर्ने।
- (झ) बजार अनुगमन लाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक कार्यक्रम तयार गर्ने।
- (ञ) कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायलाई आवश्यक निर्देशन दिने।
- (ट) उपभोक्ता सूचना केन्द्रको स्थापना गर्ने।
- (ठ) आवश्यकता अनुसार अनुगमन टोली गठन गर्ने।
- (ड) तोकिए बमोजिमका अन्य काम गर्ने।
- (२) समितिले आफूमा निहित अधिकार प्रदेश सरकार अन्तर्गतका कुनै कार्यालय, पदाधिकारी, उपसमिति, बजार अनुगमन टोली तथा स्थानीय तहलाई समेत प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ।

१४. अनुगमन टोली गठन गर्न सक्ने: (१) यस ऐन बमोजिम अनुगमन समितिले नियमित रूपमा बजारको अनुगमन तथा

निरीक्षण गर्न तोकिए बमोजिमको बजार अनुगमन टोली र अनुगमन सिमितिले आवश्यकता अनुसार वा विषयगत अनुगमन टोली वा संयुक्त अनुगमन टोली गठन गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको बजार अनुगमन टोलीले कुनै वस्तु वा सेवाको गुणस्तर, परिमाण, मूल्य निर्धारण प्रक्रिया लगायत वस्तु वा सेवासँग सम्बन्धित विभिन्न विषयका सम्बन्धमा जानकारी लिन वा सोधपुछ गर्न सक्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको बजार अनुगमन टोलीले उपदफा (२) बमोजिम जानकारी लिँदा वा सोधपुछको सिलसिलामा सम्बन्धित उत्पादक वा बिक्रेतासँग आवश्यक कागजात तथा प्रमाण माग गर्न सक्नेछ र त्यस्तो कागजात वा प्रमाण पेश गर्नु सम्बन्धित उत्पादक वा बिक्रेताको दायित्व हुनेछ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमको बजार अनुगमन टोलीले यस ऐन बमोजिम अनुगमन अधिकृतलाई भएको सम्पूर्ण अधिकार प्रयोग गर्न सक्नेछ।

(५) उपदफा (१) बमोजिमको अनुगमन टोलीले बजार अनुगमन तथा निरीक्षण गर्दा तोकिए बमोजिमको बजार अनुगमन तथा निरीक्षण फारमको प्रयोग गर्नेछ।

१५. **जाँचबुझ वा निरीक्षण गर्न सक्ने:** (१) कसैले अनुचित व्यापारिक वा व्यवसायजन्य क्रियाकलाप गरिरहेको, बजारमा एकाधिकार कायम गरी वा अन्य कुनै तरिकाबाट वस्तु वा सेवाको मूल्य वा आपूर्ति व्यवस्थालाई प्रभावित पार्ने काम गरिरहेको, कमसल वस्तुको उत्पादन वा बिक्री वितरण गरिरहेको, यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम विपरीत काम, कारवाही गरिरहेको छ भन्ने विश्वास हुने मनासिब कारण भएमा वा त्यस्ता कुराका

सम्बन्धमा कुनै सञ्चार माध्यम वा कुनै उजूर मार्फत वा कुनै निगरानी गर्ने निकाय मार्फत सूचना आएमा मन्त्रालयले सो सम्बन्धमा तत्काल आवश्यक जाँचबुझ वा निरीक्षण गर्न गराउन सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निरीक्षण वा जाँचबुझ गर्ने सम्बन्धमा मन्त्रालयले तत्काल अनुगमनटोली गठन गर्न वा यस ऐन बमोजिम गठन भएको कुनै अनुगमन टोली वा अनुगमन अधिकृतलाई सो काम गर्न तोक्न सक्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम जाँचबुझ वा निरीक्षणबाट दोषी देखिएका उत्पादक, डिलर, एजेण्ट, बिक्रेता, व्यक्ति वा प्रतिष्ठानलाई यस ऐन र प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही हुनेछ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम गठन भएको टोलीले अनुगमन वा जाँचबुझ गर्दा त्यस्तो कार्य प्रचलित कानून बमोजिमको कसुर भएको देखिएमा जाँचबुझ वा अनुगमन गरिएको फाइल साथ आवश्यक कारवाहीका लागि मन्त्रालय मार्फत सम्बन्धित निकायमा पठाउनु पर्नेछ र त्यस्तो निकायले पनि सो सम्बन्धमा भएको काम कारवाहीको जानकारी मन्त्रालयलाई दिनु पर्नेछ।

१६. बजार अनुगमन अधिकृत नियुक्त गर्न वा तोक्न सक्ने (१) बजार तथा आपूर्ति व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाई उपभोक्तालाई उचित मूल्यमा गुणस्तरयुक्त वस्तु वा सेवा सरल एवं सहज रूपमा उपलब्ध गराउने कार्यको अनुगमन गर्न निर्देशनालयले तोकिए बमोजिम अनुगमन अधिकृत नियुक्त गर्न वा अनुगमन अधिकृतको रूपमा काम गर्न प्रदेश सरकारको कुनै अधिकृत कर्मचारीलाई तोक्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको अनुगमन अधिकृतले यस ऐन बमोजिम अनुगमन अधिकृतको काम, कर्तव्य र अधिकार प्रयोग गर्नेछ ।

१७. अनुगमन अधिकृतको काम, कर्तव्य र अधिकार: (१) कुनै ठाउँमा असुरक्षित, प्रतिकूल असरयुक्त वा गुणस्तरहीन वस्तुको उत्पादन वा बिक्री वितरण भइरहेको वा सेवा प्रदान गरेको वा यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम विपरीत कुनै काम कारवाही भइरहेको छ भन्ने विश्वास हुने मनासिब कारण भएमा अनुगमन अधिकृतले त्यस्तो ठाउँमा आवश्यकता अनुसार जुनसुकै बखत प्रवेश गरी निरीक्षण जाँचबुझ वा खानतलासी गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम बजार निरीक्षण वा जाँचबुझ गर्ने प्रयोजनको लागि तोकिए बमोजिमको बजार अनुगमन तथा निरीक्षण फारमको प्रयोग गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम निरीक्षण, जाँचबुझ वा खानतलासीका क्रममा वस्तुको उत्पादक, पैठारीकर्ता, ढुवानीकर्ता, सञ्चयकर्ता, बिक्रेता, सेवा प्रदायक वा सम्बन्धित अन्य व्यक्ति वा प्रतिष्ठानसँग आवश्यक विवरण वा जानकारी माग गर्न वा बयान लिन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम निरीक्षण, जाँचबुझ वा खानतलासी गर्दा असुरक्षित, असरयुक्त वा गुणस्तर नभएको वस्तुको उत्पादन वा बिक्री वितरण भइरहेको वा सेवा प्रदान गरेको वा यस ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम विपरीत काम कारवाही भइरहेको देखिएमा अनुगमन अधिकृतले त्यस्तो वस्तुको तोकिए बमोजिम नमुना लिई तोकिएको अवधिको लागि त्यस्तो वस्तुको उत्पादन वा बिक्री वितरण गर्न वा सेवा प्रदान

गर्न रोक लगाई तत्काल दश हजार रुपैयाँ सम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ।

(५) अनुगमन अधिकृतले निरीक्षण वा जाँचबुझको सिलसिलामा उत्पादक वा बिक्रेतालाई तत्काल कुनै आदेश दिन उपयुक्त देखिएमा त्यस्तो आदेश दिन वा उपयुक्त ठानेको अन्य कार्य गर्न निर्देशन दिन सक्नेछ।

(६) उपदफा (३) बमोजिम अनुगमन अधिकृतले गरेको काम कारवाही सम्बन्धी प्रतिवेदन सात दिनभित्र निर्देशनालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ।

(७) उपदफा (६) बमोजिमको प्रतिवेदनमा उपदफा (४) बमोजिम गरिएको जरिवाना र उपदफा (५) बमोजिमको आदेशको विवरण समेत उल्लेख गरी प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्नेछ।

(८) अनुगमन अधिकृतले निरीक्षण, जाँचबुझ वा खानतलासी गर्दा कुनै उत्पादक, बिक्रेता विरुद्ध कुनै कानूनी कारवाही हुनुपर्ने देखेमा सो को कारण सहित त्यसको विवरण समेत प्रतिवेदनमा उल्लेख गरी निर्देशनालय वा आवश्यकता अनुसार मन्त्रालय मार्फत अन्य सम्बन्धित निकायमा पठाउन सक्नेछ।

(९) अनुगमन अधिकृतले निरीक्षण, जाँचबुझ वा खानतलासी गर्दा अपनाउनु पर्ने कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ।

(१०) अनुगमन अधिकृतको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार तथा अनुगमन अधिकृतले दिएको प्रतिवेदन कार्यान्वयन सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

१८. वस्तुको परीक्षणः(१) अनुगमनको क्रममा दफा १७ को उपदफा (४) बमोजिम परीक्षणको लागि लिएका वस्तुको नमुना तुरुन्त सडी, गली जाने वस्तु भए तत्काल र अन्य वस्तु भए त्यस्तो नमुना लिएको मितिले चौबीस घण्टाभित्र परीक्षणका लागि प्रचलित कानून बमोजिम मान्यता प्राप्त प्रयोगशालामा तोकिए बमोजिम पठाउनु पर्नेछ।

(२) अनुगमन अधिकृतले नमुना परीक्षण गराउन उपदफा (१) बमोजिमको प्रयोगशालामा पठाउँदा संकेत नम्बर दिई पठाउनु पर्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम प्रयोगशालामा वस्तु परीक्षण गर्दा झुठा प्रतिवेदन दिएमा वा लापरवाही गरेको पाइएमा त्यस्तो कर्मचारीलाई प्रचलित कानून बमोजिम विभागीय कारवाही हुनेछ।

१९. कमसल वस्तु जफत हुने वा नष्ट गरिनेः(१) दफा १८ बमोजिम परीक्षणको लागि पठाइएको वस्तुको नमूना प्रयोगशालामा परीक्षण हुँदा त्यस्तो वस्तु तोकिएको मापदण्ड बमोजिमको गुणस्तरयुक्त नभएको ठहरिएमा त्यस्तो वस्तु जफत गरिनेछ र आवश्यकता अनुसार त्यस्तो वस्तु तोकिए बमोजिम नष्ट गरिनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वस्तु जफत गरी नष्ट गरिएकोमा त्यस्तो वस्तु जफत वा नष्ट गर्दाको खर्च सम्बन्धित उत्पादक, पैठारीकर्ता वा बिक्रेताले व्यहोर्नु पर्नेछ।

परिच्छेद- ६

विविध

२०. उजुरी दिन सक्नेः (१) कुनै वस्तु वा सेवाको उत्पादन वा बिक्री वितरण गर्ने व्यक्ति वा प्रतिष्ठानले उपभोक्ता हित विरुद्ध वा यस

ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको कुनै नियम विपरीत कुनै काम कारवाही गरेको कुराको जानकारी पाउने जुनसुकै व्यक्तिले आफूसँग भएको जानकारी वा सबुद् प्रमाण सहित मन्त्रालय, अनुगमन समिति, निर्देशनालय, अनुगमन अधिकृत, सम्बन्धित स्थानीय तह वा मन्त्रालयले तोकेको जिल्लास्थित कार्यालय समक्ष लिखित वा मौखिक वा विद्युतीय माध्यमबाट समेत उजूरी दिन सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम उजूरी दिने व्यक्तिले आफ्नो नाम गोप्य राख्न चाहेमा त्यस्तो व्यक्तिको नाम गोप्य राख्न पर्नेछ।

(३) उजूरी सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

२१. **आकस्मिक निरीक्षण गर्न सक्ने:** (१) निर्देशनालयले उपभोक्ताको हक, हित संरक्षणको लागि बजारको नियमित र आकस्मिक निरीक्षण गर्न, गराउन सक्नेछ।

(२) आकस्मिक निरीक्षण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

२२. **सूचना चुहाउनेलाई कासाही:** (१) दफा २१ बमोजिम हुने आकस्मिक निरीक्षण वा नियमित रूपमा हुने अनुगमनको सूचना त्यस्तो निरीक्षण वा अनुगमन नहुँदै चुहावट गर्ने राष्ट्रसेवकलाई विभागीय कारवाही हुनेछ।

(२) दफा २१ बमोजिमको कार्यमा संलग्न गराइएका व्यवसायिक संघ संस्था वा उपभोक्ता संघ संस्थाबाट वा अन्य व्यक्तिबाट सूचना चुहावट भएमा त्यस्तो व्यक्ति वा प्रतिनिधि लाई निर्देशनालयको निर्देशकले प्रचलित कानून बमोजिम

जरिवाना गर्नेछ र त्यस्तो व्यक्ति वा संस्थालाई तीन वर्षसम्म कालो सूचीमा राखिनेछ ।

२३. चेतावनी युक्त आदेश वा निर्देशन दिन सक्ने: (१) यस ऐन बमोजिम नियुक्त वा तोकिएको अनुगमन अधिकृतले अनुगमन, जाँचबुझ वा निरीक्षण गर्दा यो ऐन विपरीत कार्य भएको पाएमा त्यस्तो कार्य नगर्न चेतावनी युक्त आदेश वा निर्देशन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको आदेश उल्लंघन गर्ने व्यक्ति वा प्रतिष्ठानलाई निर्देशकले एक लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

२४. जरिवाना गर्न सक्ने: यस ऐन बमोजिम अनुगमन गर्दा अनुगमन टोली वा अनुगमन अधिकृतले दिएको प्रतिवेदन हेर्दा कुनै व्यक्ति वा प्रतिष्ठानले पटक-पटक यो ऐनको गंभीर उल्लंघन गरेको देखिएमा निर्देशकले त्यस्तो व्यक्ति वा प्रतिष्ठानलाई कसुरको गाम्भीर्यता हेरी एक लाख रुपैयाँ सम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

२५. पुनरावेदन: (१) यस ऐन बमोजिम दिएको आदेश उपर चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले तीस दिन भित्र एक तह माथिको अधिकारी समक्ष पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

(२) यस ऐन बमोजिम अनुगमन अधिकृतले गरेको जरिवाना उपर चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले सम्बन्धित जिल्ला अदालत समक्ष तीस दिन भित्र पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

(३) निर्देशक तथा मन्त्रालयको सचिवले गरेको जरिवाना उपर चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले अदालत समक्ष तीस दिन भित्र पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

२६. सहयोग गर्न पर्ने: यो ऐन बमोजिम अनुगमन, जाँचबुझ वा निरीक्षणको कार्य गर्दा स्थानीय प्रशासन, प्रहरी, स्थानीय तह वा

अन्य सरकारी र सरोकारवाला निकायले अनुगमन टोली वा अनुगमन अधिकृतलाई आवश्यक सहयोग गर्नु पर्नेछ ।

२७. प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही गर्न बाधा नपर्ने: यस ऐन बमोजिमको कसुरमा कुनै व्यक्ति वा प्रतिष्ठानलाई जरिवाना गरिएको भएतापनि प्रचलित कानून बमोजिम कसुर ठहरिने कामका सम्बन्धमा त्यस्तो कानून बमोजिम मुद्दा चलाउन वा कारवाही गर्न यस ऐनले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।
२८. जफत गर्न सक्ने: अनुगमन, निरीक्षण वा जाँचबुझको क्रममा प्रचलित कानून बमोजिम अवैध वस्तु वा मालसामान फेला परेमा अनुगमन अधिकृतले प्रचलित कानून बमोजिमको रित फुयाई जफत गर्न सक्नेछ ।
२९. असल नियतले गरेको कामको बचाउ: परिषद, अनुगमन समिति, निर्देशनालय, अनुगमन टोलीको सदस्य वा कर्मचारी र अनुगमन अधिकृतले यो ऐन वा यो ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम आफ्नो कर्तव्य पालन गर्दा असल नियतले गरेको काम कारवाही प्रति निज व्यक्तिगत रूपले जवाफदेही हुने छैन ।
३०. नियम बनाउन सक्ने: यो ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न प्रदेश सरकारले आवश्यक नियमहरू बनाउन सक्नेछ ।
३१. निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड बनाउन सक्ने: यो ऐन र नियमावली कार्यान्वयन गर्न मन्त्रालयले आवश्यक निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड बनाई लागु गर्न सक्नेछ ।

सभाबाट पारित मिति: २०७७/०६/०७

प्रमाणीकरण मिति: २०७७/०९/१०